

ГАРЯЧА ТЕМА

НАД ПРІРВОЮ

Зникли з обрію химерні марева щастя для людства, мрії про “суспільство загального благополуччя та духовного піднесення”. Новий світогляд поступово виокреслюється не як оптимістична схема майбутнього, а як своєрідна “ідея фікс”, в якій усе менше безпеки, соціальної справедливості, свободи і рівних можливостей... Демократичні принципи, що оголошувалися панацеєю від усіх суспільних проблем, спричинилися до появи різнопоєсових політичних химер, таких, як керована демократія або авторитарна демократія. Ось чому чергові парламентські слухання у Верховній Раді “Духовна криза суспільства і шляхи її подолання”, що відбулася 5 листопада ц. р., запізнилися, мабуть, років на десять, якщо не більше. Голова ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка, народний депутат Павло Мовчан у своїй доповіді, присвяченій цій темі, окреслив надзвичайно широке коло національних культурологічних проблем, які зачекалися на кардинальний розв’язок. Найвизначальніші з них — функціональний стан української мови, моралі, книги.

Матеріал читайте на с. 4—5

фото Г. Карпінського

ПОДІЯ

Яке це щастя — пригорнутися душою і серцем до грудей істинної української мови! Яка полегкість — дихати пахощами квіту з глибин тисячоліть. Яка насолода — припасти спрагло до чистого джерела, не замуленого каламуттю, яка тепер, коли ми такі вже вчені та друковані, щодень вивергається без міри з усіх каналів телебачення і радіо, періодичних видань, а то й книжок, особливо ж тих, які — від тугих гаманців, а не від високого натхнення, від малописьменних чи й безграмотних, котрим спритність у бізнесових справах забезпечила можливість тиражувати казна-що. Отож, по всьому, яка ж це втіха — гортати щойно виданий “Словник фразеологізмів української мови” (К: Наукова думка, 2003).

Чому для мене такі зворушливі, такі бентежні доторки до воістину неоціненних висловів, словосполучень, які частіше чи рідше, але ж на вустах у всього народу? А тому, що вони — з глибинної основи мови. Це ті корені, що тримають правичне й вічнозелене дерево рідної мови, не тільки не дають йому власти ні за яких буреломів, а й живлять рятівними соками за найстрашніших негод.

Або й так сказати: фразеологізми — це як з горіха зерня. Голос багатьох із них долинає до нас із такої давнини, що й не помислити. Як на мою думку,

фото Б. Гадяча

З ГОРІХА МОВА

наукове пізнання раніше чи пізніше, а таки дійде висновку, що родовід українського народу снується від первоз’яви людини на тому обширі, де дотепер етнічні українські землі. А з родом-народом — і мова. Його мова. Одне невіддільне від другого. Поеднані нерозривно. Без одного немає другого. У єдності — їхнє існування. Іншого не дано.

Пахощі пишного квітування мови наших предків хіба ж не відчутні в колядках і щедрівках та й загалом у календарно-обрядових виспівах, які вибуяли, — на що й два мудрі Івани — Франко та Нечуй-Левицький вказували, — за століть до-

християнських, до хрещення України-Русі. А коли якомога далі прозирнути, то синівському погляді відкривається не гіпотетичне, а з роками вільного мислення все більш переконливе: Трипільська культура — колиска світогляду, вірувань, обрядів, звичаїв, моралі, етики українського роду-народу, найчисленніші трударі котрого утверджувалися протягом семи останніх тисячоліть як рільники, орачі, хлібороби. Найперший і найпереконливіший свідок цього — мова. Багатуша усномовна народна творчість в усіх її виявах — воістину видима золота нить через тисячоліття духовного розвитку, дороговказ

до найраніших уявлень наших пращурів, до первинних осмислень ними довколишнього світу й увічнення свого буття в немирущому слові.

Ось у чому, як на мене, головна цінність видання, до якого привертаю увагу читачів. Воно здійснене в межах проекту “Словники України” відповідно до Указу Президента України від 7 серпня 1999 року “Про розвиток національної словникової бази”. Затверджено до друку вченою радою Інституту української мови НАН України. Видавець — Український мовно-інформаційний фонд НАН України. Укладачі — вчені-мовознавці Віра Білоноженко, Ірина Гнатюк, Валентина Дятчук, Надія Неровня, Тетяна Федоренко.

Безумовно, необхідно спромогтися на всеохоплююче видання, щоб сповна підтвердити заявлене: “Фразеологізми — це своєрідні мовні знаки, які становлять основу національного обличчя кожної мови, бо в них, як ні в жодній іншій мовній одиниці, яскраво виявляється специфічний національний колорит, особливості образного народного мислення, власне національне сприйняття “мовної картини світу”, віддзеркалення характерних особливостей культури й побуту, народних звичаїв, історичного минулого...”

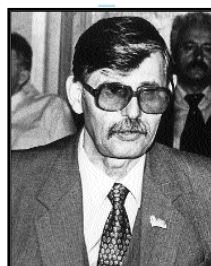
Вадим ПЕПА,
письменник

Сьогодні в номері:

На святі писемності

стор. 3

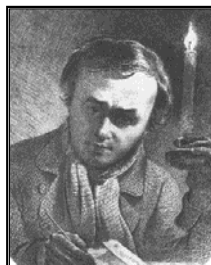
Як подолати духовну кризу?

стор. 4—5

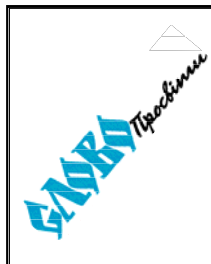
Скільки коштував голод-33?

стор. 6—7

Кобзарева церква

стор. 8—9

Просвітницька преса

стор. 10

Хто ви, полковнику Чечель?

стор. 12

Львів, Чикаго, Вашингтон...

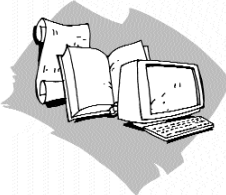
стор. 14

Чубай, син Чубая

стор. 15

НА РАХУНКУ “КОБЗАРЕВОЇ ЦЕРКВИ” — 115.952,55 грн.

“ПРОСВІТА” СЬОГОДНІ

Дев'ятого листопада у столичному Палаці мистецтв “Український дім” відбулася подія, що з кожним роком стає популярнішою... День української писемності та мови — свято “зі слъзами на очах”, бо ознаки русифікаторської політики — навіч, є реальними показниками нездорового стану суспільства, влади, що порушує мовні статті Основного закону. Та все ж, як казали древні: “Крапля камінь точить”. Тож, зініційоване Всеукраїнським товариством “Просвіта” свято, що з 1997 року проводиться як в столиці, так і в регіонах України, має все більше прихильників. Столична інтелігенція, студентство та школярі визнали й полюбили його, і з кожним роком число бажаючих святкувати День писемності чи, як уже кажуть: “День української інтелігенції”, усе більшає. Це ті, хто потребує не лише державної підтримки своїх сподівань на зміни в царині духовності, але й перебування в товаристві діяльних та активних однодумців.

Послухати і подивитися концертну програму за участю кращих колективів та солістів України, яких об'єднує небайдуже ставлення до проблем духовності, бажаючих виявилось більше, ніж може розмістити “Український дім”. У залі протягом усієї програми стояли натовпи зачарованої молоді, що поступилася місцями більш старшим, але не залишила залу.

Зі святом усіх присутніх

фото Б. Гдаля

СВЯТО ПИСЕМНОСТІ СТАЄ ВСЕ ПОПУЛЯРНИШИМ

привітав Голова ВУТ “Просвіта”, народний депутат України Павло Мовчан. Благословив почесне зібрання його Святість, патріарх Філарет. Відкрив концертну програму ансамбль солістів “Благовість”, завершив неповторною “Україною” володар титулу “Голос неповторної краси” Олександр Василенко.

Не щодня трапляється нагода почути в концертних програмах голос народної артистки України Марії Стеф'юк, але завжди й охоче вона бере участь у просвітнянських заходах, бо це заходи, що є близькими її душі та переконанням. Участь народної артистки

Ніни Матвієнко та тріо “Золоті ключі” — уже майже обов'язкова сторінка Дня писемності та мови. Бо і Марія Миколайчук, і Валентина Ковальська — просвітянки за духом. Власне, як і артисти фольклорних ансамблів “Берегиня” та “Берегинька”, художній керівник яких Микола Буравський був і режисером-постановником динамічної та розмаїтої програми. Народні артисти Іван Пономаренко та майстер художнього слова Анатолій Паламаренко, що виступав у супроводі капели бандуристів, мали змогу переконатися, що публіка їх любить і чекає — бо не часто почу-

еш по радіо чи побачиш на телебаченні цих, не лише народних, але, без перебільшення, великих артистів, голосами і словом яких промовляє змучена душа українського народу.

Родзинкою концертної програми був хореографічний ансамбль “Сузір'я Аніко” та кіровоградського, просвітянського популярного в молодіжному середовищі квартету “Ексампей”, що виконує народні та авторські пісні. Оксана Пекун, яка здатна бути привабливою та цікавою будь-якому поколінню, не змінюватися під тягарем звань, титулів та творчих перемог, охоче за-

співала для зібрання, а, звертаючись до залу, закликала всіх бути собою, не зраджувати рідного слова.

Учасники концерту і просвітяни закликали своїх глядачів на наступні вечори та заходи, найближчий із яких — ювілейний вечір, що відбудеться 9 грудня в Національній опері з нагоди 135-річчя “Просвіти”.

• Леся САМІЙЛЕНКО

На фото: народний артист України Іван Пономаренко та церемонія нагородження переможців Всеукраїнського конкурсу читців української поезії.

ДЖЕРЕЛА НАЦІОНАЛЬНОГО ДРУКАРСТВА

ЮВІЛЕЙ

Київ кінця XIX — початку XX ст. Що було характерним для нього саме в цей час? Відчутні зміни майже у всьому: у виробництві, будівництві, видавничій справі.

Малопродуктивний друкарський верстат — основне знаряддя друкарів від часів Гутенберга — витісняють швидкісні металеві друкарські машини. Якщо ще недавно за 10—12 годин нелегкої праці вдавалося видрукувати ледь тисячу аркушів, то тепер це можна було зробити за півгодини. Так на порядок денний стало питання підвищення рівня професійної підготовки робітників “свинцевої гвардії”. Інакше поліпшити друкарську справу, якість видань було неможливо.

Інспектор друкарень і книжкової торгівлі в м. Києві О. Нікольський добре розумів актуальність поставленого часом питання. Отож, саме за його ініціативи 17 лютого 1898 р. були скликані збори, в яких активну участь взяла переважна більшість власників київських друкарень та літографій. Було вирішено створити в Києві школу для учнів друкарень.

Статут розробили досить швидко, але відкриття школи затримувала відсутність коштів. Справа зрушила з місця, коли на допомогу прийшов відомий підприємець, меценат М. Терещенко, який пожертвував на створення школи 10.000 рублів. Після нього розкрили свої гаманці власники київських друкарень, книгопродавці... Тисячу рублів вніс редактор газети “Киев-

лянин” Д. Піхно, 800 — Є. Терещенко, по 500 — власники друкарень П. Барський, М. Корчак-Новицький, С. Кульженко, І. Чоколов, товариство “Кушніров і Ко”, Дитятківське паперове товариство, 200 — Духовний собор Києво-Печерської лаври, Управління південно-західних залізниць. Чимало надійшло внесків по 50—25 рублів від власників інших організацій, приватних осіб.

Школі було надано назву “Художньо-ремісничка навчальна майстерня друкарської справи”. 2 листопада 1903 р. в Києві відбулося її урочисте відкриття. Заняття розпочалося у шести кімнатах будинку (Хрещатик, 22), але вже через два роки школа переїхала до окремого будинку по вул. Софіївській, 7. У 1911 р. для неї було орендовано будинок Народного дому по вул. Олександрівській, 35 (біля міського музею).

Згідно зі статутом, до першого класу зарахували 29 учнів, 16 з яких уже працювали в друкарнях. За 11 доводених років (1903—1914) фахових знань та навичок у школі набули 278 учнів. Та лише кожний п'ятий закінчив повний курс із свідоцтвом підмайстра. Діти робітників друкарень, міської бідноти, повчившись рік-два, залишали школу, хоча плата за навчальний рік — 30 рублів — у порівнянні з іншими

подібними закладами була незначною.

Офіційна влада не визнавала в Україні мову її народу. Показовим є те, що в 1910 р. — за кількістю — українськомовні видання (“малоросійським наречієм”, як зазначалося) були на 9 місці з 12 — всього їх тоді видрукувано 180 і мізерним накладом, а російськомовних — понад 22 тисячі, єврейською мовою — 9 тисяч. Значно більше було видань німецькою, польською, вірменською і навіть естонською мовами.

Розвиткові школи особливо сприяло друкування журналу “Искусство и печатное дело” (“Живопись. Графика. Художественная печать”) (1911—1912), часопису “Искусство в Южной России” (1913—1914), започаткованого В. Кульженком. До їх випуску багато зусиль доклали й учні.

Високу оцінку діяльності школи сучасниками засвідчили нагороди виставок, на яких були експоновані роботи її вихованців. Золотою медаллю Міжнародної фотографічної виставки в Києві 1908 р. була пошанована праця фототипічної майстерні. Свідченням досягнень стало запрошення взяти участь у Міжнародній виставці друкарської справи та графіки в Лейпцізі влітку 1914 р. Експозиція, підготовлена школою, викликала

Емблема Київської школи друкарів

захоплення у всіх, хто її оглядав. Навіть у буремному 1919 р. вдалося здійснити таке гарне видання, як “Народне мистецтво Галичини і Буковини”. У той важкий час видатний український художник, перший ректор Української Академії мистецтв Георгій Нарбут мріяв про “виховання молодих робітників — фахівців мистецтва книги...” У 1920 р., вже хворий, він вживав заходів для створення поліграфічного факультету при Академії. Та це змогли зробити тільки у 1924 р. — на базі графічного факультету Академії було створено поліграфічний факультет. Історію поліграфії у ньому викладав В. Кульженко.

У 1930-му факультет перевели до Харкова і заснували

на його основі Український поліграфічний інститут імені І. Федорова (нині Українська Академія друкарства у Львові) — перший вищий навчальний заклад із підготовки фахівців-поліграфістів.

...Ось так і долався терен поліграфічної освіти в Україні, першим кроком на якому стала Художньо-ремісничка майстерня друкарської справи. Нині в Києві активно працюють Поліграфічний факультет у Національному технічному університеті України “КПІ” і Вище поліграфічне училище, котрі гідно продовжують справу підготовки поліграфічних кадрів, розпочату століття тому.

• **Микола ГЛАМАЗДА**, заступник директора Музею книги і друкарства

ПРЕЗЕНТАЦІЯ

ЕНЕРГІЯ ВІЧНО ЖИВОГО СЛОВА

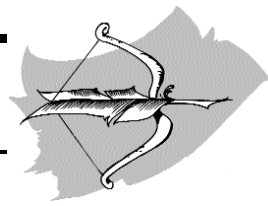
Нещодавно у Національній філармонії України було відзначено знаменну подію в духовному житті народу — сторіччя виходу в світ першого канонічного перекладу Біблії українською мовою. Урочистості розпочалися мелодійним передзвоном і піднесено схвильованим словом, зверненням до Господа Бога, яке мовив ведучий програми свята професор Дмитро Степовик.

Повний текст “Книги Божої, Книги Небесної”, за мудрим висловом Григорія Сковороди, вперше було надруковано українською мовою завдяки багаторічній самовідданій співпраці славних мужів великого українського роду Пантелеймона Куліша та Івана Пулюя, за участі Івана Нечуя-Левицького. Святе Письмо в їхнім перекладі було видано у Відні 1903 року в друкарні Адольфа Голцгаузена за дозволом і підтримкою британського Біблійного Товариства. Як відомо, тоді в Україні заборонялося друкувати Біблію українською мовою. Хоч той переклад був визнаний найкращим з усіх слов'янських перекладів, однак діюча в тодішній Україні православна церква за рішенням Синоду вимагала користуватися тільки церковно-слов'янською мовою, тобто тією мовою, яку не знав достатньо навіть багато хто з освічених людей.

Прикметно, що певні елементи української літературної мови знаходимо вже в текстах “Остромирового Євангелія” (XI ст.) і особливо “Пересопницького Євангелія” (XVI ст.) та ін. Згодом ці національні культурні тенденції з відомих причин були зухвало перервані. Але ж народ безсмертний життям своєї мови, своєї душі, осяяної Божим світлом.

Про невмирущу духовну цінність, передану Богом Україні, що підносить її з-поміж інших культур і народів до усвідомлення високої місії утверджувати мир і добро на землі, натхненно говорили Святійший Патріарх Київський і всієї Руси-України Філарет, єпископ-помічник Глави Греко-Католицької Церкви — кардинал Любомир Гузар. На великому історичному значенні подвигу, здійсненого в ім'я духовного блага народу, наголошувалося у привітанні заступника Голови Київської міськради Володимира Ялового. У виступі доктора фізико-математичних наук Василя Шендеровського йшлося про складні перипетії, пов'язані з історією перекладу Біблії українською мовою, його першим виданням і перевиданням, яке нещодавно вийшло за сприяння київської міської влади, за що щиро вдячні їй усі ініціатори-ентузіаста цієї благородної справи. Енергія вічно живого Слова не дає нації заснути...

• **Микола ГЛАМАЗДА**

НОТАТКИ З ПАРЛАМЕНТСЬКИХ СЛУХАНЬ

Ми подаємо тут діаграму, яка уточнює обсяг державного фінансування культури, що в Україні має позитивну тенденцію до скорочення частки фінресурсів на забезпечення галузі за умов економічного зростання, хоча в інших країнах таке зростання призводить до нарощування державної участі в організації та фінансуванні культури і мистецтва. Новоявлена "українська особливість" не тільки чітко позначається злочинним зменшенням видатків на культуру з місцевих бюджетів, але й ставленням більшості держслужбовців до національних пріоритетів. Ця риса нашої держави взагалі не має аналогів у світовій практиці: з одного боку скапіталізована влада хоче керувати нами, як за імперії, а з другого — службовець, який харчується за рахунок держбюджету, ігнорує державну мову так само, як і національні атрибути держави, котрій він мав би служити вірою і правдою.

Що ж робити, коли немає в державі ані культури, ані віри, ані правди? У Заяві Української асоціації видавців та книгорозповсюджувачів щодо ситуації навколо Закону "Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні", розданий присутнім, підкреслено: українська книжка, не виділена з переліку промислової продукції, самозречено зносити весь тягар податків нарівні з виробниками товарів ширьжитку. І це в той час, коли Росія ще вісім років тому звільнила власне книговидавання від усіх податків, подбавши про належні пільги видавцям. Отож, внаслідок окупації українського ринку дешевою книжкою росвиробництва, як плату за спожиту продукцію, українці сплачують Росії до 100 млн. доларів щорічно! То про яку

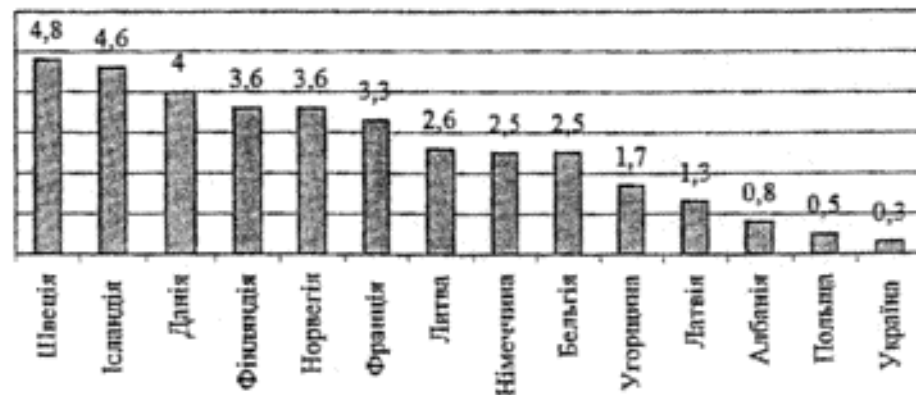
державу дбає наш український держслужбовець?! Адже від реалізації української книжки казна одержує всього 7—8 млн. доларів...

Відсутність морального забезпечення слова на всіх рівнях держієрархії опускає суспільство на саме дно псевдодуховного животіння. Здеградовані душі цураються самого слова "культура". Зводяться храми, але дедалі меншає відповідальності за мовлене в них. Про цю тра-

НАД ПРІРВОЮ

гедію українську переконливо говорили Лесь Танюк, Микола Жулинський, Михайло Косів, Борис Олійник, Іван Бокий, Володимир Яворівський, Віктор Терен, Володимир Черняк, Іван Заєць, Оксана Білозір та багато інших учасників парламентських слухань. Стан бездуховності в суспільстві повною мірою засвідчено як "народним волевиявленням" у Донецьку, що насправді перед усім світом дискримінує регіон, так і "революційною лихоманкою" в середовищі деяких літераторів, яким не терпиться в суто більшовицький спосіб побути "при владі". Та щоб лікувати хворобу, потрібно встановити діагноз. І парламентські слухання частково справилися з таким завданням, адже на основі їх рекомендацій Верховна Рада покликана прийняти відповідну постанову... Але ж хіба не ми з Вами, шановний читачу, виховані на тому, що жодні постанови з'їздів і пленумів ніколи не виконувалися? Для того, щоб змінити ставлення можновладців до бібліотек, забезпечи-

Частка видатків на фінансування культури і мистецтва в структурі державного бюджету (у відсотках)

ти високоморальну діяльність ЗМІ, розв'язати проблеми охорони здоров'я, шкільництва самих постанов явно замало. Потрібна ще й політична воля, котрої якраз дуже бракує під теперішню пору й нашому Президенту, і партійним лідерам.

Дбаючи про добробут українців, держава, звичайно, зобов'язана дати змогу кожному заробити на себе, заохочувати, а не підкошувати найпідприємливіших. Так само зобов'язана вона потурбуватися про дітей та немічних — інакше для чого нам держава, яка не дбає про власну національну гідність? Погляньмо на ту ж діаграму: хіба не ті країни найуспішніші в економіці, які в першу чергу дбають про культуру? Хіба не багатонаціональна Франція найнаполегливіше в Європі дбає про чистоту державної мови? Хіба можна собі уявити, що громадяни Угорщини чи Швеції відмовляються вивчати державні мови на тій підставі, що вони й справді складні для засвоєння?!

Пора збагнути: доки розперезане проросійське

хамство в Україні не шануватиме державних законів, жодних економічних успіхів, які б наблизили нас до вселюдських ідеалів, українцям не бачити. Тільки патріоти можуть подбати про інтереси нації, а не про власну пельку. І тільки плекання національної культури спроможне забезпечити їхню з'яву.

Якоюсь мірою прийнята Урядом Державна програма розвитку національної культури, розрахована до 2007 року, дала змогу розпочати певну підтримку діяльності національно-культурних товариств, театрів, сприяє переоснащенню закладів культури державної власності, здійсненню комплексу заходів щодо збереження пам'яток історико-архітектурної спадщини тощо. Але злочинне ставлення до наших духовних святинь, до безчесного плюндрування тієї ж Хортиці має не тільки насторожити — мобілізувати на рішучу відсіч "внутрішньому турку" — тому аморальному агресору, що зашмат гнилої ковбаси готує для продажу і рідну матір. Ось чому як ніколи нині актуальні Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка. Ось чому так важливо, аби спорудження Тарасової Цер-

кви, започатковане "Просвітою", стало виявом усенародної єдності задля втілення в життя прекрасних національних ідеалів, заснованих на заповідях Учителів.

Прагнення християнських ідеалів, слушно нагадане присутнім народним депутатом Михайлом Косівим, відлунувало у виступах Євгена Сверстюка, Михайла Наєнка, Валентина Симоненка, інших небайдужих, котрі запевняли, що тільки моральне забезпечення слова дасть суспільству потрібні наслідки і в нагромадженні родинного життя.

Форми консолідації української національної культури можуть бути різні. Але без утвердження національної ідеї бодай у тому ж інформаційному просторі держава немислима. І саме тому, і наріжним каменем, і вершиною у спорудженні спільного нашого храму повинна бути державна мова. Адже зовсім не випадково приходимо у цей світ причетними до тої чи тої нації. Приходимо — з Вищої Волі, аби сплатити борги. Негоже примножувати їх власним невіглаством.

• **Віктор ГРАБОВСЬКИЙ**

ПОЗИЦІЯ

Проблема, яку ми розглядаємо сьогодні, не є вузько-локальною, хоча має, без сумніву, свою специфіку і до неї прилучаються суто українські чинники, ті, що цю духовну кризу суспільства роблять не лише національною, але й суттєво поглибленою на тлі загальносвітової духовної кризи.

Ще в 1995 році в 11-й енциклопедії Папа Іван Павло Другий зазначив, що "держави Західного світу зрадили своїм демократичним принципам і рухаються в бік тоталітаризму, а демократія стала всього лише міфом та прикриттям аморальності". У своєму слові я змушений не лише вдаватися до гострих інвектив на адресу панівного режиму в Україні, який спричинився до катастрофічного духовного стану суспільства, але й торкатися ідеології Нового часу, ціннісних його установок та парадигм. Усі ми є свідками фатальної кризи цивілізаційної моделі та вичерпаності історичного часу.

Зникли з обрію химерні марева щастя для людства, мрії про "суспільство загального благополуччя та духовного піднесення". Новий світогляд поступово виокреслюється не як оптимістична схема майбутнього, а як своєрідна "ідея фікс", в якій усе менше безпеки, соціальної справедливості, свободи і рівних можливостей... Демократичні принципи, що оголошувалися панатеєю від усіх суспільних проблем, спричинилися до появи різнопоясових політичних химер, таких як **керована демократія** або **авторитарна демократія**, переростаючи в квазідемократію Акціонерного Товариства Закритого Типу, яка фактично функціонує останнє десятиріччя в Україні, або ж у "ліберальну імперськість", що поступово набирає сили в сусідній Росії, набуваючи все ширшого контролю над суспільними процесами. Якщо духовна криза сучасної цивілізації є наслідком дехристиянізації та все глибшої прагматизації суспільної свідомості, то в Україні культуру підґрунтя зазнає руйнувань через усе відчутнішу денационалізацію всіх сфер національного буття, через що втрачається історична перспектива нації, звужується її звичний ландшафт.

Держава, а відтак і все суспільство, стають безперспективними, якщо втрачаються цементуючі начала: мова, культура, історія, релігійні інституції...

Не прийшовши до тям після тривалочасового шоку комідеології, український національний організм зазнав чергового удару з боку все посилюваного процесу прагматизації, утилітарності та вестернізації. На заміну християнським цінностям, які все ж ферментували суспільство і за радянської доби, при-

ДУМКИ З ПРИВОДУ

Почну свої міркування із євангельської Істини: "Коли не Господь буде дім, даремно трудяться будівничі". Ці слова звернені не лише до людей віруючих, але й до всього людства, адже поняття "дім" у християнському вченні — це держава, суспільство, і в цих словах закладена вимога будувати їх на основі Правди, суспільного Добра, Справедливості. Якщо ці категорії не закладені в основу функціонування держави, якщо не вони визначають будову суспільства, не проявляють себе у взаєминах людей поміж собою — така держава і таке суспільство приречені на хаос, безладдя, деградацію. Саме на принципах християнської моралі сформована спільнота людей, яка тепер називається сучасною європейською цивілізацією.

А що ж у нас? Чи став цей принцип визначальним у сучасному українському процесі "розбудови дер-

ЩО МІЖ ВЛАДОЮ І НАРОДОМ?

жави?" Звичайно, ні! Мусимо констатувати, що найголовнішим суспільним принципом у діяльності нинішньої влади в Україні стала мімікрія, себто переродження і підміна понять (антипод християнства), коли брехня видається за правду, мафіозні корупціонери посідають керівні щаблі влади й видають себе за правдомовців і добродійців.

Колись російський літературний критик Віссаріон Бєлінський говорив: "Якщо письменник віддається брехні, його покидає розум і талант". Боюся, це твердження тонкого цінителя словесності в наших умовах втратило свою актуальність. У нас у ЗМІ пишеться і говориться відверта й свідомо неправда, яка, проте, має правдоподібний вигляд. Приміром, говориться і пишеться про те, що це, мовляв, парламентська опозиція блокує прийняття законодавчих актів, спрямованих на вирішення "продовольчої кризи" й полегшення страшного терору, що звалився внаслідок цього на плечі й так найбільше зuboжилих, але жодного слова не мовиться про те, що це ж уряд спочатку обдурив, а потім пограбував село.

Гидотна мімікрія! Найпідліша афера за десятиліття незалежності. За перше півріччя нинішнього року уряд витрусив із гаманців наших співгромадян 3,5 млрд. грн. додаткових витрат тільки на хліб насущний, а до кінця року ця цифра буде щонайменше подвоєна. Виручені надприбутки, цілком імовірно, осядуть у "гіньових" партійних касах для майбутніх президентських і парламентських виборів. Отак народ "підтримує" та "оплачує" свою владу. Але це ще не все. Нам пропону-

ють Державний бюджет України, в якому приховано в "гінні", за різними оцінками, від 10 до 15 млрд. грн. доходів — усе для тієї ж мети: аби зберегти ("купити") за собою владу. А хто ж програє від цих махінацій? Увесь Український народ, представники всіх національностей, незалежно від того, яких політичних орієнтацій вони дотримуються, до якої Церкви ходять (чи й не ходять), які історичні цінності для них є святими. До речі, тих, котрі домагаються державного статусу для російської мови і йдуть на демонстрації під гаслами проти блоку Віктора Ющенка "Наша Україна", грабують так само, як і всіх інших. Вони тільки служать зняряддям у чужих руках.

На моє переконання, духовна прірва у сучасному суспільстві пролягає не за ознаками національної приналежності, не між лівими і правими, не між західняками й східняками, а між кількома корумпованими кланами (їх ще називають "сім'ями" при дворі Президента) й українським народом, якого ці клани пограбували й довели до межі вимирання чи виживання. Як твердить статистика, сьогодні в Україні виїхало, рятуючись від злиднів, безправ'я, до 7 млн. наших співвітчизників. Цілі регіони залишилися фактично без жіноцтва — принизлива праця служниці стала основним товаром, як правило — нелегальним, на ринках Європи. Розпадаються сім'ї, діти залишаються без материнської опіки й виховання.

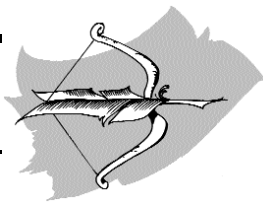
У той час, коли ми тут, у парламенті — і зліва і справа — з дивовижною упертістю демонструємо небажання "поступитися принци-

пами", долю народу вершать ті, котрим наплювати на будь-які політичні й духовні принципи — адже єдиним принципом для них є їхня кишеня, вони живуть за "поняттями", а не по закону. Саме тому вони з такою запопадливістю знищують та обплівують українцям їхні духовні святині — Шевченка, Франка, Лесю Українку, — аби ми забули, "чия правда, чия кривда і чий ми діти", аби їм і далі було зручно панувати над цим народом.

31 жовтня ц. р. мені довелося бачити в Донецьку численні гурти учнівської і студентської молоді — це були діти переважно віком від 14 до 18 років, яких спеціально "підготували" до зустрічі з представниками парламентської фракції Віктора Ющенка "Наша Україна". Для відповідного настрою їх "підігривали" пивом "Сармат" і дещо міцнішими трюнками. Ті, передвоєнні молодики, пригадуються з історичних кінохронік, також пили пиво, тільки баварське...

Однак, серед них не було вчителів, узагалі — інтелігенції, серед них майже не було жінок (хіба що з десяток представниць російського чи слов'янського блоків), серед них не було жодного шахтаря чи робітника, представника політичних партій. Отже, є надія, що між самим народом, його регіонами немає прірви, що духовна єдність України "від Сяну до Дону" є абсолютно можливою. Але якщо ми говоримо про шляхи подолання духовної кризи, то це можливо здійснити за однієї умови: необхідно усунути від влади нинішній правлячий режим.

• **Михайло КОСІВ**

йшов сурогат масової культури у вигляді рекламних роликів, трилерів, бойовиків, попси, дешевого читива, порнухи, чорнухи і всілякої чортівні...

Антиприродний статус цивілізації неодмінно передбачає відсутність історичної пам'яті. "Кум" і "селітра" покликані разом із кавунами, кіними і дороговказом змінити напрямки вашого мислення: "Е-е-е, я знаю, куди по селітру". Історична категорія існує у вигляді своєрідної травестійної стилістики: пиво "Сармат", як будь-яке інше, скажімо, "Чернігівське", разом із братами Кличками, котрі опанували європейські мови, але не свою батьківську, стають фішками щастя, яке досяжне вже нині — відкоркуй лише пляшку...

Духом святковості наповнені не лише 365 днів, але і кожна година: вмикай будь-який телеканал, і ти матимеш свято зустрічі з тампаксами, з діролом, шампунем, пральним порошком, зубною пастою, з милом, з людьми року, товаром місяця, політиком тижня, і відчуттям "вічного" щастя, що тобі випало жити саме в цій країні, з цією владою... То неважливо, що за межами України вже близько семи мільйонів найздібніших, найспритніших, найвимогливіших і... безперспективних — тут, де немає роботи, немає надії придбати житло, сподівання, що можна, вивчивши своїх дітей, їх працевлаштувати. То неважливо, що близько півмільйона нашого найкращого цвіту, майбутніх матерів, розпродані по європейських борделях, що число наркоманів збільшується сьогодні, що кількість дітей-безбатченків і безпритульних перевищує всі мислимі післявоєнні наслідки... І ми вже перестали здригатися, коли "Магнолія" розповідає нам про тих підлітків, які заповнили всі мегаполісні шпарини...

— "Камо грядеши?" — питали ми раніше...

А тепер народ запитує: **"Допоки?"**

Римський клуб, прогноуючи, рекомендував демографічний оптимум для України в 25 мільйонів... Отже, є ще ресурс: 47 мільйонів... Двадцять два мільйони... А це значить, що кожен чи не другий у нашій Україні зайвий... **Доки?**

Доки терпіти все цю вакханалію, всі ці заваби в "державотворення" і в "демократичні процеси" та в реформи: політичні, економічні, адміністративні, конституційні?

Щовечора хліборобська Україна занурюється в темряву, сільські клуби зруйновані, амбулаторій, лікарень — немає, востаннє в сільські та шкільні бібліотеки були книжкові надходження десять років тому. Дротяне радіо давно перетрухло, телебачення стає розкішшю. **Доки** будуть люди заливатися самогонкою, отруюватися різними артемідськими сурогатами та

"благими" напоями? Хто відверне цю катастрофу, що валом котиться по нашій багатій землі?

У містах же, великих та малих, де найбільше сконцентровано знедоленого люду, де можуть убити заради п'яти гривень, де смітники перефільтовуються людоподібними істотами, телеканали безперестанку насичують пенсіонерів "достатками", комфортом італійських меблів, гарантують захист, живлять їх безпроблемним оптимізмом разом із ваннами "джакузі" та масажними кріслами... При цьому у віртуальному світі ступінь зубожіння немовби не впливає на духовний стан людини: твоя знедоленість, — звичайна соціальна норма, яка виправдовується перехідним періодом: від партноменклатурності до капіталістичного статусу ділової, успішної ясновельможності...

Релігія безпроблемно-

врівноважена і почасти космополітична конструкція прагне утвердитися на завжди, прикувавши до трьох сцен (конів) театральних суспільну увагу: Президентського, Урядового та Парламентського в той час, як за її лаштунками веде свій спектакль анонімна економічна влада...

Українська культура і її моральні засади формувалися протягом тривалих віків, синкретизм її полягає в неподільності Істини, Краси і Добра, тобто тих категорій, які нині активно виносяться за дужки, офіруються постіндустріальному споживацькому суспільству, якому послідовно нав'язують новий критерій успіху...

Руйнівна сила антикультури, антитрадицій, антидуховності може стати згодом незворотною, якщо ми не відновимо моральні фільтри, котрі відокремлюють Боже від сатанинського. Чи спроможна ще укра-

ДОПОКИ? ДО ЯКИХ МЕЖ?

го оптимізму вимагає своєї щоденної літургії успіху та благополуччя. Для цього ж існують нічні клуби, салони краси, казино, свої закриті відпочинкові зони, свої ордені, свої розпізнавальні знаки, скажімо, ліцей "п'ять зірок", свої звання, на зразок призабутого вже "шевальє"...

Тонка соціальна тканина може ось-ось розірватися, — це відчувають і розуміють ті, хто збудував життя для вузького кола "своїх", тому і переганяють кошти на рахунки євробанків в офшорних зонах, а дітей відправляють на навчання в Оксфорди і залишають там. Вони, володарі, відчувають крихісткість цього світоладу, тому і вдаються до агресивного наголосу: самі винуваті, самі заробляйте, ви — історично безперспективні. Одним словом, "ізоґо" у власній батьківщині...

Може, доречно пригадати, як опинилися господарі північноамериканських земель у резервації? Або як у них відбирали мову, культуру, а за тим — землю, з усіма родовищами? Тому розмова, ініціатором якої я є — про духовну кризу, в мене особисто поєднується з українською перспективою в добу глобалізації, яка, як ми пере-свідчилися, утверджує свій власний історичний соціально-культурний ландшафт, де національне виноситься за дужки історичного контексту, а установленого соціально-правова ієрархія, що визначалася протягом згаданого десятиріччя, загрожує узаконитися навіки, як за часів давньої Еллади чи Давнього Риму, де паралельно існували два світи: патрициїв та рабів... Ця еклектична, не-

їнська культура, як чи не єдино забезпечуюча духовний ресурс, удруге, після 20-х років минулого століття, зроби́ти прорив за умов, коли стартові матеріальні та духовні умови погіршилися, а критерії відбору розмилися?

Ми знаємо з історії, що з дна відчаю та невігластва знімалися на поверхню цілі материки світла, які опромінювали згодом людей, а не заганяли їх у пацючі норі зvierодніння. Ми успадкували великі духовні надбутки, котрі необхідно актуалізувати. Необхідна загальнонаціональна робота з відродження національних ідеалів, відновлення суверенітету морального клімату в суспільстві. А це можливе лише за умови зміни існуючої влади, яка і сформувала на всьому просторі України атмосферу безпросвітності та приреченості на існування, а не атмосферу повносуцього життя.

Україні необхідно якнайшоріше розлучитися з тоталітаризмом та технократизмом, як зворотним боком однієї і вже вчорашньої медалі. Технократична домінанта перетворила державу в одне суцільне підприємство, в суцільний "Южмаш", який керується принципом жорсткого "єдиноначалія", підтвердженням чому є останнє звільнення Генпрокурора.

Політичний монолізм влади, успадкований від радянщини, не виносить на дух будь-яку опозиційність, — і це є дорогою до самосуду, до суспільних потрясінь та ще більшої духовної деградації.

Незважаючи на всі зусилля власників національного капіталу та, відповід-

фото О. Цесури

ральної температури можуть давати лише духовне здичавіння, всеруїнівний цинізм. Культурно-ціннісне роззброєння українців, яке триває досі, створює культурний вакуум, з якого може постати лише перманентна "кримінальна революція" з супутнім варварством, що мав місце у вітчизняній історії.

Масована деформація ціннісних орієнтирів, пониження рівня національних авторитетів, ослаблення культурних генотипів — шлях до потрясінь... Культура не може бути служкою одного лише типу свідомості: корисливого, цинічного і чужого загалу.

Так само не можна зводити культуру до моралі успіху, вона передбачає присутність інших, альтернативних кодів, практик, напрямків, як і політика... Якщо скоро скінчиться цей свавільний, антинаціональний, грабіжницький шок, почнеться стрімке долання духовної кризи і українська свічка не згасне на європейських протягах, навпаки, — горітиме рівно та всеочисно.

Незважаючи на відкриття нових церков, храмів, релігійна свідомість згасає набагато інтенсивніше, аніж за радянщини, що є також наслідком великого економічного, політичного та маскультівського терору, що триває вже стільки років. Тому питання **"доки?"** не знімається з порядку денного ані перед старшим, ані перед новим поколінням, яке, я переконаний, буде активніше шукати відповіді, аніж ми...

Зрозуміла всім річ, що без альтернативного прочитання майбутнього з існуючим станом речей погодитися неможливо. Ігноруючи ці проблеми, можна лише перетворити феноменологію протесту в згущену політичну силу, яка

розірве державний організм. І це не просто застереження, це — насамперед, розуміння того, що "культура смерті", яка накидається суспільству, може породити лише страх, що є підґрунтям будь-якого тоталітаризму. Абсолютизуючи лише матеріальне, перетворюючи культуру на прислужницю бізнес-еліти, ми ніколи не здолаємо духовного здичавіння суспільства. Закони ринку слугують лише вузькому колу людей, котрі зацікавлені і в безробітті, бо можна застосовувати виборчі технології: один голос — один долар, і в бездуховності: депресивне суспільство найбільш кероване... Безробіття ж стає стимулом керованості і збивання хвилі протестності, а мрія про вигреш у лото — стає для людини найзаповітнішою...

Комуністичний лад замінений грошовим, при якому пачка морозива на довиборах або ж кіло гречки принижено людину опускає до абсолютної безнадії... Якщо ще донедавна в нас домінували духовні цінності, то нині стають домінуючими інтереси. У довготривалій християнській цивілізації, до якої належить і Україна, існувала тріада: людина — світ — Бог... У маскультури, яка накинута нам, дві останні категорії знімаються... Зміщуються часи, втрачається потяг до великих змістів буття і плюшків його сенсу. І вже кліпмейкери формують відповідну, кліпову, свідомість як самостійну універсальність... І вже дооформлюється альтернатива християнській цивілізації, де відсутні і співчуття, і спокаління, і порядність, і сумління, і любов до с'їмі, до батьків, до свого роду-племені, до своєї землі, до своєї батьківщини...

І знову виникає питання: **допоки? До яких меж?** Чи можна зберегти особистість за умов тотального панування зла, в хаосі пристрастей, ситуації політичної розокремленості? Чи знову настають часи катакомбно-го порятунку духу?

Я зумисне не даю пунктирних рекомендацій, оскільки усвідомлюю, що вони не будуть виконані, як не виконуються постанови попередніх парламентських слухань, як і не виконується Закон про бюджет 2003 року, де закладені жалюгідні копійки на розвиток та функціонування української мови з вини чиновництва у Мінкульті. Як не припиняються інсинуації навколо НСПУ, як не припиняється агресія влади проти Київського патріархату, як не зупиняється захоплення корпусів у Києво-Печерському заповіднику, як не... не... включно з дешевими провокаціями проти "Нашої України" у Харкові, Білій Церкві, Луганську, Донецьку, Львові...

Тут, напевне, потрібні вже інші аргументи. І ми їх дочекаємося, якщо не змінимо правила гри...

• **Павло МОВЧАН**

Закінчення. Початок на с. 1

ім багатство. Бо надто близько берега під'їжджають авта, отрують озеро соляркою та бензином, а воно у відповідь міліє. Тож схаменіться, поки не пізно! А райський день дарує римські канікули, і душа сподівається на краще.

Повертаємося до хати на березі озера (город виходить до плавнів) і знайомимося з господинею — літньою, але енергійною п. Марією. Так, вона колишня вчителька початкових класів (о, який каліграфічний почерк!), а п'ятнадцять років тому почала складати вірші: і про Україну, і про Лесю, і про горе матері, що втратила сина в Афгані, і про квіти...

Пані Марія дуже любить квіти, добре знається на травах, чимало їх є і в садибі. А ще вона — майстриня. Вишиває рушники, скатертини, килими, серветки. Почула, що в Нью-Йоркському українському музеї трапилася пожежа і негайно відправила на київське радіо для передачі музею 14 своїх робіт. Наразі подарувала СФУЖО рушник із портретом Шевченка. Отака вона, Марія Гетьман-Кравченко.

Щойно прийшли, нагодувала смачним розсольником. А потім повела селом, заговорила про наболіле. Ні, не про те, що тяжко виживати.

— Було в нас одинадцять могил. Брили люди пісок — зрівняли із землею, деякі заорали. А оця, — і показала на невеликий із деревами узгорок, — остання. Тут поховані 72 козаки, страчені під час визвольних змагань в XVII ст. поляками. От там, через дорогу, була шибениця, а тут люди ховали. Більше як 350 років зберігається серед людей пам'ять про могили. Була й вона висока. А тепер бачите: удвічі понижчала. І зовсім пропаде. Як одна людина вмере, то ставлять хрест. А як сімдесят дві душі — то нічого. Ходила до всіх: хто — не хоче, хто — не може. Може, ви десь скажете?

Так, у Луцьку вже сказали. Тепер звертаємося до всіх із проханням установити хрест на могилі 72 українських козаків та помолитися за їхні душі. Не забудьте! Вони загинули за Україну.

Увечері побували й у світязьких плавнях, на кладках, де риба клює (а риба в озері різна), вклонилися цьому волинському диву, задивилися на зовсім незнайоме нічне, всіяне величезними зірками небо і на світанку рушили на

ВОЛИНСЬКІ ЗУСТРІЧІ

ЛУЦЬК

І знов дорога. І знову гасла. Але ж які! З вірша Лесі Українки "Вечірня година":

*Ой, чи так красно в якій країні,
Як тут, на нашій рідній Волині!*

Або "Україні — наша праця і любов!" І чомусь віритися у щирість останнього. Щось не бачила подібних закликів уздовж дороги на Полтаву. А шкода. Адже у Леоніда Полтави та й інших полтавських поетів є рядки, які можуть постукатися в серце.

Коні, коні — по всій Волині...

А долиною стелиться туман. Тільки верхівки дерев визирають із нього. Та, кажуть, вранішній туман

Біля Лесиноного будиночка (зліва направо) Клим, Світлана Мирводи, Олена Леонтович, Тимофійка Мирвода, Надія Берай, Григорій Мирвода

Сучасні Лукаш і Мавка — молоді співаки з Ковеля — Наталя Гончарук і Валерій Воробей

обіцяє сонячний день. Так і вийшло. І до Луцька в'їхали при повному сонці, що затопило своїми теплими променями геть усе і супроводжувало нас цілий день. Сонце сяяло над нами, сяяло в нас, бо надто цікаві відбулися зустрічі. І перша — з професором Волинського університету Олександром Рисаком. Він запросив нас до науково-дослідної лабораторії лесезнавства, якою завідує, а фонд її створено з його особистої унікальної колекції. У ній з трепетною любов'ю зібрано все, що має дотик до Лесі Українки, що могло потрапити в поле зору однієї людини! Тут — видання творів поетеси різних років, в тому числі й прижиттєві,

монографії, переклади англійською, польською, грузинською, італійською та іншими мовами. Олександр Рисак листувався з багатьма перекладачами, тож ми бачили автографи перекладів Всеволода Рождественського, Павла Антокольського, Олександра Дейча та інших. А крім книжок, у колекції є документи, фотографії, портрети Лесі Українки (там побачила і роботу Івана Сидорука), ілюстрації до творів, листівки, медалі, сувеніри, вишивки, платівки, в тому числі, й унікальна — з голосом Лесі.

Багато років присвятив п. Олександр збиранню колекції, дослідженню творчості великої поетеси. В його науковому дороб-

розповідь і не переставали захоплюватися подвижництвом і одержимістю вельмишановного доктора філологічних наук, професора Олександра Рисака, члена Національної Спілки письменників, лауреата премії ім. А. Кримського (про ці регалії дізналися не від нього), і записягнулися вважати за честь поповнити його колекцію.

Від усієї душі подякувавши та залишивши щирі відгуки, ми з родиною Мирводів, нашими гідями по Луцьку, попрямували до Музею волинської ікони, де змогли, крім усього багатства іконопису, подивитися на славетну Холмську Чудотворну ікону Божої Матері. За переказами, вона писана Св. Євангелістом Лукою, а потрапила на Київську землю за часів рівноапостольного князя Володимира. До Холма образ Богоматері був переданий із київського монастиря, коли князь Данило Галицький збудував там великий храм. Іконі вже тоді приписувалася "особлива благодать і чудотворна сила". Заступництвом Пресвятої Богородиці Холм був порятований від нашествия орд Батия в 1240 р., а далі доля образу була і складною, і часом трагічною, і, овіяний таємницями, вважався навіть втраченим. Та збережений провидінням Господнім, він повернувся на рідну землю. Зранена, невміло "оновлена", Холмська ікона потребувала ретельної і висококваліфікованої реставрації, що частково вже й зроблено українськими спеціалістами. Крізь усі нашарування вже проглядає образ Божої Матері із замисленим поглядом лівого ока, зверненим на Спасителя (права частина лику Богородиці ще не відновлена). Від цього погляду довго не можна відірватися...

Чудо повернення Божої Матері вселяє надію на заступництво, на оновлення всієї української землі.

Цією знаменною зустріччю завершили ми коротку, але таку містку подорож по Волині, яка стала тепер менш загадковою, та залишилася такою ж принадною.

● **Олена ЛЕОНТОВИЧ**

Портрет Лесі Українки роботи художниці Генрієти Лівницької

ДМИТРОВА СУБОТА

ГНІЗДО КОСАЧІВ І МУЗЕЙ

Прочанами ступили ми (запросила до подорожі п. Надію Бугай, директора інформаційного центру жіночих організацій України і діаспори) на землю, по якій ходила Леся Українка, й одразу були огорнуті ясними усмішками та увагою наукових співробітників Музею-садиби. Запропонували пригоститися з дороги чаєм. “Та ні, — дякуємо, — швидше доторкнутися б душею до заповітного”. І три з половиною години тривала ця дивовижна екскурсія залами Літературно-меморіального музею-садиби, ця бесіда з милим гідом — п. Світланою Рибчук. І раювала душа, вслухаючись у поезію Лесі Українки і неспішну розповідь. Втомилися ноги, та не пересичувалося серце, причащаючись знань про Лесю Косачівну, про всіх Косачів, про геніальну поетесу Лесю Українку.

З порога першого залу, немов магнітом, притяг зір портрет Лесі Українки львівської художниці Генриєти Лівницької, а в третьому — на ступили на берег озера Нечимного і стали свідками зустрічі Лукаша і Мавки в діорамі Олексія Драгоманова, яка створилася тільки після чарування художника цим озером. У цьому ж залі ніби побував в робочому кабінеті поетеса фрагмент якого відтворений у простінку між вікнами: крісло з родинних меблів, на столі підсвічник, ваза, привезена Лесею з Італії, рамка, вишита бісером власноруч Оленою Пчілкою і вправлений у неї портрет Лесі самою матою, копія автографа вірша “Як я люблю оці години праці”. Улюблені години праці вночі... Скільки читаєш про Лесю Українку, — а все мало. От не знала, що володіла вона чотирнадцятьма мовами, що лише за 21 день вивчила болгарську, коли приїхала до Михайла Драгоманова у Софію, де написала більшість поезій із циклу “Невільничі пісні”. Вона творила з пекучим усвідомленням: “Мені соромно, що ми такі невільні, що носимо кайдани і спимо під ними спокійно”. А що 220 пісень із голосу Лесі Українки записав К. Квітка в її останні дні, теж не знала. І в четвертому залі, незважаючи на докладність книжки “Дворянське гніздо Косачів” І. Денисюка і Т. Скрипки, дізналася багато нового про долі представників родини Косачів, трагічні долі.

Ніби перегукуються із сьогоднішнім словом Лесі Українки: “Хто може не їхати на чужину, хоч би й прекрасну, той щасливий, хоч не завжди тямить своє щастя”... І на останок ми ніби почули останні слова вірша “Сон”, написаного 1910 р. в Єгипті і присвяченого Україні: *Все буде добре... Рідний мій край*

*вкупі зі мною одужав від злигоднів,
небо не хворе, не плаче, не хмурилась,
люди веселі і я... не будить...
Все буде добре...*

Нарешті зустрілися із завідувачкою Музею п. Вірою Комзюк, яка була дуже заклопотана заважкою своїм ювілеем, але знайшла хвилину для киян. І показала яліюстрації до “Лісової пісні”, і був складений акт про передачу їх у дар Музею Лесі Українки в Колодяжному. Хай їм буде затишно в цих стінах на Лесиній землі!

А завтра самі вітали і були свідками пошанування Віри Михайлівни і владою, і громадою Ковельщини та Луцька. І було приємно, що з такою повагою ставляться до представниці культури, яка вже 24 роки стоїть на сторожі Музею в Колодяжному. Недарма її було назва-

Дуже давно вабила своєю загадковістю Волинь, та все було не до часу. А вирішилося враз, коли в телефонній розмові співачка п. Світлана Мирвода розповіла про свято “Лісової пісні”. І так само миттєво прийшло рішення подарувати акварелі Тетяни Смолянської до драми-феєрії Лесиному музею в Колодяжному. Отож, узяті квитки, і складена торба.

ВОЛИНСЬКІ ЗУСТРІЧІ

но невсипующо берегинею Лесиних святинь. Але ж треба було народитися саме 8 серпня — в день закінчення Лесею Українкою “Лісової пісні”! Нічого в цьому світі не буває випадкового...

По спілкуванню з усіма науковими співробітниками Музею нас узяла під своє крило п. Марія Чашук. Із нею ми увійшли до білого будиночка, який збудував Петро Косач спеціально для Лесі, оглянули рожеву з меандрами спальню і голубу вітальню, де Леся влаштовувала Шевченкові вечори. Сумно було дивитися на невиліковно, як нам сказали, хворий рояль. А може, з’явиться чарівник, який поверне його до життя? І рояль ще зазвучить...

Перетнувши алею, завітали до сірого, як його звали, будиночка, де жили батьки, де на сцені у вітальні ставилися п’єси, написані Оленою Пчілкою, а Леся була і режисером, і костюмером, і бутафором. Почули листи Лесі до Михайла Кривинюка, чоловіка сестри Ольги. І забажалося, щоб вони, такі важливі на часі, стали знайомими всім українцям.

А ще пізніше вже п. Людмила Федорук (отак за естафетою дарували нам свою увагу науковці Музею, справжні ентузіасти) показала й озеро з цілющою водою, де рибаїв на острові І. Франко, і Лесин знаменитий кадуб, у якому чомусь зникло джерело, і ліс, у якому маленька Леся шукала мавок. Вона ж взяла нас під своє крило, за що ми дуже вдячні.

Ці зустрічі з Лесею, до якої ой як не просто дорости, і з тими, хто береже музей-садибу, з тими жінками-подвижницями, які щоранку, щоб вижити, мусять везти на роверах молоко до Ковеля (бо ж відомо, яка платня у музейних працівників), і з головоною хранителькою — п. Вірою Комзюк, що її заважди залишилися в пам’яті й органічно перейшли у

Свято “Лісової пісні”

біля озера Нечимного, береги якого породжували оповіді про фантастичних істот: вовулаків, русалок, відьом, і на які такий багатий був дядько Лев Скулинський, із яким Леся під час родинного перебування на озері пасла корів, а біля його будиночка сіяла квіти. Оця пуща, ці мальовничі бе-

реги, де їй уживалися й водяники, стали місцем свята з нагоди закінчення 8 серпня 1911 р. драми-феєрії “Лісова пісня” в далекому Кутаїсі. Воно ініційоване Василем Гем, головою Волинської організації письменників України, і підтримане громадськістю та владою.

На лісовій галявині біля вікового дуба і розкішної верби зібралася українська громада. Під звуки сопілки з лісу вийшли Лукаш і Мавка, і всі, хто промовляв, освідчувалися у своїй вічній любові та шані великій Доньці Волині. Співали фольклорні гурти із навколишніх сіл — Скулина та Білина (коли їхали, то ввижались серед дерев вояки УПА, що навечно залишилися на сторожі цих лісів, а по приїзді почули: “Тут тоді співали: “Від Скулина до Білина — самостійна Україна”). Водили танок та відтворювали обряд зустрічі з русалками учасниці етнографічного колективу “Калинонька”, керівник — Валентина Повх, директор Білинського будинку культури (виявляється, не скрізь по Україні висять на їхніх дверях замки). Тільки за рік дівчата навчилися від баби Федори п’ятьох обрядів.

“Таємничі властивості лісу рівняють усіх”, — влучно зауважила чудова ведуча цього дійства поетеса Ніна Горик. І зовсім демократично — не першими — звернулися до присутніх поважні гості з Луцька і Києва. Упродовж усього свята звучало поетичне слово. Виступили і юні з літоб’єднання Ковельщини “Лесин кадуб”. І срібний голос Світлани Мирводи, солістки київського ансамблю “Благовість-2000” підносив до зеленого склепіння Лесину поезію “Хотіла б я піснею стати”, покладену на музику. Струни бандури під її пальцями ніжно вигравали. І вслухалося урочище в мелодію, написану ще самою Лесею Українкою, що її заграв на сопілці Тимофійко Мирвода.

Недарма цю Скулинську пущу селяни ласкаво звуть “Леся”.

Привернула увагу дуже колоритна постать. Виявилось, що це художник Іван Сидорук. Він привіз цілий гурт дітей на своїй колясці, розписаній патріотичними гаслами, серед яких “Мова моя — душа моя” особливо запам’яталося.

Вірилося, що буде відновлена хата дядька Лева, упорядковані

береги озера Нечимного, а дорога до нього під опікою Віталія Карп’юка, голови Ковельської райдержадміністрації, завершена. А також і в те, що це свято стане всеукраїнським, аби духом, високим Словом Лесі Українки причащалося все більше українців. “Хай ця лісова галявина, — побажала поетеса Ніна Гнатюк, — не вмістить усіх, хто приїде”.

А потім ходили ми кладкою до озера, в якому, як кажуть, немає дна, милувалися протилежним берегом і пересвідчилися, що треба тут докласти рук. Гостинно було біля святкового столу, де порядкувала п. Тетяна — в.о. завідувача відділу культури. Гарно було у пралісі з віковими та посадженими М. Рильським і А. Кос-Анатольським дубами, щемно дослухатися до голосів героїв “Лісової пісні”, та треба повертатися до Колодяжного, бо назавтра чекали на зустріч із славним озером, що має знакову назву

СВІТЯЗЬ

Велетом простягнулося воно на волинській землі. Як гігантським оком, дивиться вона ним у небо. І здається, саме від нього так багато волинян мають блакитні очі.

Поки їдемо, роздивляємось обабіч дороги. Зелене й жовте весь час єднається: зелені ліси і жовте колосся. Така низенька в засушливі цього року пшениця, немало вже й зібраної.

І раптом — щити із запевненням — “Україно моя, я для Тебе на світі живу!”, освідченням — “Рідна Волинь, мій краю коханий!”, із мольбою — “Україно... будь!” (не встигла прочитати середнє слово, але вгадується або “рідна”, або “вільна”) і ствердженням — “Патріотизм — це праця в ім’я України”. І спокійний та беззаперечний заклик — “Любімо свій край — голубоку Волинь!”

От вам і українська спонукка, імператив без русизму “давайте”, від якого ніяк не відійдемо. Ви коли-небудь упродовж цілого життя бачили на дорогах такі гасла? Я — ні. Тому й запам’яталися своєю щирістю та неофіційністю. Взагалі, Волинь — це така Україна, де за чотири дні не почула жодного

чужого слова. Та на кожному кроці — церкви чужого патріархату. А села нерідко розбратовані на дві непримиренні громади. Он так, як у Колодяжному: одна половина гуртується біля о. Івана Оренчука, настоятеля церкви Св. Миколи Ковельського благочиння УПЦ КП, молодого, але мудрого душею, відданого, обдарованого поетичним словом, який разом із парафіянами будує церкву. Ідейна, патріотична переконаність звучить у кожному його слові. Ще змалечку відчув духовне покликання. Друга частина людності села тягнеться за теж молодим священником московського патріархату, який на початках будь-яким. Але, мабуть, не випадково раптом змінився, цідить про “неканонічність” та “неблагодатність” української церкви. А чи знає він правдиву історію становлення московського патріархату? І доки люди фанатично цурати-

ся, а лепту не дають?.. Ідеї, так і назви Любомир, Радосин, корінням — отже, “любити”! А поруч з цим присмаком: Кусниця, Головичі. І поетичне — Волинь. А в салоні мікроавтобуса — українська музика і... “Прохання насіння їсти разом з лушпинням”. І очі, і вуха відпочивають, тож коментарі зайві. Та ось уже і Шацьк із “музичною” кав’ярнею “Квінта”, а за ним — одразу село Світязь.

— Та не їдьте на турбазу! — застерігає сусідка. — Там у суботу немає місць. Пошукajte краще в людей.

Послухалися, та й попросили жіночку, що вийшла разом із нами.

— От я вас проведу, — запевнила вона, — до вчительки-пенсіонерки.

Їдемо, роздивляємось. Хати не туляться густо. Не новітні, — дерев’яні, ніби обперезані жовтою стрічкою, а вгорі та долі мають синю або зелену фарбовану оздобу. Заходимо у двір охайної хатини. Господині немає. Виходить чоловік середнього віку, син. Так, ночівлю матимемо. Поки вминалися з дороги, він уже поставив на стіл тарелі з пловом і вареною кукурудзою. Аякже, люди з дороги. Оця природна національна гостинність не може не зворушити. Ну що ми йому? Випадкові люди. Але подорожні. То з діда-прадіда — треба, перш за все, нагодувати. Розчулено дякуємо і смакуємо, виявляється, його власним витвором, лісничого за фахом, який переживає наразі не кращі часи.

І от виходимо до Світязя, який побачили (і навіть острівець на ньому) космонавти-українці Климук та Попович із далекого космосу. Якщо є в природі блакитні перлини, то це саме Світязь. Вода його цілюща, бо насичена сріблом, солями, йодом, а біла глина теж лікує різні хвороби. І ходять по берегу люди, неприродно білі. Відомо, що озеро — найбільше в намісті Шацьких озер, але уявіть: простягнулося на 27 км!

Їдемо зеленими луками під частими купами дерев і милуємося, милуємося, милуємося...

Так добре віддатися вітру, сонцю, небу, на якому розігрується двобій. Та до дощу не доходить, і ми насичуємо зір дзеркальним плесом, дихаємо якимось особливим повітрям (тут люди забувають про хворе серце) і не думаємо до пори, що не бережуть люди дане

Продовження с. 12

Закінчення. Початок на с. 5

спокутучи особистий гріх у таборах, куди їх відправляли на 10 років.

Неспроможність влади подолати дитячу безпритульність, яка набула ознак гуманітарної катастрофи весною 1933 р., виштовхувала дітей на вулиці, де вони ставали жертвами канібалів. Зокрема на Вінниччині в травні 1933 р. виявили 1,3 тис. “голодних сиріт” віком до 4-х років та 3,5 тис. старшого віку. Обласна оздоровча комісія засвідчила тоді 71 випадок людодства та 9 фактів труподства в Липовецькому, Немирівському, Калинівському, Махновському, констатує значний відсоток голодуючих дітей у прикордонних та інших районах [3]. Помирали переважно діти до 3-х років та селяни, старші 50 років. Траплялися випадки саможубства всієї родини, коли батько умертвляв своїх дітей, а згодом убивав самого себе. У 38 районах області з 62 (із населенням 121 тис. чол.) голод смертельно вразив 27 тис. селянських сімей, із них — 13 тис. колгоспників та 12 тис. одноосібників [3]. За таких умов канібалізм набув ганебної для людської моралі, але “природної” форми виживання. Навіть та кількість виявлених фактів людодства (а вона не вичерпна), свідчила про охоплення всіх районів області. У реєстраційних книгах смерті органів ЗАГСу збереглися записи причини смерті, серед яких зустрічалися визначення такого характеру: “від наглої смерті”, “зарізано людодом”, “батько зарізав і з’їв”, “зарізав батько для їжі”. Майже всі записи про канібалізм стосувалися дітей, а відбувалося це спровоковане грихопадіння батьків у селах Сосонка, Якушинці, Гавришівка, Хмельове Вінницького району впродовж лютого — серпня 1933 р. [6].

Сусідня з Вінницькою — Одеська область — також мала випадки канібалізму, про що свідчать кримінальні справи.

Найбільше випадків канібалізму, судячи з кількості кримінальних справ, було виявлено в селищах Київської області, хоча вона й не мала такого руйнівного і довготривалого голодування, як деякі південні райони. Разом із тим, 12 березня обласний відділ ДПУ інформував про наявність у районах десятих тисяч опухлих від голоду селян, про тисячі вже померлих та сотні приречених на голодну смерть: у с. Маньківка Букського району за січень — лютий померло 30 та 400 перебували дуже виснаженими і пухлими; у с. Харківка — 234 пухлих; у с. Подковничі — 269 пухлих. У Володарському районі голодувало 7 тис. чол., із них тисяча померла [3]. Районні

відділи ДПУ, які займалися виявленням фактів голодної смерті, не завжди могли вичерпно підрахувати кількість померлих, а сільські ради не встигали їх хоронити. Трупів своєчасно не хоронили, вони лежали по хатах, тому їх викрадали канібали. “За останній час, — наголошувалося в доповідній довідці облвідділу ДПУ, — ми помічаємо

КАНІБАЛІЗМ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ГОЛОДОМОРУ

значне зростання труподства і людодства. Щоденно з районів одержуємо 10 і більше донесень” [3]. “В уражених людодством селах, — підкреслював чекіст Розанов, — з кожним днем міцніє думка, що можна вживати для харчування людське м’ясо. Ця думка поширюється особливо серед голодних і пухлих дітей”. За січень — початок березня 1933 р. у Київській області було виявлено 69 випадків людодства та 54 — труподства [3], а серед уражених виявилися села Володарського, Черняхівського, Звенигородського, Сквирського, Андрушівського, Букського, Фастівського, Брусилівського, Тетіївського, Лучинського, Чутівського, Смілянського, Бабанського, Богуславського, Попельнянського, Лисянського та інших районів, які за сучасним адміністративно-територіальним поділом України відносяться до Житомирської, Черкаської та Київської областей. Тоді помирали також і мешканці райцентрів, але переважно на вулицях міст прибирали трупи зайшлих дітей і дорослих селян-прохачів. На перше березня 1933 р. зафіксували 72 випадки людодства та 65 фактів труподства [3], тобто статистика була спорадична, а виявлення — випадковим: зізнання самих жертв, донесення сусідів, встановлення сільськими радами тощо. Во-

ни траплялися, за даними кримінальних справ, у невдах ДПУ селам Тальнівського, Ставищенського, Рокитнянського. Факти канібалізму, як свідчать документи органів ДПУ, траплялися також протягом 1932 р. Причиною, яка спонукала селян до людодства, виявилось довготривале недоїдання, фізичне виснаження, голод. До цього призвели злочинні дії місцевих органів влади, які позбавили хліборобів засобів існування. Наприклад, у с. Триліси Фастівського району в селянина М. С. Пилипенка 17 жовтня 1932 р. за невиконання “твердого завдання” хлібозаготівель було забрано корову, зерно, коня, реманент, 50 пудів картоплі, оштрафували на 200 крб., “вигнали з сім’єю з хати”, демонтувавши цинкований дах у рахунок штрафу [5]. Таких фактів приречення селян на голодну смерть було безліч в українських селах.

Страх голодної смерті штовхав учорашніх домогосподарок і дбайливих мам на моральний злочин — убивство та поїдання власної дитини. 13 квітня 1933 р. в с. Черепин Тетіївського району органи ДПУ виявили факт людодства. Не знаходячи виходу з “продовольчого голоду”, мати з сином запросили до себе переночувати малолітнього безпритульного хлопчика, а згодом задушили та розрізали на

шматки, готуючи з м’яса обід протягом п’яти днів рахованих ДПУ селам [4]. Вони зізналися у скоєному, мотивуючи вчинки “впливом голоду”, тому що з жовтня 1932 р. не мали нічого їсти. Матір засудили на 10 років, а син помер, не дочекавшись вироку.

Будь-яке вбивство дітей є психічним збоченням та явним доказом аморальності. На момент убивства людодди не думали про наслідки, не перебирали і методами позбавлення життя обраних жертв. У селах точилися розмови про людодство, тому селяни, особливо діти, морально звикли до фактом вживання людського м’яса, а перебуваючи на стадії голодного психозу та патологічної дистрофії, не завжди замислювалися над наслідками в момент скоєння вбивства.

Ситуацію, яка призвела до моральної деградації селян, спричинила масова колективізація, хлібозаготівлі, свавілля влади, голод.

Вражає “професійна витривалість” співробітників органів ДПУ, які разом із судовими медекспертами виявляли рештки жертв канібалів.

Факти канібалізму спостерігалися в районах Київської області впродовж літа 1933 р. Усі вони відбувалися на ґрунті голоду та внаслідок морально-психічної деградації жертв голодомору. У липні

1933 р. випадки людодства були виявлені в селах Володарського і Христинівського районів. Зокрема в с. В. Севастіанівка Христинівського району мати вбила дитину, тому що не було чого їсти, хоча працювала в колгоспі, згодом заманила ще і безпритульного хлопця, якого також зарізала для споживання [4]. Лише втретє, коли вона вбила чергову жертву, “сільська комісія по обліку потерпілих” виявила її разом із рештками дитячого м’яса.

Виявляється все-таки, що в селах діяла “комісія з обліку голодуючих”, котра влаштовувала “обход” селянських дворів, бачила, як нестерпно страждали селяни, і не вживала заходів для їх порятунку. А після виявлення канібалів судили, ніби лише вони були небезпечними злочинцями.

Таким чином, підсумовуючи аналіз архівних кримінальних справ людодств, необхідно зазначити, що в 1932 р. канібалізм мав епізодичний характер, а масового соціального явища набув протягом 1933 р., особливо взимку та весною. Причиною цього аморального соціально-психічного вчинку стала злочинна політика масового усупільнення майна селянських господарств, виснажливі хлібозаготівлі держави в українському селі, система організації праці в колгоспах, відсутність своєчасної допомоги, а мотивом, що спонукав хліборобів до людодства, виявився голод та голодний психоз, котрий поспіль охопив тоді сільське населення України. Не лише фізіологічні картини розтину нещасних жертв викликають жах і подив, а сам факт людодства на п’ятнадцятому році “соціалістичного будівництва” в європейській частині світу, де були найкращі землі і жив працюючий український народ. Правники мають іще з’ясувати соціальну і психіатричну обґрунтованість звинувачення канібалів у злочині, тому що терор голодом мав усі ознаки геноциду.

Використані документи:

1. Голод 1921—1923 років в Україні: 36. Документи і матеріали. — К., 1993. — С. 204.
2. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1927 рік. Офіційне видання народного комісаріату юстиції.
3. Голод 1932—1933 років на Україні очима істориків...
4. Державний архів МВС України, ф. 32.
5. ЦДАВО України, ф. 388.
6. Голод на Україні (1931—1933 рр.) // Український історичний журнал. — № 1.

Василь МАРОЧКО,
доктор історичних наук

ЯК ПРОХОДИЛА КОЛЕКТИВІЗАЦІЯ НА МАРІУПОЛЬЩИНІ

Архівні документи свідчать, що створення колективних господарств проходило з певними труднощами. На початку колективізації дії сільрад були стихійними, не контрольованими з боку районних органів влади. А тому незрідка траплялися факти вибіркового розкуркулення. Середняки і заможні з реманентом заганялися до колгоспів силою. У Мангуші під час голосування за створення колгоспу партсекретар примушував голосувати за це рішення 7 разів. Архіви дають інформацію і про погрози з боку партактивів. “Або в колгосп, або на Соловки” — це з доповіді про стан колективізації групи ЦКК КП(б)У—НК РСІ про зловживання владою щодо примусової колективізації та розкуркулення середняків від 8 травня 1930 р.

Частина партійців вважала, що “стаття не своєчасна”, “треба було видати таємно”.

Весною 1930 року велика кількість створених колгоспів розпалася. Парторганізації розгубились, а тому з області відрадили уповноважених. Ці посланці застосовували незаконні триси, залякування селян із погрозами на підставі наказу уряду розстрілювати кожного десятого, хто не бажає йти до колгоспу. Масовими були випадки розкуркулення середняцьких господарств. Наприклад, маломісний середняк, колишній бідняк, учасник революції І. Шапаренко не побажав вступити у СОЗ. За це був вигнаний із хати за 30 хвилин. У селянина Павлова за те, що недоніс 3 пуди (48 кг) зерна сільськогосподарського податку, забрали і продали: комору — за 1 крб. 15 коп., сарай — за 50 коп., коляску — 1 крб., чотири вівці — 7,5 крб.

На таких розпродажах нагрівали руки як уповноважені, так і яржники (хто не працював, мав потяг до крадіжки та пиятики). А в с. Євгенівка розкуркулено 31 середняцьке господарство, ніяких описів не складалося. І тому були зловживання. Наприклад, секретар Маріупольського партосередку Орлик забирав коней у тих, хто вийшов із колгоспів, приховував заяви селян про зловживання владою. Селянин П. Вовченко отримав при розкуркуленні 7 років Соловецького табору.

Партійні архівні документи відносять Маріупольщину до середняцько-заможного району, визнають, що тут не було умов для створення комун. Проте партактивісти, маючи за мету власне збагачення, примусово створювали СОЗи та комуни методами погроз.

Доречно сказати, що дії уповноважених були вивчені ще однією комісією. І за зловживання були покарані виключенням із партії (Погуляев, Проскурін) із притягненням до карної відповідальності. Того ж таки Орлика просто зняли з роботи, уповноваженій Тахтамишевій винесено догану.

Але покарання таких комісій не відновлювало соціальної справедливості. Бо люди працювали, підвищували свій добробут. А їх за це розкуркулювали та направляли на поселення в Сибір, на Північ. Партія комуністів не визнавала дії своїх членів політичною помилкою, за якою стояли долі мільйонів селян-українців.

Віктор КОДИМА,
м. Маріуполь

Людоїдство зазвичай ототожнюють із проявом звіриного інстинкту самозбереження в екстремальних умовах, пов'язуючи його з періодом дикунства в історії людської цивілізації. У художній літературі його згадують у випадках, коли людина залишалася на самоті без будь-яких засобів існування. Психологічні основи людоїдства стали предметом спеціального аналізу медиків та психологів у період першого радянського голодомору 1921—1923 рр., котрий своїми масштабами і формами виявлення перевершив щось подібне за тисячолітню історію нашого багатостраждального народу, навіть XVI ст., коли від стихії та епідемій голодувала третина населення. У 1923 р. лікар Л. Й. Айхенвальд, проаналізувавши ситуацію в Одеській губернії, зазначив у нотатках, що людоїдство є потворним викривленням людської психіки, за якої “цар природи перетворюється на звіра” [1]. Він занотував тоді, очевидно, під впливом побаченого по селах та вчитаного в науковій літературі, загальноприйняте визначення поняття людоїдства, яке означало атаківистичне виявлення людської аморальності. Генетична спадковість тваринного інстинкту самозбереження, яка сягає витоків періоду дикунства, і людська мораль — явища несумісні. Навіть наукові тлумачення людожерства (антропофагія, некрофагія, канібалізм) залишаються безсилими, щоб з усією вичерпністю збагнути весь жах мутації людської психіки та глибини соціальної деградації.

В усіх відомих випадках канібалізму, за деяким винятком (патологія садизму, культ, заборони), він був зумовлений голодом. Антропофагія згадується в давніх книгах, у тому числі, в Біблії. Для канібала смерть втрачала в його божевільних очах страх і святість, спокуту і гріх, біль і співчуття до іншого. В історико-правничій літературі проблема політико-правової оцінки факту канібалізму не знайшла належного висвітлення, тому обмежимося методом ситуативного аналізу цього габітного для суспільства і держави явища, яке спіткало український народ тричі впродовж чверті століття — в 1921—1946 роках. У кримінальному кодексі УСРР за 1927 р. була ст. 174, яку застосовували до канібалів у 1933 р., але там немає самого тлумачення “людоїдство”. Вона мала таку редакцію: “За розбій, цебто за явний, щоб заволодіти чужим майном, напад поодинокі особи, що загрожує смертю або каліцтвом, чи з метою заподіяти подібне насильство, — позбавлення волі на реченець до п'яти років” [2]. А якщо це “спричинило смерть або тяжке ушкодження на тілі покривдженого”, то передбачалося ув'язнення до десяти років або розстріл. До 1933 р. звичною для засуджених з політичних мотивів була ст. 58, а в роки голодомору згадали про іншу систему “соціального захисту” від соціально-небезпечного явища — канібалізму.

У 1921 р., коли небувала посуха спричинила неврожай у п'яти південних губерніях, а продрозкладка довершила стихію соціальною руїною, голод одночасно наклав населення кістлявим мором. Упродовж 1932—1933 рр., він вирізнявся певними фазами та рукотворністю, охоплюючи всі райони України в хронологічній послідовності й географічно. Трагедія 1933 р., соціально-демографічним та морально-психологічним апогеєм якої виявилася масова смертність, визрівала поступово, хоча її можна було б уникнути. Факти опухання від голоду виявилися в листопаді—грудні 1931 р. серед дітей, педагогів, а до

КАНІБАЛІЗМ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ ТА ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ГОЛОДОМОРУ

літа 1932 р. вони набули масового характеру в українських селах серед колгоспників та родин самодільних селянських господарств. У листуванні, яке тривало в 1932 р. між ЦК КП(б)У та ЦК ВКП(б), у селянських листах-скаргах, в актах їх перевірки органами НК РСІ та доповідних записках ДПУ рідко йшлося про випадки канібалізму. Однак це не означає, що 1932 рік був для селян України благодатним. Вони пухли і масово гинули, поїдаючи все, що траплялося. Друга половина 1932 р., яка супроводжувалася насильницьким масовим позбавленням харчів великих груп населення, змусила людей залишати села в пошуках порятунку, бо всі резерви виживання були вичерпані: у селах зникли коти і собаки, а здохлих від роботи колгоспних коней не вистачало на всіх. Вживання дохлятих призводило до кишково-шлункових отруєнь, епідемії тифу. Свідомо затримка розподілу хліба на трудодні в колгоспах, абсолютне його вилучення в господарствах, люта зима і довготривале фізичне виснаження спонукало до поширення чуток про можливість вживання людського м'яса.

У фондах Державного архіву МВС України збереглися кримінальні справи людоїдів, тобто виявлених та засуджених органами ДПУ селян, які вчинили акт канібалізму. Їх судили за ст. 174 КК УСРР: спочатку до розстрілу, але згодом ув'язнювали на 10 років. Вони вважалися соціально небезпечними елементами, тому що загрожували оточуючим, хоча дійшли свого стану тому, що терор голодом загрожував їхньому життю. Чи можна їх вважати злочинцями в умовах політики геноциду, свідомо запровадженої в українському селі? У документах зафіксовано не

лише обставини поїдання людей, але й мотиви, що спонукали їх до цього.

Спалах канібалізму припадає на весну — початок літа 1933 р., випадки якого були виявлені в усіх областях УСРР. Основним джерелом інформації про факти масового людоїдства в селах України є аналітичні довідки обласних відділів ДПУ та кримінальні справи канібалів. Вони збереглися в архівах, відтак можна виявити географію та обставини людоїдства. Так, у березні 1933 р. Донецький обласний ДПУ виявив по 21 району понад тисячу голодних сімей, у яких поїдали дохлятину і домашніх тварин, а в с. Володарське Старо-Нікопольського та с. Шапарське Новопсковського району було зафіксовано три випадки людоїдства [3]. У с. Байдівка Старобільського району 20 березня 1933 р. органи ДПУ виявили, що 37-річна жінка харчувалася трупом свого померлого чоловіка, котрому нікому було похоронити, а в неї не вистачило фізичних сил “вирити могилу”, тому що була абсолютна виснажена. Вона годувала м'ясом чоловіка ще й свого 9-річного сина [4]. Ось історія цієї сім'ї. Навесні 1930 р. записалися до колгоспу, здавши єдиного коня та невелику ділянку землі. Але згодом залишили “колектив”. Чоловік працював у Донбасі, а повернувшись до села, займався чоботарством, але прибутку з того не мав: навіщо голодним людям чоботи? Смертність у селах промислового Донбасу, як свідчать документи ДПУ, була масовою і катастрофічною. Жінку-людоїдку позбавили волі на 10 років.

Столична Харківська область також не уникла канібалізму (Нині це райони Сумської та Полтавської областей). Обставини, які

спричинили акти людоїдства, мали голодне підґрунтя та явні ознаки психічного розладу, зумовленого довготривалим голодуванням та чутками і розмовами про поїдання людей у селах області. 5 травня 1933 р. у с. Бойки Решетилівського району жінка разом із дорослою донькою задушили немовля (внука) та, порізавши його на частини, з'їли... Згодом намагалися вбити задля їжі 13-річну дівчинку, яку виявили на ст. Решетилівка, але вона від них утекла [4]. В Охтирському районі 20 травня 1933 р. чоловік і його дружина запросили до себе 8-річну дівчинку, що блукала по вулицях, зарізали її, а “м'ясо варили і їли”. У звинувачувальному вирокі та свідченнях затриманих канібалів постають жахливі картини соціально-психічної деградації та аморальності людей, доведених тривалим голодуванням до відчаю.

У селі Горошине Оболонського району на початку травня 1933 р. батько, скориставшись відсутністю дружини і мами, убив двох своїх синів та протягом кількох днів харчувався. Мотив убивства виявився дещо незвичним: по-перше, він справді нестерпно голодував із сім'єю, по-друге, селянин хотів таким чином “поправити сили”, бо “там розпочнеться уборочна кампанія — буде хліб, і я піду працювати в колгосп”, а про те, “що можна вживати до їжі людське м'ясо, я вважав так: раз риба поїдає рибу, то може поїдати і людина людину”. У цьому селі вже давно велися розмови про людоїдство, про можливість використання людського м'яса в їжу. Батько-людоїд, розум якого затьмарило голодне марев, виснажуючи фізично і спустошуючи морально, каявся у скоєному. Його тримали в спецкорпусі ДПУ в Харкові, де навесні 1933 р. перебу-

вали українські письменники, педагоги, митці, чекаючи вироку. Людоїда з с. Горошине засудили до 10 років таборів 31 серпня 1933 р. Випадки людоїдства, які стали звичним явищем у селах України періоду голодомору, набули розголосу не лише між селянами, а також потрапили до інформаційних доповідей німецьких та італійських дипломатів у Харкові [3].

Сільські райони Дніпропетровщини, як свідчать архівні документи, особливі листи секретаря ЦК КП(б)У Косіора до Сталіна в березні 1933 р., виявилися найбільш ураженими. З усіх зареєстрованих тоді фактів смертності від голоду, на цю південну область припало 70 % [3], а вона охоплювала значну територію республіки. В області мешало багато національних меншин, які мали свої сільські ради та адміністративно-територіальні райони. Їхнє населення, особливо російських та німецьких національних районів, зазнало господарської руїни від колективізації та політики розкуркулення і діяльності сумнозвісних хлібозаготівельних комісій. У селах нацменшин помирали дорослі і діти — від голоду, а також від тропічної малярії, яка набула масштабів епідемії. Труп тварин і людей не прибиралися по кілька днів, отже, порушувалася санітарно-епідеміологічна ситуація в українських селах. Помирали від дистрофії і тропічної малярії, яка набула всіх ознак масової епідемії. Смерть від голоду однаково прибирала колгоспників, які виробили понад 800 трудоднів і селян-одноосібників. У селах Високопільського національного німецького району, Мелітопольського та Новопраського районів зафіксували два випадки людоїдства та вбивства людей із

метою продажу людського м'яса. Восени 1932 р. селяни Дніпропетровщини скаржилися на те, що їх залишили без хліба, просили голів сільських рад видати довідку-дозвіл на сторонні заробітки “аби спасти сім'ю от голодної смерті” [5]. Селянам України заборонили масово покидати село, запровадивши паспортний режим. У с. Тихоновка Терпільнянського російського національного району, 35-річна мати похоронила двох померлих від голоду дітей, а доньку вона вбила, щоб прогодувати себе та сина. Її чоловік перебував тоді на курсах трактористів, а повернувшись звідти, довідався від своєї дружини про сімейну трагедію. Він заявив про факт убивства та канібалізму до сільської ради, переповівши обставини родинного жайття: “В березні місяці я повернувся з курсів трактористів, де навчався з березня 1932 р. і, зайшовши до хати, застав лише лежачу в ліжку жінку, а в хаті не було старшого сина М., і коли я став балакати з дружиною, то вона мені розповіла, що двоє дітей померли, а доньку Л. вони задушили і з'їли” [4]. Вона зізналася, що до вбивства її змусила голодна смерть двох дітей та нестерпне голодування самої та 12-річного сина. Селянку і матір, покликану вирощувати хліб та виховувати дітей, судили за жебрацтво та вбивство власної доньки, м'ясом якої вона годувала переважно свого сина. Її позбавили волі на 5 років, але не позбавили вічного прокляття.

Трагедія селянки с. Тихоновка дуже нагадує долю жінки з поеми Миколи Руденка “Хрест”. У голодному мареві, крізь сльози і жах, божевільна Христа промовляла: “А я діточок побила...”

Відомий майстер художнього слова емоційно та історично вичерпно передає глибину духовного спустошення та соціального апокаліпсиса, які відбувалися в українському селі.

Аналіз кримінальних справ (протоколів допиту, свідчень самих людоїдів, їхні фотографії, обставини вбивства, зізнання) показує, що “вимушені канібали” не мали освіти, але все своє життя займалися землеробством, а їхні матеріальні проблеми розпочалися одразу після колективізації та хлібозаготівель. Рідко зустрічаються власноручно написані зізнання, тому що справами канібалів займалися слідчі ДПУ. Їхні матеріали є підставою для твердження, що до людоїдства переважно вдавалися жінки, які чинили вбивство власних і чужих дітей під впливом голодного психозу, але з усвідомленням гріховності від заподіяної смерті. У їхніх кримінальних справах збереглися фотографії, на яких постають не злочинці, а жертви голодомору, з божевільним виразом пухлого обличчя, з синцями під очима. Вони залишили свої зізнання і каяття,

Продовження с. 6

Всесоюзна контора “Торгзін” виникла влітку 1930 р. при Наркоматі зовнішньої торгівлі з метою спецобслуговування іноземних туристів. У січні 1931 р. контору реорганізували в об’єднання, його філіали виникли в Одесі, Києві, Харкові. В Україні протягом 1931 р. перебував уповноважений із Москви, відтак сталою організаційної системи управління не існувало. Так, у серпні 1931 р. розпочала свою роботу харківська контора торгзину, але всі філіали тоді обслуговували переважно іноземців. Уповноважений правління московської контори в Україні одночасно керував харківською конторою. Усі вповноважені, як і сама система торгзину, перебували під наглядом Наркомату зовнішньої торгівлі.

29 червня 1932 р. Українська економічна рада прийняла постанову “Про утворення Всеукраїнської контори торгзину”, якою започаткувала в системі уповноваженого Наркомзовнішторгу при РНК УСРР українську систему торгзину, яка була філіалом всесоюзного об’єднання. Упродовж декади Укрнаркомзовнішторг зобов’язали розробити та ухвалити положення про всеукраїнську контору. Завданням системи торгзину було обслуговування іноземних представництв, туристів, пароплавів та громадян, що прибували до СРСР або тимчасово мешкали в країні, з метою максимального вилучення валюти. В актах обстеження торгзінівської системи експертами НК РСІ знаходимо таке політико-економічне обґрунтування необхідності її роботи: “У період реконструкції нашого народного господарства, коли ми ще вимушені будемо завозити з-за кордону різне обладнання, мобілізація всередині країни ефективної валюти відіграє колосальну роль, одночасно з цим, вилучення побутового золота, яке після революції втратило своє побутове значення і як предмету прикрас (обручки, сережки, браслети, хрести і т. д.) в руках утримувачів — вони не мають споживчої вартості, проте золото свою цінність зберегло, тому його необхідно зібрати за допомогою системи “торгзину” і направити на службу інтересам пролетарської держави”. У доповідній записці керуючого Харківської облкоптори “Торгзін” від 3 листопада 1932 р. до облвиконкому зазначалося, що система зосереджувала свою діяльність на мобілізації валюти (ефективної та грошових зарубіжних переказів), золотих монет (царського карбування), побутового золота. 10 грудня 1932 р., коли голодувало все сільське та значна частина міського населення України, Політбюро ЦК КП(б)У прийняло постанову “Про роботу “Торгзину”, якою передбачалося запровадження в структурі ЦК посади керуючого облкопторами та їх заступників, та залучення до номенклатури обкомів директорів великих універмагів та баз.

На систему торгзину покладали не лише надії, а й конкретні планові завдання щодо вилучення золота та валюти, тому НК РСІ визнавав за необхідне збільшення відповідних магази-

нів і приймальних пунктів. Кількість осередків торгзину неухильно зростала саме впродовж 1933 р., коли голод змушував населення масово здавати побутове золото в обмін на борошно.

Кадровий склад системи ВУК “Торгзін” вирізнявся соціальним походженням, національним складом та малокваліфікованою робочою силою. Упродовж квітня—грудня 1931 р. видавали “продпайок” співробітникам усієї системи торгзі-

— 2 кг, рис — 1 кг, консерви рибні — 3 банки, оселедці — 1 кг, сир голландський — 1 кг, чай — 0,1 кг, цукор — 1 кг, мило господарче — 1 кг і туалетне — 2 бруски. За розпорядженням ВУК “Торгзін” видавали одноразову допомогу для робітників системи, ніби вони голодували, подібно до українських селян. Політбюро ЦК КП(б)У звільнив торговельну номенклатуру системи торгзину від участі в хлібозаготівельних кампаніях, зо-

У роки голодомору торгзіни виявилися єдиною системою державної торгівлі, у магазинах якої, починаючи з другої половини 1931 р., населення мало змогу придбати вилучений у нього хліб за так зване “побутове” золото. Торгзінівська мережа магазинів та пунктів закупівлі золота, срібла й діамантів стала для радянських людей єдиною надією на порятунок від голодної смерті. Діяльність торгзину (торгівля з іноземцями) залишається абсолютно невисвітленою в історичній літературі, а сама проблема має безпосереднє відношення до голодного лихоліття в Україні.

ТОРГЗІН: ЗОЛОТА ЦІНА ЖИТТЯ

ну, тому спостерігався значний наплив “робітників прилавка”. Навесні 1932 р. Всеукраїнська та харківська контори разом із магазинами мали 187 штатних працівників, у тому числі — 20 членів партії, 9 комсомольців, 54 робітники, 9 висуванців — серед них із вищою освітою — троє, середньою — 72 чол. За національним складом “торгзінівські кадри” розподілялися таким чином: 99 — євреїв, 56 — українців, 40 — росіян, двоє — німців, інших національностей — чотири. За півроку діяльності в 1931 р. звільнили 41 % кадрового складу обох контор, а після скасування пайків, розпочався самоплив робітників магазинів, баз, лавок. У 1932 р. загальна кількість працівників, незважаючи на звільнення та плинність, становила 1420 осіб, із них вищу освіту мали 32 особи, а решта “низчу”. Причини звільнення: за “обважування”, спекуляцію, крадіжки, прогули, за підробку бухгалтерських документів, “петлюрівське походження”, самочинне підвищення цін. Наприклад, касира універмагу № 1 м. Одеси звільнили з роботи за хабар (30 дол.), одержаний від клієнта за розмін купюри в одну тисячу доларів. “Відповідальні працівники” Чернігівської області продали в голодному 1933 р. спекулянтам 3,6 тонни хліба за інвалюту та золото, а на одержані кошти придбали промтовари для обларпотноменклатури. У магазині торгзину пуд борошна коштував 3 крб. 60 коп., а на “чорному ринку” 150 крб., тому сплуска виявилася надто великою для співробітників облкоптор та відповідних державних установ. Директорів магазинів змінювали досить часто, але спекуляція, розкрадання та обважування покупців продовжувалися. 2 червня 1932 р. повернули видачу пайка виключно для “робітників прилавка”, котрий мав такий перелік продуктового набору: масло вершкове — 1 кг, копченості — 1 кг, борошно пшеничне — 3 кг, макарони

середжучи їх на виконанні валютного плану. У 1933 р. Вінницька облкоптора видала зарплату адміністрації 54 тис., а “робітникам прилавка” — 118 тис., завідувачам лавками — 113 тис., учням — 7,3 тис. крб., а всього фонд зарплати становив 826 тис. крб. Середня платня директора облкоптори сягала 260, заступника — 140, продавця — 94, учня — 55, контролерів на торгбазі — 100, товарознавців — 120, охоронців — 113 крб. золотом. У 1933 р. налічувалося 3418 службовців ВУК “Торгзін”, а фонд їхньої оплати праці становив у Харківській — 1,6 млн., у Дніпропетровській — 839 тис., в Одеській — 879 тис. крб. золотом. У 1932–1933 рр. Дніпропетровську облкоптору очолював О. С. Фоменко, Київську — С. С. Булавчик, Одеську — С. С. Ушеревич, Чернігівську — Є. М. Рудаєв, Донецьку — К. К. Розит, Вінницьку — В. П. Ванак, Харківську — Ф. П. Зазулинський. За національним складом серед співробітників облкоптор переважали євреї, особливо серед економістів, бухгалтерів, завмагів. Наприклад, у Харківській конторі бухгалтерами працювали Р. М. Азарх, З. Г. Зимилевич, С. Б. Смілянський, Д. А. Зеленський, Є. А. Альтшулер. В апараті управління та в магазинах працювало 334 особи, з них — 134 євреї. Для влаштування національне походження не брали до уваги, а соціальне перевіряли з особливою прискіпливістю, тому що в 1933 р. звільнили з роботи 116 ос. “класово-ворожих елементів”. Для влаштування на роботу до торгзину вимагали рекомендації двох членів партії та перевірки органів ДПУ. Посилення контролю та відбору співробітників не позбавило зловживань у конторах та магазинах торгзину. Причинами звільнення в червні—липні 1933 р. були: скуповування заборних книг, спекуляція, підробка документів, “самозабезпечення без чеків”, зарахування продуктів до пайка,

привласнення різниці принятого від населення золота і зданого до банку, крадіжки, поїдання за прилавком продуктів, підвищення цін. Багатьох “робітників прилавка” судили, але службові зловживання продовжувалися. Організаційна мережа торгзину проіснувала до середини листопада 1936 р., коли уряд СРСР прийняв постанову про її ліквідацію.

Діяльність системи магазинів та приймальних пунктів дороговісних металів, започаткованих для обслуговування іноземців, виявилася джерелом мобілізації інвалютних коштів для держави, а з іншого боку — засобом одержання продуктів харчування на деякий час. Восени 1931 р., коли двері торгзину відчинили для “совграждан”, які пропонували карбованці з більшовицькими лідерами та символами, політичне керівництво запропонувало справді ефективну валюту — золото, срібло, іноземні грошові перекази. Держбанк був зацікавлений у безпосередньому надходженні валюти, позаяк дороговісні метали доводилося продавати за міжнародним біржовим курсом, враховуючи той факт, що золото виявлялося побутовим — брукхт. Грошові та продуктово-речові перекази, які надходили в Україну з багатьох країн світу, по-перше, засвідчували факт поінформованості їхніх громадян про голод в українському селі, по-друге, про зацікавленість радянської держави в отриманні навіть мізерних сум від рідних та знайомих. Валютні перекази надходили до адресата через систему торгзину і Держбанку, тобто через московську контору, а продуктові — через південні порти, головним чином, — Одесу. До березня 1932 р. всі перекази в іноземній валюті одержувала виключно Москва, тобто центральне об’єднання торгзину, а їхні адресати діставали очікувану суму через 2–3 місяці, якщо доживали. Належна документація не реєструвалася. Упродовж

лютого—квітня 1932 р. в Харкові було одержано 312 продуктових переказів від іноземних родичів на суму 2656 крб., із них 25 % утримали за пересилку. Відрахування за обслуговування з проходження переказів сягало подекуди 54 % їхньої початкової вартості. За 1932 р. план надходження валюти не виконали, обсяги її поквартально зменшувалися, тому в жовтні 1932 р. В. Чубар вимагав від торгзину максимального зосередження валютних засобів, визначивши план у 2,1 млн. інвалютних карбованців мінімальним. У першому кварталі 1932 р. надійшло 2,6, у другому — 3,6, у третьому — 3,2 млн., а в четвертому лише 1,4 млн. валютних карбованців через систему переказів. Її надсилали з-за кордону до торгзину, котрий реалізовував через Держбанк. Фізичні особи, тобто прості люди, одержували спочатку товарні ордери (бони), а згодом — “заборні книжки” або “товарні книжки”. Кожна книжка мала контрольний талон разового використання (незначна сума), але користувач, зазвичай, купував товар на всю суму, повертаючи в торгзін книжку, не звертаючи уваги на невикористаний талон.

Найбільше переказів надходило від українців з Америки, тому чутки про “гітлерівську допомогу голодуючим німцям України”, які детально вивчали в політбюро ЦК КП(б)У, судячи з кількості переказів громадян Німеччини, були перебільшені. Держбанк вимагав від системи торгзину лише іменних переказів, відтак можна констатувати виключно національну спрямованість допомоги: українці за кордоном рятували українських хліборобів, євреї Палестини дбали про євреїв з містечок, німці в Німеччині та США переймалися проблемами німців-колоністів. Заступник наркома зовнішньої торгівлі Л. Германов (Фрумкін), дбаючи про виконання валютного плану, дозволив торгзінівським структурам здійснювати

оренду та продаж квартир за валюту в Москві, Ленінграді, Тифлісі, Харкові, Ростові, Києві, Мінську, Вінниці. За валюту продавали лише “совгражданам”, членам житлової кооперації, а іноземцям дозволяли оренду, за погодженням із НКВС та Наркоміноземсправ, на термін не більше 3-х років. Валюта потрібна була не лише для індустріалізації, а також для підтримки комуністичних та соціалістичних партій. У 1933 р. політбюро ЦК КП(б)У виділило 60 тис. доларів для фінансування соціалістичної преси і діячів Західної України.

Основним джерелом надходження валюти виявилася реалізація закупленого системою торгзину золота та срібла в населення. Виконання валютного плану вважалося важливим політико-економічним завданням, подібно до хлібозаготівельних. Вилучений насильно хліб запропонували купувати в магазинах торгзину в обмін на обрядово-побутове золото: нагрудні хрести, подружні обручки, сережки, сімейні реліквії, монети “царського карбування”. Золото почали приймати в січні 1932 р., тому магазини торгзину фактично припинили обслуговувати іноземців через величезні черги. Пробу визначили “на око”, але золото надходило від населення досить активно в голодні 1932–1933 рр. У січні 1932 р. лише два приймальні пункти системи торгзину одержали 17 кг, за лютий — 96 кг, березень — 141 кг, за квітень — 120 кг золота-брукхт, тобто обрядових речей та предметів. Наплив населення виявився колосальним, тому виникла потреба в розширенні мережі пунктів закупівлі золота. За день доводилося приймати до 800 грамів золота, тому що в чергах перебували сотні людей. Здавач одержував бони, квитанції, ордер, у яких була вписана вага прийнятого золота та відповідна сума товару в торгзінівських карбованцях. Приймали золото за пробою 56, а записували та розраховували за 48-ою пробую, тому з’являвся лишок. У деяких приймальних пунктах за день проходило 400–450 чоловік, які здавали обручки, сережки та інші золоті предмети, оздоблені коштовними камінцями, але голодні люди забували про них. Думали про найшвидшу реалізацію золотих речей на борошно, хліб... Приймальники, а ними, зазвичай, були колишні ювеліри, крім продовольчого пайка, мали так званий “припик” — різницю між прийнятим у населення та зданим до банку золотом. Надлишок становив 2—3 грами на 1000 грамів зданого дорогоцінного металу. За січень—квітень 1932 р. припик досяг 2,3 кг від 374 кг заготовленого скупниками побутово-обрядового золота. Траплялися досить часто випадки зловмисного фальшування фінансових документів, відтак “золото-брукхт” залишалося в кишенях приймальників, які вихвалялися, що мають “закусити і випити”.

Далі буде.

• **Василь МАРОЧКО,**
доктор історичних наук

**ПРЕЗИДЕНТОВІ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ Карло Адзеліо ЧАМПІ
ПРЕЗИДЕНТОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ Романо ПРОДІ
ГОЛОВІ УРЯДУ ІТАЛІЙСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ Сільвіо БЕРЛУСКОНІ
ПРЕЗИДЕНТОВІ СЕНАТУ Вітторіо ПЕРА
ПРЕЗИДЕНТОВІ КАМЕРИ ДЕПУТАТІВ П'єрджорджо КАЗІНІ**

16—18 жовтня 2003 року у м. Віченца (Італія) під високим патронатом Президента Італійської Республіки відбувся Міжнародний науковий конгрес "Голодомор і смерть землі в Україні 1932—1933 рр.". Це перший історичний конгрес у Європі, присвячений 70-річчю одного з найбільших геноцидів ХХ ст., який спричинила політика примусової колективізації, проведена з наказу і під керівництвом Сталіна та більшовицького уряду. Патронат Президента Італійської Республіки — це найкраще підтвердження історичного, громадянського і людського значення цієї неймовірної втрати, якої завдав кривавий режим цивілізації цілого народу, від селян з їхніми родинками, практично винищених, до інтелектуалів, депортованих або замордованих, до церкви та її служителів, із порушенням усіх базових принципів людської гідності, релігійної та громадянської етики. У 1988 р. Спеціальна Комісія Конгресу й Президента США, очолювана Джеймсом Мейсом (виконавчим директором) визнала Голодомор геноцидом проти українського народу. Однак лише після падіння Берлінського муру стало можливим ввести у циркуляцію європейської науки історію цієї грандіозної трагедії, цього нелюдського жаху, що його влада вкорінювала з цинічною рішучістю, застосовуючи цілеспрямовану стратегію, яка вперше в історії перетворила голод на інструмент масових репресій, насамперед, в Україні, а також на Північному Кавказі, у Поволжі та в Казахстані.

Таким чином, високий патронат, наданий Президентом Італійської Республіки конгресові, є не тільки вшануванням пам'яті мільйонів жертв, а й шляхетним виявом морального сумління європейської демократії, спроможної дати чесну відповідь мовчання минулого.

Конгрес організував Інститут досліджень соціальної та релігійної історії міста Віченца за сприяння Інституту Луджі Стурцо (Рим), Департаменту Славистики та Студій Центрально-Східної Європи Римського університету "Ла Сап'єнца", Посольства України в Італії, Посольства України при Святому Престолі, Європейської Колегії польських та українських університетів, Національної академії наук України (Київ), Національного університету "Киево-Могилянська академія" (Київ), Львівського католицького університету.

У конгресі взяли участь визначні вчені з Італії, України, Польщі, Російської Федерації, Німеччини, Канади, США, а також посол України в Італії Борис Гудима та високі гості — польська делегація на чолі з віце-ректором Люблінського університету ім. Марії Кюрі-Склодовської проф. Яном Поморським.

Автентична національна катастрофа, "Великий Голод" коштував країні від 7 до 10 мільйонів жертв — депортованих, розстріляних, замордованих і померлих від голоду людей, що зумовило непоправні демографічні, соціо-економічні, політичні, культурні та духовні втрати українського суспільства. І все ж цей злочин проти людства, який знищив цілий селянський універсум українського Чорнозему, був десятиліттями приховуваний у колишньому Радянському Союзі та замовчуваний на Заході. Глибокий і багатоглибинний аналіз істориків, політологів, культурологів дав змогу вивести на яв — в усій їхній оголеності і трагічній виразності — невідомі чи свідомо замовчувані історичні факти. Учені працювали в атмосфері відповідального, принципового, відкритого співробітництва та конструктивного діалогу, що дало змогу висвітлити різні механізми тоталітарних режимів ХХ ст., які призвели до руйнації основоположних людських цінностей.

Учені, які взяли участь у конгресі, висловлюють одностайне побажання, щоб Сенат Італійської Республіки та Камера Депутатів підтримали проект резолюції українського уряду до ООН та до Європейського Парламенту з проханням визнати Голодомор 1932—1933 рр. геноцидом проти українського народу. У даний історичний момент, коли відбувається відбудова громадянського суспільства в Україні

— державі, де невдовзі проходитиме кордон Європейської Співдружності, на основі рішення останніх самітів у Салоніках та Ялті, що підтвердили розширення ЄС на Схід Європи, подібний жест солідарності з боку Італії, батьківщини Гуманізму, стосовно України, історичного мосту між Сходом та Заходом Європи, став би суттєвим внеском у надійність та стабільність цілого Континенту.

Проф. **Габрієле де РОЗА**, президент Інституту Луджі Стурцо, Рим; президент Інституту досліджень соціальної та релігійної історії, Віченца, Італія;

проф. **Санте ГРАЧОТТІ**, Академія дей Лінчєй, Рим, Італія; іноземний член Національної академії наук України;

докт. **Борис ГУДИМА**, посол України в Італії; проф. **Джованна БРОДЖІ**, Міланський університет; президент Італійської асоціації українських студій; іноземний член Національної академії наук України;

проф. **Єжи КЛЮЧОВСЬКИЙ**, директор Інституту Центрально-Східної Європи, Люблін, Польща;

проф. **Ян ПОМОРСЬКИЙ**, віце-ректор Університету ім. Марії Кюрі-Склодовської, Люблін, Польща;

проф. **Єва РИБАЛТ**, канцлер Європейської Колегії польських і українських університетів;

проф. **Губерт ЛАШКЕВИЧ**, віце-директор Інституту Центрально-Східної Європи, Люблін, Польща;

докт. **Фернандо ОРЛАНДІ**, президент Центру Студій історії Східної Європи, Тренто, Італія;

проф. **В'ячеслав БРЮХОВЕЦЬКИЙ**, президент Національного університету "Киево-Могилянська академія", Київ, Україна;

проф. о. **Борис ГУДЗЯК**, ректор Львівського католицького університету, Україна;

проф. **Андреа ГРАЦІОЗІ**, Неаполітанський університет, Італія; Гарвардський університет, США;

проф. **Франческо ГҮІДА**, Третій Римський університет, Італія

проф. **Мауро МАРТІНІ**, Університет Тренто, Італія;

докт. **Сімона МЕРЛО**, Міланський католицький університет, Італія;

докт. **Марія Пія ПАГАНІ**, Університет Павії, Італія;

проф. **Оксана ПАХЛЮВСЬКА**, Римський університет "Ла Сап'єнца", Італія; Національна академія наук України, Київ;

проф. **Джорджо ПЕТРАККІ**, Університет Удіне, Італія;

проф. **Фульвіо САЛІМБЕНІ**, Університет Удіне, Італія;

проф. **Етторе ЧІННЕЛЛА**, Пізанський університет, Італія;

проф. **Станіслав КУЛЬЧИЦЬКИЙ**, Національна академія наук України, Київ;

проф. **Юрій ШАПОВАЛ**, Національна академія наук України, Київ;

проф. **Юрій ЩЕРБАК**, посол України в Канаді;

проф. **Андрей СТЕПНИК**, Університет ім. Марії Кюрі-Склодовської, Люблін, Польща;

проф. **Микола ІВНИЦЬКИЙ**, Москва, Російська Федерація;

проф. **Віктор КОНДРАШИН**, Пензенський університет, Російська Федерація;

проф. **Гергард ЗІМОН**, Кельнський університет, Німеччина;

проф. **Орест СУБТЕЛЬНИЙ**, Йоркський університет, Торонто, Канада;

проф. **Джеймс МЕЙС**, Національний університет "Киево-Могилянська академія", Київ, Україна;

проф. **Федеріко АРДЖЕНТЬЕРІ**, Університет "Джон Кебот", Рим, Італія;

проф. **Карла КОВОЛІ**, Вільний університет "Марія Ассунта", Рим, Італія;

докт. **Франческа ЛОМАСТРО**, Інститут досліджень соціальної та релігійної історії, Віченца, Італія

НАСЛІДКИ Й УРОКИ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ

Кілька років тому я опублікував документи, складені для Рима італійськими диппредставниками в СРСР щодо голодомору 1932—1933 рр., — документи, які вже були відомі комісії, що вивчала голодомор для Конгресу Сполучених Штатів. Відтоді, з 80-х років минулого століття, наші знання про ті події стали значно повнішими, в тому числі, завдяки професорам Івницькому, Кульчицькому і Шаповалові, котрі очолили архівну революцію щодо колективізації та голодомору.

Наразі я обмежуся порушенням деяких питань, що стосуються голоду, й особливо його середньо- і довгострокового впливу на українське суспільство, на радянську історію та на загальне бачення європейського ХХ століття, не кажучи вже про історичну пам'ять нашого континенту.

Щодо України (але це питання стосується також Поволжя, Кубані й Казахстану, де голод був особливо сильним), — якими були наслідки тих семи-восьми місяців, протягом яких загинули мільйони людей? Які зміни в колективній психології спричинила смерть багатьох дітей, дружин, чоловіків, батьків, родичів, друзів? Можна уявити, наскільки велика була депресія, що навалилася на сільські родини. Але як довго вона продовжувалася, в чому була виражена, до яких призвела наслідків у індивідуальній і колективній поведінці та переконаннях, у людських почуттях і в релігійній практиці? І як відреагувало сільське суспільство, змусиши пережити цю депресію в умовах, що їх ми можемо назвати новим кріпосним правом?

З іншого боку, як реагували на голод міста — свідки і лише почасти жертви голоду? Яким чином голодомор вплинув на сприйняття міських населенням взаємин із селом? Чи збільшилися етнічні розходження (українські міста в більшості своїй були населені росіянами та євреями) унаслідок того, як режим повівся із селом? Яким, нарешті, був вплив голодомору на українське суспільство, з урахуванням шокуєючих подій наступних років: терору 1937—1938 рр., війни, окупації та звільнення, а також нового голоду 1946—1947 рр.? Який слід ці близькі за часом і моторошні за масштабами трагедії лишили в житті післявоєнної України? Подумаємо, наприклад, про наслідки часткового знищення як національної культури, так і того плодючого шару, що в Україні традиційно складався з відносно заможних селян і їхніх дітей, на відміну від тендітного міського прошарку. Або розглянемо характеристики нової національної "еліти" (лапки тут обов'язкові), що виникла під час і після загаданих нещастя — тієї еліти, яка після 1953 р. частково взяла у свої руки

керування республікою. Спогади Хрущова видають його надзвичайно низький культурний рівень, його брутальність і жорстокість, його дистанційованість від націонал-комунізму Скрипника і Шумського, якоюсь мірою освіченого і європейського, а також його поінформованість про національну трагедію, про яку не можна було говорити (разючі сторінки про події 1946—1947 рр. просто не могли не викликати асоціації з тим, що відбулося всього лише за 14 років до того), його почуття провини, його немислимо суперечливі взаємини з Москвою. Проте було б корисно й необхідно довідатися якомога більше як про його сприйняття української історії і культури, так і про відносини з Москвою. Досить згадати з цього приводу, що той же Хрущов іще в 1943—1944 рр. усвідомив, що страждання України заслуговують нехай навіть мінімальної, але компенсації.

Що ж стосується наслідків великого голоду для радянської історії, зупинюся лише на кількох питаннях. Перше стосується страху перед Сталіним, що запанував у країні після 1932—1933 рр. Яке ще почуття можна мати до людини, яка для порятунку своєї влади виявилася здатною холоднокрівно умертвити мільйони людей протягом декількох місяців? Таким чином, культ особи Сталіна після голоду стає нерозривно пов'язаний із цим страхом. Після 1933 р. Сталін стає абсолютним володарем, наділеним силою залишити або відібрати життя будь-якої людини і здатним вирішувати долі як окремих особистостей, так і цілих народів або соціальних груп без роздумування, єдиною залізною рукою. Чи можна інтерпретувати події таким чином, без зайвого захоплення психологізмом?

Як відразу ж зрозумів Пастернак, після голоду і рівень брехні, що споконвічно була властива радянському режимові, піднявся до небачених висот. Яким чином ця еволюція облудності вплинула на радянську історію? Установлення правди, навіть коли це робили люди калібру Хрущова, завжди приводило до драматичних наслідків. З іншого боку, голодомор розставив на своїй місця багато акцентів у питанні здатності радянської системи до виживання. З його допомогою Сталін змусив селян "проковтнути" колективізацію, яку вони одразу ж сприйняли як "нове кріпосне право" і яка лежить в основі перманентної сільськогосподарської кризи, що супроводжувала всю радянську історію. Ті ж причини й у великого виходу людей із села, який паспортна система змогла тільки уповільнити, у "смерті сіл", в убогості, у руйнуванні звичаїв і в алкоголізмі, що супроводжували цю смерть.

Я вже згадував ту роль, яку голод зіграв у зміцненні бар'єрів між містом і селом в Україні в 30-ті роки. Цілком

можливо, утім, що мова йде про більш загальний, "панрадянський" феномен, пов'язаний із поневоленням села, що супроводжувалося правовою дискримінацією (і введення паспортів зіграло тут не останню роль). Чи варто дивуватися, що місто, яке свого часу закрило очі на "сільську" трагедію, відкрило для себе убогість, що там панувала, набагато пізніше?

Як і наскільки це "відкриття" сільської реальності зіграло свою роль у дозріванні реформістського світогляду в Радянському Союзі? Мені приходять на згадку Заславська й Арутюнян, а також та величезна роль "сільських" письменників, яку вони зіграли у відродженні національного самоусвідомлення антирадянської спрямованості в слов'янських республіках.

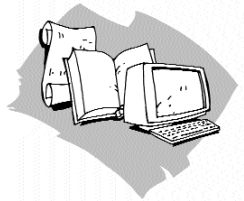
Цей список гіпотез і питань закінчується міркуваннями більш загального характеру, які, однак, стосуються "загальноісторичної" теми. Перше з них — про те, як наше знання способів здійснення, розмірів та винуватців голодомору впливає на вирок, що виноситься радянській системі і людям, котрі її очолювали. У світлі подій 1932—1933 рр., ця система, принаймні у визначений період своєї історії, цілком може бути названа "імперією зла", а не просто тоталітаризмом, чиїх керівників варто засудити без права на апеляцію за злочини проти людства в особливо великих розмірах.

Але якщо можна стверджувати, що в основі радянської системи в її сталінському втіленні лежить злочин проти людства, чи не випливає з цього, що падіння режиму теж якимось чином пов'язане з цим смертним гріхом, який протягом кількох десятиліть прикривався нашаруваннями неправди, оскільки він не підлягає сповіданню? У цьому світлі, великий голод виявився перешкодою на шляху реформування системи, що не могла дозволити собі говорити правду про власне минуле, і яку ця правда врешті-решт знищила, сказана тим, хто вважав еволюцію системи можливою і вважав за необхідне звести рахунки з минулим (що, взагалі-то, і зробив Хрущов, почасти з моральних міркувань), хоча, як виявилось, зведення цих рахунків було в принципі неможливим.

Із цього погляду, історія радянської системи являє з себе якусь дивну моральну параболу, історію, якщо хочете, тріумфу правди над злом після численних і великих страждань.

Спадщина 1932—1933 рр. в оцінці радянської системи стосується і нас, як істориків. Без усеосяжного розуміння великого голоду розуміння подій ХХ сторіччя в Європі просто не мало б сенсу.

• **Андреа ГРАЦІОЗІ**, Неаполітанський університет ім. Федеріко II і Гарвардський університет

ДОСЛІДЖЕННЯ

“ПРИЗВИЩЕ” — в українській мові психологічна та соціальна характеристика особистості від “прізвиська”. У москвинській мові “ФАМІЛІЯ” не має своїх коренів. У них ця ознака запозичена від “family” — “ім’я” чи “родина”.

Багатотисячолітній шлях розвитку української нації, її етнічне багатство привело до визнання кожної людини неповторною індивідуальністю, “ОСОБИСТІСТЮ”. Московщина ніколи не цінувала окрему людину. Гвинтик, “єдніца — ноль, єдніца — вздор”. Усіх робили на одне “лице”, “личину”, тому в них — “ЛІЧНОСТЬ”.

“КРАІНА”, “край” (к+рай) — викраєне, спрямоване до раю, виділене Богом (рай — храм Бога Сонця на Землі) і “СТРАНА” — тобто сторона та чи інша, щось пасивне, без’якісне.

“БАТЬКІВЩИНА” (Вітчизна) — батьківський край, земля предків. Для непомосковщених українців “нової” (чи другої) Батьківщини не буває. Часто чуємо від українців, які народилися в Канаді, Австралії, США: “Наша Батьківщина — Україна!”

Слово “ОТЧИЗНА” (“Отечество”) прийшло в Московію після приєднання України як калька з української мови і тому не прижилося в живій народній мові, а лише використовується для “високого стилю” поетами й політиками. Крім того, корінь цього слова “Ота” запозичений із тюркської мови (“батько племені” — отаман).

“ДЕРЖАВА” — суспільна організація, яка “держить”, утримує разом певну громаду людей.

“ГРОМАДЯНСТВО” — приналежність до вільної самокерованої суспільної організації — громади.

“ГРАЖДАНСТВО” (“гражда” — обійстя) — населення гражд; а ті, хто за межами, — упокорені народи, “інородці”.

“ПОДРУЖЖЯ” — в Україні до шлюбу ставали ті, між ким виникала взаємна приязнь, дружба, кохання.

“ПРАЦЯ” — пов’язане з прагненням до світлого початку (бога Сонця “Ра”), розумової діяльності (раціо).

“ТРУД” — пов’язане з труднощами: “С трудов праведних не наживошь палат каменных” (москвинське прислів’я).

“ОРАТИ” — первісно означало “священнодіювати”. Слово походить із ритуалу хліборобського культу Бога Ора (іпостась світлого початку Бога Сонця “Ра”). Хліборобська праця в Україні найбільше шанована, тоді як москвинська ментальність найбільшої ваги надає полюванню (“охота”). Культ сонячного Бога Ора шанувався всіма арійськими племенами й народами (звідси і їхня назва: орії, арії): у грецькій мові “ора” — урожай; в латинській — прорікати (“оракул”, “оратор”), молитися (“ораре”).

“ПАХАТЬ” — розпанахувати; характеристика, яка у жодному разі не свідчить про “священнодіюство”, а про грубу фізичну працю, тобто, культ оранки для москвинів був чужим. У московській мові “орать” — це голосно кричати, галасувати, “орава” — галаслива юрба. Це свідчить про нерозуміння москвинами обряду оранки, як цього не розуміли і їхні предки угрофінські племена, у мові яких “арій”, “орій” значило “раб”.

“ХЛІБОРОБ” — той, хто вирощує злаки і виробляє хліб.

“РІЛЬНИК” — той, хто обробляє землю (ще “плугатар” тощо). Калька з російської й грецької “землероб” не вдала, бо тільки Бог міг створити (зробити) Землю. “ЗЕМЛЕДЕЛЕЦЬ”, “ХЛЕБОПАШЕЦЬ” — той, хто “делает” землю і “пашет” хліб. Повна нісенітниця через невдале запозичення в інших народів.

“СПІЛКА” — “з половини” (“з піл”). Вільне рівноправне об’єднання

спільників, учасників, які ділили все порівну.

“СОЮЗ” — об’єднання, пов’язане “узами”, тобто невиліне. Союзник, значить “союзник” або “співв’язень”.

Цілком протилежне й ставлення до злочину. Москвин украде і скаже: “Что взято — то свято”. Принцип українця інший: “Краще своє латане, ніж чуже хватане”.

Москвинину та московськомовні райони України буквально наводнили брутальні пісні про злодіїв, грабіжників, хуліганів, пияків і пиятику тощо. Те, що для інших народів — зло, для москвина, його ментальності — це спосіб життя, повсякденна “героїка” і “романтика”.

“ОСВІТА” — рух до світла. Слово

ський гуморист: корова також “має... язика, та не має мови”.

Часто українська мова своєю образністю просто вражає іноземних мовознавців. Наприклад, дивує, як образно й точно назване новонароджене дитя — “НЕМОВЛЯ”, тобто те, яке ще “не має мови”. Правда, інколи чудує і москвинське слово. Наприклад, “ЗАВТРАК”. А чому не “сьогоднік”? Мабуть, тому, що сніданок часто відкладався на завтра? Чи не тому в них існує вислів “кормить завтраками”?

“СВЯТО” — від божественного світла, святості.

“ПРАЗДНІК” — від “праздного” життя, неробства.

“ЛІКАРНЯ” — місце, де лікують.

МОВА І «ЯЗИК»

Просвітяни зобов’язані роз’яснювати зросійщеним українцям (вони щиро вважають, що розмовляють “мовою Пушкіна”), що, насправді, їхня мова неприродно покалічена “суржилом”. А одна із причин того, що сотні слів української (і не тільки української) мови, які впливають із глибини тисячоліть, у російській мові мають спрощене, примітивне значення. Дуже добре показав це незабутній О. Братко-Кутинський, чиї дослідження взяті за основу в нижченаведених прикладах.

Не називайте наші гарбузи їхніми “тиквами”!

сягає ведійських часів. Словом “світло” в “Рігведі” позначалася наука. “Світло дня” — буденна наука; “промисне світло” — особливий вид науки; “осяйне світло чи сяйво” — особливо висока наука; “найсвітліше світло чи сяйво” — релігійне вчення про Триєдине перебування Всевишнього на землі. Український менталітет позначає світлом цілу низку фундаментальних понять: Світ, Усесвіт, світогляд, освічений, просвітянин, світочолой, світлий розум тощо.

“ОБРАЗОВАНІЄ” — підгонка всіх під один образ, зразок (образец).

“Світло”, “ясність” для українців — найвища характеристика, наприклад, “ЯСНОВЕЛЬМОЖНІСТЬ”, тоді як у москвинів найвищою є сила, величина — “ВЕЛІЧЕСТВО”.

“МОВА” — спроможність говорити. Ідеально точна назва способу висловлення думок. Дар мови мають лише мислячі істоти.

“ЯЗИК” — анатомічний орган, який допомагає мислячим істотам пережовувати їжу і розмовляти. Найбільш влучну характеристику “челавеческаму языку” дав відомий україн-

Словом “лікарня” хворому дається надія на одужання, адже його лікує лікар.

“БОЛЬНИЦА” — місце, де біль. Це слово щораз нагадує хворому про недугу, воно негативно впливає на психіку, викликає недовіру до цієї установи. Мабуть, через це в москвинів і “врач” — від “врать”?

“ГАНЬБА” — погана, лиха слава; сором, безчестя і т.ін.

“ПОЗОР”, “ПОЗОРИЩЕ” — Запозичене з давньоукраїнської мови, але значення спотворене. Насправді первісно означало видовище, народне обрядове дійство, яке всі “зріли”. На заході України досі збереглися слова позирати, зирити, тобто роздивлятися, оглядати. У інших слов’ян існує оклик: “Позор!”, — себто, “дивись уважно”, “обережно!”

Навіть ця невелика кількість порівнянь вказує на протилежність ментальностей українців і москвинів у словотворенні.

• **Володимир ВІТЕНКО**, член ВУТ “Просвіта”, м. Ужгород

СЛОВНИКОВА СКАРБНИЧКА

Продовження. Початок у ч. 45, 51 за 2002 р., ч. 3, 8, 20, 32 за 2003 р.

ЗОВНІШНІСТЬ — внешность, ОДЯГ — одежда.

У батька вдавса, викапаний тато — похож на отца. Бути схожим із кимось, скидатися на когось — быть похожим на кого-то.

Вона на обличчі — чисто, як матуся... — она с лица — точь-в-точь, как матушка...

Чоловік на свиді — молодой мужчина.

На зверх, із себе — по наружности, по внешнему виду.

Із себе гарна — хороша собой.

Змінитися на краще — перемениться к лучшему.

Краси набиратися — хорошесть.

Хороший, гарний на виду, на вроду, на вигляд — хорош лицом.

Хороша — й міри нема — безмерно красива.

Бридий на виду — с противной рожей.

Тілом засвітити — обнажить часть тела.

Штани носити внапуски — брюки носить поверх голенищ.

На дірки зносити — доносить до дыр.

Ходити чепурно, охайно — держать себя опрятно.

Застелитися хусткою — надеть на плечи платок.

Личити, до лица бути — быть к лицу.

До лица — к лицу пристало.

З лица (гарна) — лицом (хороша).

Засукувати, засукати рукава — засучивать, засучить рукава.

Підкуцувати, підкуцати спідницю — подтыкать, подоткнуть юбку.

Холоші попідкачувати — подвернуть, подкачать штаны.

Дірками світити — ходит в дырах.

Роздягти гольцем — раздеть донага.

СИЛА, міць, потуга — сила, крепость.

У потугу, в силу вбиватися — входит в силу,

укрепляться, приобретать силу, сделаться сильным.

Братися на силу — чувствовать в себе силу.

Щосили, чимдуж, щодуху, як мога, якомога — на сколько сил хватит, изо всех сил хватит, изо всех сил.

Що сила зможе — по мере сил.

Дужий, недужий зробити, здужати, нездужати зробити — в состоянии, не в состоянии сделать.

Не здолати, не мати сил, змоги — не быть в состоянии.

Несила, неспромога, не під силу — невмочь, нет сил, мочи.

Над мої сили — свыше моих сил.

Над силу, через силу, на міру — сверх сил.

Виробляти, виробити силу — истрачивать, истратить на работе силу.

Упадати на силі — обессиливать, ослабевать.

Знемогтися на силі — выбиться из сил.

Ніг не підволоче — не в состоянии идти.

Як посиля — по мере сил.

На превелику силу, силу в силу — с большим трудом.

ЗДОРОВ’Я

Матися добре — находится в добром здоровье.

Людина при здоров’ї — здоровый человек, крепкий.

Хвороба, слабість, недуга — болезнь.

ЗАПАМОРОКА — головокружение.

Вернеться світ — голова кружится; або: голова

вернется, іде обертотом, голова кружка іде, мозок закрутився, іде земля перекидом — закружилась голова.

Світ кому перемінився — потемнело в глазах.

Світ йому замакітрився — не взвидел света.

НУДОТА — тошнота.

Нудить, з душі верне — позывает на рвоту, тошнит.

Занудило, мене нудить, нудно мені — встошилось мне, тошно мне.

НЕПРИТОМНІСТЬ, млюсть — обморок.

Мороки беруть (кого) — впадает в беспамятство (кто).

Падати в нестямку — впадать в бессознательное состояние, терять сознание.

Зомліти — лишиться чувств.

Млюсті обняли — упал в обморок.

Непритомним бувши — находясь в беспамятстве.

Непритомний — бессознательный, беспамятный. До пам’яті прийти — прийти в сознание.

СТЯМИТИСЯ — опомниться, сообразить.

ПРОПАСНИЦЯ, ГАРЯЧКА — лихорадка, жар.

Мороз пішов (по кому) — в холод бросило (кого).

Зубами третяка вибивати — дрожать так, что зуб на зуб не попадает (третяк — коліно в танці).

Морозить, лихоманка, трясця трясє (кого), трусить, холодом бере (кого) — знобит (кого). Поза плечима і морозом і вогнем сипнути — бросить в жар и в холод.

Кидати в жар — бросать в огонь (о болезни).

Вогнем узяло (кого) — в жар бросило (кого).

Далі буде.

Публікація **Ю. ЗАВГОРОДНЬОГО**

— Алло, це глибока провінція? — так жартома починає кожну телефонну розмову моя приятелька з Києва. Ох, цей вальєжний “столичний синдром”!.. Я вдавано бадьоро приймаю запропонований стиль:

— Та, не така вже й глибока, коли вам, пані, вдалося зв’язатися з нею по телефону! У нас у лісі, між іншим, уже є опеньки! — одразу кидаю “козирну карту” — бо у місті на асфальті опеньків не знайдеш, це точно.

— А а оце прийшла з оперного. Була на прем’єрі. Знаєш...

Поки подруга ділиться враженнями від спектаклю, я згадую, коли востаннє була в театрі. Ох-ох-ох... Давненько.

Чомусь пригадався в цю мить наш університетський професор Андрій Пахомович Могила, який (усерйоз чи жартома, ми тоді не розуміли) радив нам не відсиджуватися на нудних парах, а відвідати столичні театри. Бо заїдете в провінцію, казав він, і все ваше естетичне виховання закінчиться.

А ми усміхалися. Мабуть, жартує. І старанно конспектували лекції з українського фольклору. З того часу минуло чимало років. Тим, кому не вдалося “зачепитися” в столиці, фольклору тепер вистачає і в житті, а вибратися до театру з райцентру, виявляється, проблематично. І не тільки до театру.

...Кажуть, матір не вибирають. І батьківщину не вибирають теж. Отож, як судилося тобі народитися у великому місті, то так тому і бути. Якщо ж відлік твого земного часу почався у невеликому райцентрі чи на маленькому хуторі, з цим теж нічого не вдієш. Підростає, розширює свої горизонти, топчи свою стежку в широкий світ.

Але знай — буде тобі нелегко. Бо вдома, кажуть, і стіни допомагають. А там, де ти — прибулець, треба жити за чужими законами. Не всім це до серця і не кожному — під силу. То вже — як у кого складеться.

Але столиця і великі міста в усі часи притягують людей із непереможною силою, наче там — інше життя. Мабуть-таки інше.

...Щонеділі автобуси з райцентру до столиці переповнені. То їдуть молоді люди з гостин у рідному домі до Києва. Хто там учиться, хто вже працює, здобувши освіту і заробляючи там собі на хліб. У себе вдома багато не заробиш. Щастя, якщо взагалі знайдеш роботу...

Багатьох проводжають матері, щоб хоч у штовханині автостанції ще раз обняти свою дорослу дитину (бо коли ще приїде в гості), прощально махнути рукою вслід чадному “заїждженому” автобусові й повернутися додому, де ще стоїть дух домашніх піржжів і поспішного збирання. І жити далі чеканням наступного приїзду сина чи доньки, нанизуючи на ниточку свого клопітного життя намистинки днів.

З роками тих намистин буде більше й більше, бо дорослі діти, створивши власну сім’ю, все рідше навідуватимуться до батьківського порога, обсівшись рідними клопотами та поринувши в роботу. І то — теж суворі закономірності життя: вони ростять своїх дітей.

Пам’ятаю, у дитинстві бабуся розказувала мені притчу: “Сидять на лежанці два братики та й просять матір, щоб подала води. Подала вона, а тоді й питає одного з синів:

— А чи ти, Василюку, подаси мені колись води, як будеш дорослий, а я буду старенька?

— Аякже, матусю, подам! — широко світить оченятами до неньки син.

— А ти, Іванку? — звертається матір до старшенького.

— Ні, то я ж, мамо, своїм діткам воду подаватиму, — відповідає той”.

Пам’ятаю, як мені не сподобався той хлопчик Іванко. Це ж треба — так нечемно відповісти! Не любив він маму. Не буду, каже!.. Бач, який!

Бабуся на мою розгніва-

це залишає на їхніх відкритих обличчях свої немилосердні відмітини. Їхні руки грубіють, постава втрачає стрункість, і на вигляд вони часто старші від своїх “городських” ровесниць, яким колись удалося “вибитися в люди”. Та й загалом доля жителями райцентру чи невеликого містечка має свої особливості, до яких, проте, звикають, бо долю теж не вибирають. На жаль.

ЩО ЛЮДИ СКАЖУТЬ?

Ця банальна фраза, як не дивно, у маленькому місті часто стає мірилом моральності вчинків та способу життя. Бо кожний тут — як на долоні, під пильним прицілом спостережливих, хоча не завжди доброзичливих, очей.

РОЗКАЖУ, ЯК Є...

Я ЖИВУ В МАЛОМУ МІСТІ

ну реакцію мудро усміхається:

— Таке життя, дитино.

Тепер я розумію глибину цієї фрази.

...Таке життя. Столичні жителі дещо зверхньо дивляться на приїжджих із провінції, яких можна легко відрізнити від корінних городян. Особливо жінок. І не тільки за вдяганкою. На їхніх обличчях немає маски відчуженості від усього довколишнього, і від того вони беззахисні та вразливі. Їхня реакція на все, що відбувається поруч, — жива і природна.

— Пробеїть білетик, пожалуста, молодою человек! — “по-городському” звертається літня жінка в троллейбусі до юнака, що стоїть біля компостера. Той знехоту виконує прохання. Жінка дякує, затиснувши в долоні квиток.

Ніяково почувається вона у великому місті. Бо й була тут востаннє, мабуть, років із десять тому. А це ось занедала, і місцеві лікарі направили на консультацію до обласної лікарні. У сумочці, яку вона міцно притисла до грудей, — дешифра грошей. Бо платити треба й за УЗД, і за аналізи, і, може, щось лікарю доведеться дати, бо тепер задарма ніхто не лікує.

... Життя жінки в малому місті схоже на безкінечний рух по колу: робота, сім’я, кухня, прання, прибирання, рукоділля, городи, а в тих, хто має власні будинки, ще й невелике господарство — птиця, свині, кролі. Восени та взимку обертів стає менше: відпадають городи, консервація.

Грядку тут тримає практично кожна сім’я. Та ще коли в селі живі батьки, треба допомагати їм, бо немає у стареньких сил, щоб дати раду своєму “півгектару”.

Особливо багато в селах саджають картоплі. А обполювати цю культуру належить, за неписаними законами, жінкам. Отак на городі і проводять жінки свої відпустки, і пекуче сон-

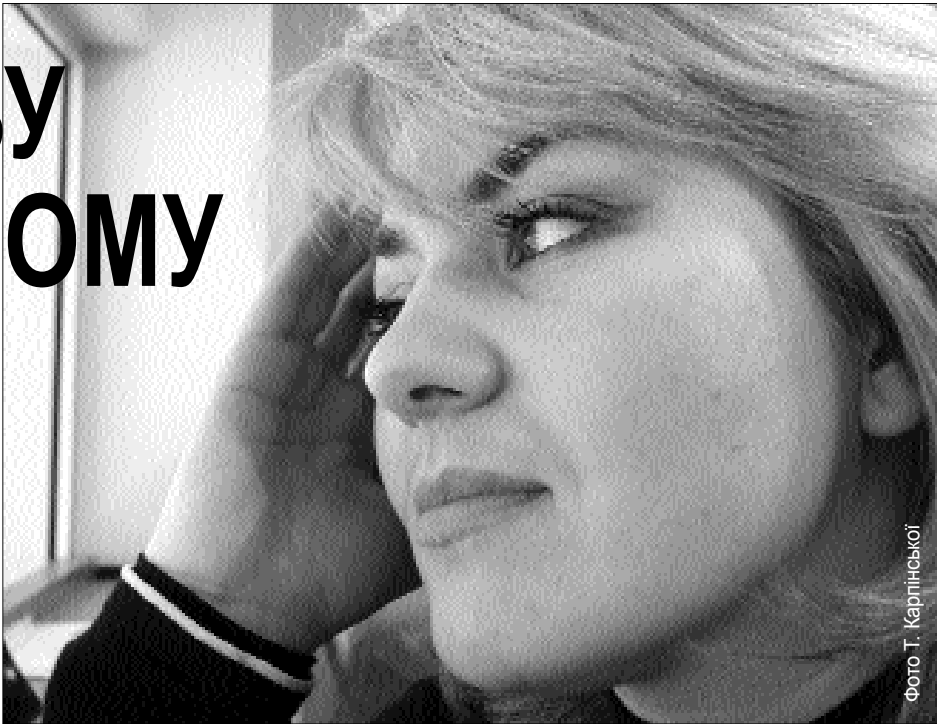

фото Т. Карпінської

Особливо прискіпливо придивляються до тих, хто на виду: вчителів, лікарів, інтелігенції взагалі. До них “кумасі”, що є неодмінним атрибутом кожного двору, виявляють підвищену увагу. І, будьте певні, якщо вже ви потрапили в їхнє поле зору, ваші кісточки будуть перемітати на совість.

Тут, на затертих лавочках, іде такий напружений “мислительний процес”, тут народжуються такі версії та припущення, тут обростають такими неймовірними подробицями та деталями чужі біографії, що фантасти відпочивають.

Тут чомусь рідко радіють чужому щастю. Підступний черв’ячок заздрості (бо щастить чомусь далеко не всім і не завжди), аналізи, і, може, щось лікарю доведеться дати, бо тепер задарма ніхто не лікує.

“НЕ ВСЕ КОТУ МАСЛЯНА...”

Овдовіла жінка. Жила сім’я заможна, але від хвороби не відкупишся. Не стало господаря. Близькі й далекі сусіди обговорюють подію.

— Шкода, гарний був чоловік. І жінку жалів, гроші гарні заробляв, — зітхнула одна.

— Еге ж, тепер хай спробує сама. Можна бути гарною хазяйкою з таким хазяїном, — підбгала шнурочком вуста друга. — Не все коту масляна, прийде й піст.

— Та чого ти? У людини горе, а ти наче радієш... — дорікнула третя.

— Чого це я радію? —

знякнвіла та. — Але, як кажуть: люби, Боже, правду. Хіба ні?

...Невдовзі по тому, як відбули жалобу по покійному, вдова вийшла заміж удруге.

— Чули? — коментували подію “кумасі”. — І цей догоджає їй, як, було, покійний. Сусідка бачила: купив персиків, помив — і подає. А вона, як пані, сидить собі в холодочку.

— І за що людині таке щастя? — більше обурення, ніж подиву звучить у голосі співрозмовниці.

Розмова ненадовго стихає.

“ЧИЄ ВОНО, ТАКЕ НАМАЛЬОВАНЕ?”

Улюблена тема — про молодь. Яка вона тепер не-путяща, розпусна, ледача.

ра, бо так можна і засидітися в дівках. Отож, хлопців вибирають не надто прискіпливо. Заплющують очі на їхні шкідливі звички, грубі манери, непостійність (мовляв, якщо любить, — перевиховаю).

Спішні одруження (трапляється, молодят реєструють раніше від шлюбного віку з огляду на вагітність юної нареченої) так само швидко й закінчуються. Бо ті риси і звички, що просто не дуже подобалися, але не сприймалися всерйоз, виявляється, дуже псуєть подружні стосунки. При ближчому знайомстві молодята роблять ще чимало несподіваних відкриттів, із якими не вміють і не бажають миритися.

І коли стає зрозумілим, що з одруженням поспішили, розлучаються. Частіше — з ініціативи дружини. На-

ня всі ці функції взяла на себе. Маємо вдома такий собі живий універсальний домашній “комбайн”, який за безкінечною роботою часто забуває про себе. А який чоловік додумався називати невтомного “біоробота” з жіночим ім’ям ніжними, трепетними словами? Тим більше, що жінка давно вже тих слів не чекає. Аби чоловік хоч хати тримався, щось заробляв, не надто випивав і не бився. Бо буває й таке.

Чомусь прижилася погана “мода” на розлучення пар, які прожили разом більше двох десятків років. Дружини, які віддали сім’ї і дітям свої кращі роки і, звичайно, мають не такий привабливий вигляд, як у юності, їхні літні чоловіки рішуче міняють на молодших партнерш, які “батьорять” їх підупалий козацький дух.

Подружні зради, здебільшого з боку сильної статі — сумна реальність. Цього вже навіть не соромляться. Чоловік, а надто начальник, без коханки — не сприймається всерйоз.

Цим фактом навіть пишуться, як військові — черговими зірочками на погонах...

Не завжди повертаються до своїх родин чоловіки, які подалися на заробітки у близьке зарубіжжя чи до тієї ж таки столиці. Вони шукають, де легше... Жінка ж якось дасть собі раду. І дітям. І внукам...

Дуже часто сім’ї розпадаються через пияцтво чоловіків. У таких випадках жінка вирішує, що жити у постійному страху і, до того ж, “тягти на собі” ще одну “дитину” — це гірший варіант, ніж бути розлученою, ставши таким чином для дітей одночасно і матір’ю, і батьком.

Фундамент, на якому в усі часи трималася родина, — взаємна повага, розуміння та вірність, — розхитується зусібіч, і де шукати порятунку — невідомо. Поша-на до матері, споконвіку непохитна в Україні, авторитет і відповідальність батька за родину — де вони сьогодні? Адже на нашій землі завжди були сильні сімейні традиції. Коли ж ми їх розгубили?

Бути жінкою сьогодні справді важко. Бо жінка — це ніжність, вразливість, лагідність, терпимість, мудрість, доброта.

Але перші три риси наш жорстокий і прагматичний час відкидає, як зайві. А до трьох останніх додає силу. Бо, як не прикро, на жіночій силі тримається сьогодні так багато.

Я свідомо не назвала красу. Бо не знаю, чи ще хтось вірить, що їй колись-таки вдасться врятувати світ...

Комусь може здатися, що жінка у провінції тільки бідкається та нарікає на долю, несучи свій нелегкий хрест. А от і ні. Вона вміє спі-вати, жартувати, бути красивою, вона зберігає в собі силу-силенну цінностей і чеснот, вона вміє не падати у відчай, зігрівати, навіть одним крилом, родинне гніздо. І ростити дітей, і тішити внуків. І сміятися, бо вона, всупереч усьому, любить життя і вміє йому радіти. І тоді її обличчя стає особливо привабливим, осяяним душевним теплом.

Та якщо колись вона заплаче — не судить її суворо. Вона ж таки — жінка...

● **Марія ТАРАСЮК,**
м. Богуслав

Сьогодні у палацовому комплексі — колишній резиденції буковинських митрополитів — розташована частина корпусів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, в тому числі й адміністративний. Про історію та сьогодення буковинського храму науки розповідає ректор університету, доктор фізико-математичних наук, професор Микола Ткач:

— У навчальному закладі, що веде свою історію від 4 жовтня 1875 року, гуртуються кращі інтелектуальні й культурні сили Буковини й навколишніх країв. Його професорами були: Євген Ерліх — один із засновників сучасної соціології права, Ганс Грос — був серед тих, хто започаткував сучасну науку криміналістику; Йозеф Алоїз Шумпетер — усевітньо відомий учений у галузі методології аналізу функціонування ринкової економіки; Леопольд Гегенбауер і Ганс Ган — видатні математики; Оттокар Тумлірж — знаний фізик; Раймунд Фрідріх Кайндль — видатний історик Буковини.

В усі часи гідне місце в університеті мала й україністика. Майже 20 років кафедру української мови і літератури очолював визначний учений-філолог та шевченкознавець Степан Смаль-Стоцький, обраний у листопаді 1918 р. до першого складу новоствореної у Києві Української академії наук. Визначним ученим у галузі порівняльного мовознавства був Омелян Калужняцький, видавець староукраїнських і староболгарських пам'яток. До чернівецького студентства належали видатні у майбутньому постаті — Іван Франко, Лесь Мартович, Денис Лукіянович, Олександр Колесса, Юліан Кобилянський, Сергій Шпойнаровський.

Чернівецький університет завжди був сприятливим чинником формування на Буковині національно свідомої і високопрофесійної української еліти. Зберігаючи традиції національного духу, університет і сьогодні провадить відкриту до нових європейських і світових здобутків освітню й наукову політику і бачить свою місію в тому, щоб готувати інтелектуальних фахівців сучасного рівня.

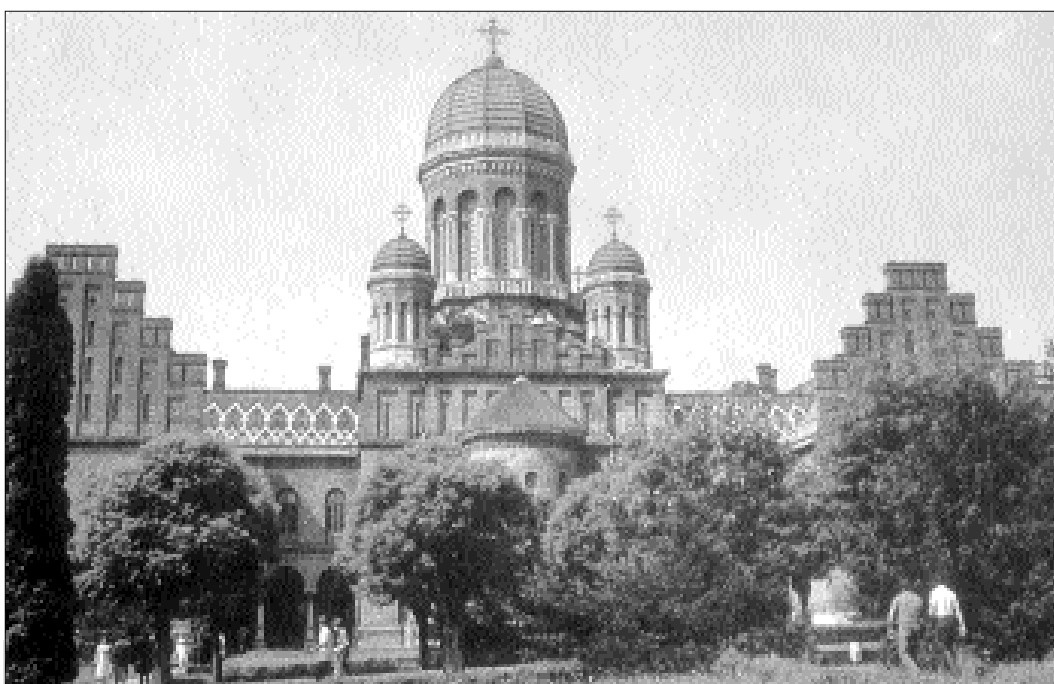
Одним із пріоритетних завдань університету було і залишається підвищення наукового потенціалу. Щороку викладачі та наукові співробітники захищають до десяти докторських і до двадцяти кандидатських дисертацій.

Але попри всі точні розрахунки та пріоритетні завдання існує особлива ділянка, у якій нинішнє керівництво університету відчуває особливий біль, — стан палацового комплексу, в якому розташовано навчальні корпуси. Про це більш факхово я прошу розповісти проректора з адміністративно-господарської роботи — Івана Григорашука.

— **Іване Манолійовичу, — кілька слів про ті реалії, у яких опинився палацовий комплекс.**

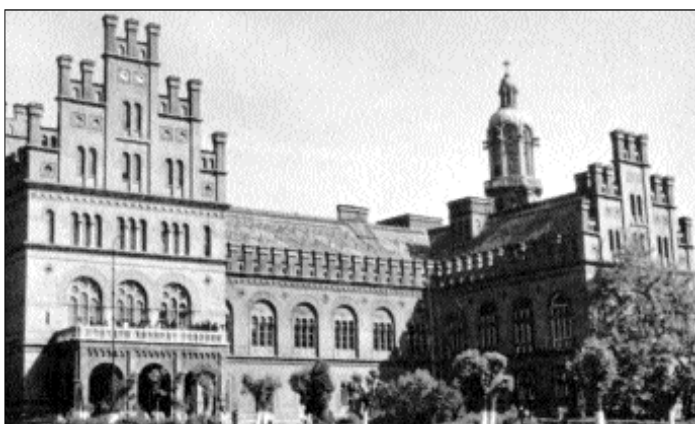
— Архітектурна святиня не тільки нашого міста, а й Буковини — Резиденція — потребує невідкладної допомоги. Тільки 22 точки зливної каналізації є забитими і це змушує нас бити на сполох, оскільки постійна вологість стала причиною не тільки утворення грибка, а й може призвести до руйнації фундаменту. Якщо в дощовий день ви завітаєте до палацового комплексу, то станете свідком, як із даху по стінах просто тече вода, а біля Мармурової зали можете побачити й калюжу.

Волога й вода руйнують не тільки стіни будівлі, а й унікальні фрески та розписи. Дах, комунікації нині потребують капітального ремонту. Скажімо, якщо говорити про найболючіше питан-

АРХІТЕКТУРНА ПЕРЛИНА КРАЮ — КОЛИШНЯ РЕЗИДЕНЦІЯ БУКОВИНСЬКИХ МИТРОПОЛИТИВ — ПОТРЕБУЄ НЕВІДКЛАДНОЇ ДОПОМОГИ

Архітектурною окрасою Чернівців і візитною карткою краю, починаючи з моменту освячення будівлі, стала Резиденція митрополитів Буковини. Той, хто хоч раз побував у Чернівцях, обов'язково відвідав цей палацовий комплекс, що розташований на найвищому пагорбі міста. У різні часи його називали по-різному, спочатку — Доменик, згодом — Габсбурговою горою, а в народі — Гарбузовою горою. «Бути в Чернівцях, — писав ще Кс. Ян Бадені, — і не оглянути «резиденції», — все одно, що бути в Римі, й не побачити папу». А вже резиденція міститься в одному з улюблених місць відпочинку чернівчан. Очі тут відпочивають на розкішних картинах Прутської долини, обрамленої передгірськими залісненими пасмами вищих і нижчих горбів. А над цим витвором природної поезії, названим зеленою Буковиною, понад сто років височить цей величний палац — витвір неповторного і талановитого архітектора Йозефа Главки, зведення якого стало головною справою його життя. Палац зі стрункими вежами і барвистими покрівлями з кольорової черепиці, що схожі на буковинські килими, де візерунок даху кожного корпусу — інакший, неповторний.

ня: заміну даху, то розв'язання його оцінюється не менше, як у три мільйони гривень. Такою ж є ситуація і з вирішенням питання реставраційних робіт у самій будівлі. Скажімо, згідно з проектним кошторисом, лише на реставрацію фронтона балкона адміністративного корпусу № 5 необхідно 200 тисяч гривень. Загалом, на підтримку в належному стані будівлі звичайними ремонтними роботами, без урахування статусу архітектурної пам'ятки, за старими радянськими нормативами, потрібно щороку 7—10 мільйонів гривень. А реставраційні роботи коштують у сім разів дорожче. Ми ж можемо виділити, на все про все, — аж 1,4 мільйона. Якщо порівняти ці цифри з тими, які необхідні щороку, то чим тут можна зарадити. Звісно, ми таких грошей просто так назбирати не можемо. А державного фінансування на утримання Резиденції немає ніякого! Це означає, що ми повинні все робити своїми силами.

— **Чи маєте такі можливості?**

— Можливості у нас надто вже обмежені... Заробляти

кошти самотужки? Але ж збільшити надходження від навчання за контрактною формою ми не можемо, бо порушимо державні нормативи. А госпдоговірна тематика науково-дослідних робіт в останні роки приносить невеликі заробітки.

— **Але ж можна звернутися по допомогу до спонсорів?**

— За їхні кошти ми ремонтуємо аудиторії та гуртожитки, купуємо комп'ютери. Але й ці кошти не такі значні, коли зважити, які видатки потрібні для реставраційних робіт.

— **А що державні мужі?**

— Обіцяли. У нас неодноразово гостював Президент України, захоплювався палацовим комплексом, був по-справжньому вражений його красою. Дізнавшись, що споруди загрожує біда, одразу віддав відповідні доручення. Йшлося й про те, щоб міністерство вжило термінових заходів до пошуку потрібних коштів. Але шлях від президентського доручення до його виконання чиновниками — довгий. Тому, очевидно, так і вийшло, що вирішення цього питання — справа не одного дня. Уже й міністр не один раз

помінявся, а коштів ми так і не дочекалися. На жаль, державної опіки в цьому ми так і не відчуваємо.

— **Але ж не можна й просто так спостерігати, як на наших очах гине ця архітектурна перлина, яка б зробила славу будь-якому місту?**

— Тому й шукаємо всіляких способів, щоб якимось чином утримати від руйнації і підтримати в належному стані комплекс Резиденції. Ми нещодавно створили фонд, аби консолидувати кошти на поточні роботи і реставрацію. Зараз статутні документи фонду перебувають на реєстрації і рахунок ще не відкрито.

— **Але ж про критичну ситуацію вже йшлося у столичній пресі. Чи були пропозиції від українських спонсорів чи бізнесменів?**

— Поки що не було й спроб внести якісь кошти. А вже у нас є й інший рахунок, на який, за бажанням, можна внести кошти, — так звана "сума за дорученням". З цього рахунку ми цілком можемо використовувати кошти на ремонтно-реставраційні потреби.

Та все ж керівництво університету не полишає заходів, щоб і через колишніх випускників, з яких тепер багато хто має високі й впливові посади, знайти кошти для реставраційних і ремонтних робіт. Бо якщо ми спільними зусиллями не зможемо вберегти цей прекрасний витвір таланту Йосипа Главки, багатьох австрійських, чеських та буковинських митців, тисяч невідомих наших земляків-майстрів, котрі своїми руками звели його стіни, дахи й вежі, — матимемо великий гріх і перед собою, і перед нащадками.

• **Марія ВИШНЕВСЬКА**

ЗДАЛЕКА

БРОНЗОВИЙ КОЗАК У ВІДЕНСЬКОМУ ПАРКУ

На відзначення 320-ї річниці визволення Відня від турецької облоги, а також у зв'язку зі святкуванням 12-річчя Незалежності України, Посольством було реалізовано проект встановлення в австрійській столиці пам'ятника українським козакам, створеного колективом у складі скульпторів: Голови Національної спілки художників України, професора В. А. Чепелика, О. В. Чепелика та архітектора В. П. Скульського.

Пам'ятник виготовлено на київському творчо-виробничому комбінаті "Художник" (директор В. С. Шевелюк).

Українці, значна кількість яких воювала у складі польського війська та окремої тринадцятої козацької армії, зробили вагомий внесок у перемогу над турками. Добре розуміючи, яке велике значення має відчайдушна хоробрість та величезний військовий досвід козаків у боротьбі з турками, створенням козацької армії опікувався особисто Папа Римський Інокентій XI. Про визначну роль козаків свідчить і ставлення до них польського короля Яна III Собеського, який очолював об'єднані війська, що захищали Відень.

У взаємодії з військами Собеського козаки завдали нищівного удару по ворожих укріпленнях, здійснювали ризиковані розвідувальні операції. Як свідчать ватиканські хроніки, 2 лютого 1684 року в Римі було відправлено урочисте Богослужіння за участю Папи в подяку "за перемогу, що її досягнули козаки над турками і татарами".

На жаль, подвиг українців досі не було належним чином відзначено. Щоб хоч якось ушанувати пам'ять полеглих козаків, українська діаспора свого часу встановила маленьку меморіальну табличку на стіні церкви Св. Леопольда.

У зв'язку з цим посольство взялося за реалізацію ідеї встановлення пам'ятника козакам в одному з найкрасивіших куточків Відня — у парку, де колись були укріплення (шанці) проти турків. Цей парк так і називається: "Тюркеншанцпарк".

Пам'ятник виготовлено в бронзі. Виробничі затрати на здійснення згаданого проекту становлять понад 41 тис. дол. США без урахування витрат на транспортування, будівництво фундаменту та встановлення пам'ятника.

Відгукнувшись на звернення посольства, вирішальний фінансовий внесок у реалізацію проекту зробили адміністрація 18-го району Відня, австрійська фірма УТА Телеком АГ та український Укртелеком. Австрійська транспортна фірма "Др. Лассман ГмбХ" за власні кошти перевезла пам'ятник до Відня (вартість доставки — близько 5000 євро).

Посильний внесок зробила також українська діаспора в Австрії. Що ж до реєстрового козацтва, то їхні представники підключилися до реалізації проекту на завершальному етапі й оплатили послуги митного брокера в сумі 500 доларів.

Під час урочистого відкриття до громадськості Відня звернулися міністр юстиції України О. Лавринович, Посол України в Австрії В. Огризко, керівник 18-го району Відня К. Гомоле, голова Спостережної ради ВАТ Укртелеком С. Січкаренко, керуючий фірмою УТА Телеком АГ Р. Карре та ін. Серед інших, слово було надано і представнику реєстрового козацтва.

Керівник дипломатичної місії України у Відні В. Огризко у своєму виступі, зокрема, заявив, що, хоча мова йде про події більш як трьохсотрічної давності, вони мають символічне значення, бо засвідчують активну участь українців у тих глобальних історичних процесах, які в наш час завершуються створенням нової, демократичної, об'єднаної Європи. Він висловив переконання, що з часом Україна також стане повноправним членом ЄС.

• **Едуард ЦУР**

Біля сільського храму зібралася чимала громада. Люди з цікавістю роздивлялися великого хреста, якого напередодні неподалік від входу, встановили Григорій Оленич, Павло Скрипка та Бондаренко. На церковні сходи раз по раз піднімалися оратори, всі слухали уважно, над натовпом то здіймалися схвальні вигуки, то западала напружена тиша, в Глodosах давно вже не чули такого, мабуть, із кінця 20-х, коли село підхопила потужна хвиля національно-визвольного піднесення. Сільський староста Семен Василяк надав слово вчительці з Новоукраїнки Параскові Березняк, їхній землячці — уродженці Глodos, яка тепер мала садибу в ближньому селі Козакова Балка. Це вона, ходячи від хати до хати, складала список розстріляних і репресованих більшовиками (таких набралось більше 200), у пам'ять яких і був установлений хрест біля сільського храму.

— Цей хрест повинен нагадувати про могили тих, хто похований без релігійного обряду, розстріляних, розкуркулених, вигнаних із рідної землі, репресованих, тих, хто помер при радянській владі, коли закривалися храми і заборонялася релігія, — промовляла Парасковія Герасимівна.

Можливо, вона говорила щось іще, але саме цю цінну зберіг протокол допиту сільського військового округу, який відбувся кілька років тому. Бо те, що діялося в храмі села Глodos Новоукраїнського району, відбувалося не на початку 90-х, коли подібні вшанування пам'яті репресованих були вже звичним явищем, а на Покрову 1942-го, під час окупації.

Після мітингу і панахиди на квартирі місцевого священика відбувся поминальний обід.

**“ДО СВОЄЇ СМЕРТІ
БУДУ ПЕРЕДАВАТИ
УКРАЇНСЬКІ ІДЕЇ ВАМ,
МОЛОДИМ...”**

Парасковія Березняк народилася, як писали слідчі у протоколах, у куркульській сім'ї. Як свідчить довідка із Глodosької сільради, її батьки мали пару коней, одну корову, п'ять десятин землі та 11 душ сім'ї. Отож, наврод чималими багаттями. Очевидно, звичайна українська родина, яка залишалася носієм природної національної свідомості, незалежно від матеріальних статків, у ті часи просто не могла не називатися куркульською. Один із братів — Григорій — служив у петлюрівському війську, інший — Василь, мабуть, таки нажив трохи добра, бо в 30-х роках був розкуркулений. Парасковія, котра ще до революції закінчила Єлисаветградську гімназію та Петербурзькі вищі педагогічні курси, учителювала у рідному селі. Ще в 1918—1919 роках вона брала участь у заходах “Просвіти”, виступала у виставах, організованих просвітнянським драмгуртком, залучала до його роботи школярів, працювала з талановитими дітьми.

Її чоловік, Максим Березняк, сільський агроном, у кінці 20-х арештовувався органами ДПУ нібито за участь у СВУ, але незабаром повернувся додому. Та довгого віку не зазнав — у квітні 33-го він помер, імовірно, від голоду. Парасковія перебралася у Новоукраїнку, де викладала математику в школах № 4 і 6 і навіть навчала партійних активістів у радпартшколі. Отож, мала широкі знайомства серед інтелігенції району. Не дивно, що, коли комуністична влада під натиском ні-

мецьких військ змушена була відступити, Парасковія Герасимівна опинилася якщо не в епіцентрі українського громадського життя, то близько до нього.

Дехто і досі не може позбутися стереотипу, що під час окупації активізувалися або фашистські приспівники, або комуністичне підпілля. Масова свідомість, не без допомоги проросійськи налаштованих “державців”, дуже мляво виявляє готовність визнавати: українська національно свідомо громадянськість сподівалася на свою державність, отож, безоглядно виходила на про, намагаючись утвердити наші національні цінності. Ці процеси тривали не лише на Західних теренах, а скрізь в Україні, в тому числі, й у Криму. У нашій області, і далі на Схід, їх стимулювали прибулі із Західної України члени ОУН, але завжди основою тих процесів був місцевий люд, котрий не втратив прагнення до самостійництва.

Тож Новоукраїнка та прилеглі села були тут не винятком, а швидше підтвердженням правила. У містечку почала виходити газета “Українець”, запрацював Комітет взаємодопомоги, куди входили всі вчителі, почала відроджуватися “Просвіта”. У місцевій поліції та управі було чимало українців, які не чинили зла своєму народові. Улітку 42-го на две-

ТА, ЩО ЗНАЛА

антифашистські прокламації, розповсюджували їх і в селах, де виступав просвітнянський драмгурток. Чи це, чи щось інше переповнило чашу терпіння німецької влади і влітку 42-го почалися масові арешти українських патріотів. Фашисти розправлялися з ними так само оперативню, як і комуністи. Парасковію Березняк тоді ще не арештували. Вона залишалася членом ради районної “Просвіти”, установчі відновлювальні збори якої відбулися в Новоукраїнці в кінці 41-го.

...У районному кінотеатрі зібралися вчителі, старшокласники, інтелігенція містечка. Виголошували запальні промови. Головою районної “Просвіти” обрали директора 6-ї школи Олексія Шпаковського. До ради товариства ввійшли Тараненко, секретар райуправи, вчитель Іван Ткаченко, Кононенко; спрямовував роботу товариства завідувач відділом народної освіти Данило Ніколенко. Тоді, на зборах, Парасковія Березняк виступала з ініціативою створення українського драмгуртка, адже мала досвід такої роботи ще з 20-х років, та й у школі, де вона працювала, діяв шкільний хор, який міг би стати базою для гуртка. На закінчення зборів прозвучав гімн “Ще не вмерла Україна” у виконанні оркестру вихованців дитбудинку № 1.

Наприкінці лютого просвітняни провели урочисте зібрання, присвячене Шевченківським дням, під час яких доповідач Данило Ніколенко характеризував Шевченка як “...основоположника української культури” (цитата з протоколу).

У справі неодноразово згадується (з боку слідчих) іще одна українська громадська організація — “Жіноча служба України”, де Березняк нібито грала не останню роль. Але Парасковія Герасимівна відмовляється від участі в ній. Натомість від слідчих не приховати, що хату і сад у Козаковій Балці, яку будували вони з чоловіком (так стверджуватиме

фото Г. Оборської

Березняк уже на схилі літ, відстоюючи свої права на будівлю), і яку забрав колгосп, із приходом німців їй удалося повернути. Колишньому сільському голові Глodosів Беринді, який (вона так вважала) нібито писав доноси більшовикам на її чоловіка, з приходом німців, на сільському святі врожая вона при людях висловила все, що про нього думала, влаштувавши йому грандіозний публічний скандал. Але, коли Бериндю і ще кількох односельців фашисти арештували, Парасковія звернулася до гестапо через знайому перекладачку — колишню вчительку, — аби їх відпустили. Бериндя залишився живий і в 46-му успішно свідчив про “зрадництво” Березняк...

Про те, що Парасковія Герасимівна була надзвичайно активною і діяльною жінкою, свідчить і той факт, що у 1943-му році вона вирішила удочерити вихованку дитячого будинку Ольгу Гуджій. У тоді вже немолододі вчительки було троє дорослих дітей, наймолодший син Юрій, котрий у 16 років добровольцем пішов на фронт — на той час служив у Червоній Армії. На суді, який узаконив опікунство Березняк над малолітньою, вона сказала фразу, яку їй потім пригадають слідчі (як і те, що вона “...внедрила среди учеников молитву за Украину и приветствие “Слава Украине!”), про те, що виростить дівчинку гідною донькою неньки-України. Аргументом проти неї послужило й те, що, вже забираючи речі дитини, вона довірливо призналася молодому співробітникові дитбудинку: “Я хоч уже й літня, але до смерті буду передавати українські ідеї вам, молодим...” Як склалася доля Ольги після арешту Парасковії Герасимівни, — невідомо.

**“ВОНА ПІДТРИМУВАЛА
ДУХ В'ЯЗНІВ...”**

У серпні 43-го її арештувало гестапо. За те, що переховувала

євреїв, сприяла їм в отриманні документів, допомагала сім'ям комуністів, носила їжу радянським військовополоненим, які знаходилися на станції Адабаш. Спочатку сиділа в Новоукраїнці, потім — Кіровоградське “СД” і німецькі табори. “Бухенвальд”, “Равенсбрук”, у листопаді 43-го її, уже непрацездатну, перевели в “Майданек”. Через півроку — знову в “Равенсбрук”, звідки почався відступ на Захід. 2 травня 1945-го їх звільнила Червона Армія. Тільки перелік таборів свідчить, який могутній дух нескореності й життєлюбства мала в собі ця жінка. Пізніше вона розповідала про слідоцтво, як у таборі “Равенсбрук” разом із чешкою Колонч і югославою Водстоюю вони складали антифашистські вірші. Інша її співтабірниця Марія Шахова, коли вже після смерті Сталіна йтиметься про п'яту чи шосту спробу реабілітації Парасковії Березняк, свідчитиме, що вона в жахливих табірних умовах підтримувала дух в'язнів.

Я знаю, чому вона була такою. Любов до України, тим більше, усвідомлена і сформульована, дає людині певність, що вона — духовна істота, підкреслює її Божественне начало, відкриває джерела внутрішньої свободи, а значить, — дає сили вистояти і зберегти себе. Саме це почуття підштовхнуло її переховувати мешканку Новоукраїнки Цілю Мойсеївну Розіну та кількох дітей-євреїв із дитячого будинку. Лікарці Розіній вона допомогла змінити в документах національність, засвідчивши, що та — Зорінська Лідія Павлівна, на підтвердження цього Парасковія зібрала ще кілька підписів. Доньці ще однієї єврейки — Білоцерківської, віддала паспорт своєї старшої дочки Галини. У 55-му мешканка Одеси Розіна-Зорінська підтвердить це, на відміну від дружини комуніста, котра заперечуватиме діяльність допомогу з боку Березняк.

Після звільнення Парасковія

Герасимівна потрапила у госпіталь № 3351. У січні 46-го усіх, хто перебував у госпіталі, перевели у тил СРСР, вона опинилася в евакогоспіталі на станції Шебалин, звідки у березні її забрав син Юрій, котрий мешкав тоді в Одесі. Але всього лише через кілька днів після повернення у синову домівку її заарештували.

Слідство завершилося за два місяці. Військовий трибунал Київського військового округу відміряв їй 15 років виправно-трудова задоволення не була. Відбувши п'ять років таборів, вона знову пише касаційну скаргу. Відповідь та сама — відмовити. Уже після смерті Сталіна, у липні 54-го, її знову відмовляють. Незабаром після цього, у серпні, засідала комісія з розгляду слідчих справ осіб, засуджених за контрреволюційні дії. Тоді реабілітували багатьох невинно засуджених. Але Парасковія Березняк до їх числа не потрапила: участь у “Просвіті”, спорудження хреста у пам'ять репресованих — такі дії радянська влада вважала злочином.

У скарзі, адресованій тодішньому депутатові Верховної Ради СРСР Сидору Ковпаку, вона напише: “У 44-му, весною, мою стареньку матір колгосп вигнав із хати, що в Козаковій Балці, вона померла самотньою у чужих

доставили у Новоукраїнку. Там мене прийняла бідна одинока старенька-інвалід Марія Двірняк, де я і знаходжуся фактично без засобів до існування”.

Для оформлення пенсії Парасковії Герасимівни потрібна була реабілітація. Але й у листопаді 55-го, ще раз розглянувши її справу, вирок залишили в силі. Відмінили його тільки через рік, та й то після цього рішення військового трибуналу КВО головний військовий прокурор Горний просить колегію Верховного суду залишити у силі вирок 46-го року. Але військова колегія визнала рішення ВТ КВО, прийняте у 56-му, законним. Парасковія Герасимівна змогла виклопотати собі пенсію. Вона хотіла повернути і садибу в Козаковій Балці, але, очевидно, смерть перешкодила цьому, бо справа уривається на кількох відмовах. Очевидно, діти не домогалися повернення собі батьківського майна.

Ставлення каральних органів СРСР до немолододі уже і фактично беззахисної жінки Парасковії Березняк, за плечима якої всього тільки й “злочинів” — просвітнянська діяльність та вшанування репресованих земляків, яскраво свідчить — для імперії любов до рідної землі була найстрашнішим злочином. Вона викорчувувалася, випалювалася, знищувалася безжалю. То й опинилися ми в незалежній уже Україні “...душею голі догола”, розтринькали, віддали на поталу всіляким проїдисвітам свої економічні можливості, дали себе пограбувати, і стоїмо перед світом, як на посміховисько, усе ніяк не бажаючи визначитися — хто ж ми, і куди нам іти далі? Запитаймо у тисяч і тисяч таких от Парасковії, у мільйонів, замордованих голодом. Вони — наша частина (“...і мертвим, і живим, і ненародженим...”). Вони — знають.

● **Світлана ОРЕЛ,**
м. Кіровоград

фото Г. Оборської

“СЛОВО Просвіти” ● ч. 46 (214), 12—18 листопада 2003 р.

Тарас Чубай здобував свою популярність непопулярними методами: без загравань із публікою, і не надто догоджаючи їй хітами. Принаймні їх можна порахувати на пальцях. Разом із тим Чубай, здається, не любить, коли його музику зараховують до елітної. Він претендує на елітність хіба що в одному — вмінні бути самим собою. Незважаючи на моду і погоду за вікном чи в шоу-бізнесі. Перепрошую за тавтологію, але таких музикантів теж можна порахувати на пальцях.

Зараз Тарас живе у двох містах — трохи в Києві, трохи у Львові. Так вишло, що в офіційній столиці ми почали розмовляти про західну, після чого спілкування зійшло на серйозні теми.

ЗАХИСТИТИ АВТОХТОНІВ

— Сама це відчула не тільки у Львові та чула від інших, він перестав бути українським П'ємонтом, зате був гірших рис провінційності. Також побільшало родинно-своєрідної публіки.

— Не погоджуюся, що Львів перестав бути українським П'ємонтом. Зараз повилася демонстративні речі, які на поверхні. Коли з усіх кіосків лунає якийсь неясний і блатний “руський музон” — це впадає у вічі. Якщо копнути глибше, — то нічого там не змінилося. Коли на цьому ж рівні з'явиться український продукт, який нам також не буде подобатися, але він — потрібна ланка всіх рівнів культури, — то будуть крутити такий самий блатний український музон, тоді це теж буде на поверхні та буде здаватися — о! — відбулася українізація.

— Чому б не припустити, що з динаміків почне звучати Тарас Чубай?

— Для чого? Я не хочу, щоб мене на базарах крутили, у жодному разі. Часом я себе там чую, але абсолютно цього не прагну.

— У мене склалося враження, що Ви розраховували на вузьку, посвячену, але зовсім не попсову публіку під час відомого сольного концерту “Світло і сповідь” у палаці “Україна”.

— Я не люблю розрахунків. Кожен концерт — це експеримент, мені цікаво подивитися, які люди прийдуть. Знаю, що тоді прийшла доволі різноманітна публіка. Звичайно, палац “Україна” — найдорожча сцена в країні, і щоб туди потрапити, людям довелося викласти трохи грошей. І, можливо, саме це й відмежувало якусь частину аудиторії. А інших факторів немає. У музиці “Плачу Єрмії” є моменти, близькі всім. Більш ерудований глядач знайде більше, менш підготовлений візьме те, що на поверхні. Але поступово до нього дійдуть якісь глибші мотиви. У моєї аудиторії немає обмежень — ні вікових, ні національних.

— “Світло і сповідь” мали багато відгуків у пресі.

— Мене трохи вразила їхня одноманітність: здебільшого були добрі, навіть не пригадую якихось поганих.

— Хотілося, щоб полаяли для різноманітності?

— Щоб не полаяли, а грамотно критикували. Щоб я відчув, що це — критик, який має право на критику, справді знає і розуміє. Таких просто не було, багато людей переписали половину прес-релізу. Варіації на тему одного й того ж.

— Що після цього можна сказати про стан української музичної критики?

— Можна сказати про її повну відсутність. В Україні є псевдомузична критика. Ще не з'явилися солідні музичні видання, треба цей ґрунт живити, грамотні люди не будуть задурно писати. Ті, що могли б бути музичними критиками, займаються зовсім іншою роботою. Консерваторії ж багатьох музтеоретиків випустили. Але вони або в бібліотеках, або ді-джеями на радіо працюють.

— Зараз будемо лаяти традиційно ніякий наш шоу-бізнес.

— Якраз він існує — чи на кустарному, чи на професійному рівні. Без відповідної законодавчої бази він не може правильно розвиватися. Особливо — національний. Треба, щоб спочатку захистили автохтонів, тобто носіїв мови. Коли вони будуть захищені, тоді й український шоу-бізнес буде захищений. Оскільки у нас на ринку найбільше присутній російський продукт, то в першу чергу від нього треба бути захищеним. Не йдеться про те, щоб росіяни повністю витіснити, але повинна бути конкуренція, і стартові моменти повинні бути однаковими. А ми зовсім не в рівних умовах б'ємося з великим монстром, у якого зосередилися гроші ще з часів Радянського Союзу. Ми ж починаємо з нуля і на голому ентузіазмі. Треба цю ситуацію врівноважити законом. Тоді дуже багато людей, які працюють в Росії і по цілому світі, зможе повернутися в Україну. У Польщі, до речі, так і сталося.

САМ СОБІ ВАНТАЖНИК, ДИЗАЙНЕР І АВТОР МАСТЕРИНГУ

— Повернутися, і будуть співати по-російськи, як це робить зараз чимало наших автохтонів.

— Це від невпевненості в собі та проблем із психікою. Комплекс неповноцінності. Дякувати Богу, у мене він відсутній, хоча думати так — це теж, мабуть, комплекс.

— В Ірині Білик, яка відносно недавно заспівала російською, виходить, — теж комплекс неповноцінності?

— Щодо Ірини Білик, то вона, я думаю, експериментує і має право на такі експерименти — для українського шоу-бізнесу вона зробила дуже багато. Можна любити чи ні те, що вона зробила, але це були перші спроби цивілізовано працювати. Я їй дорікнути не можу. Урешті, Ірина і польською колись співала, пробувала виходити на тамтешній ринок.

Я в чомусь подібному не відчуваю потреби, хоч можу співати будь-якою мовою. Україна — це достатньо великий ринок для того, щоб музикант міг себе прогодувати і забезпечити собі стабільність. Рано чи пізно зі сцени доведеться піти. Я збираюся якоюсь продюсерською діяльністю займатися, маю свою студію — цифрову, мрію про аналогову, але для цього треба заробити перший мільйон. Сам продюсує свої альбоми і сам роблю для них дизайн. Це така робота, коли працюєш від вантажника до мастерингу, всі ланки процесу — мої. На сцені треба перебувати, доки можеш, доки це комусь потрібно.

— І до якого віку розраховуєте свої сили?

— Зовсім не розраховую. Цей момент настане — і кінець. Не треба про нього думати.

Щодо творчості іноземною, то я колись пробував

писати англійською і німецькою (була така річ — “Гросе ціцен”), хоч я не є носієм цих мов, тоді ж виклав чи не весь свій іншомовний словниковий запас. Це було більше для забави, аніж серйозно. Ще була спроба польською написати, але закінчилося все написанням тексту — про львівську річку Полтву, яку перетворили в каналізацію. Полтва впадає в Буг, Буг — у Віслу, Вісла — в Балтійське море. Логіка — фактично, львів'яни випорожнюються в Європу.

— Таким чином відбулася євроінтеграція України. Є серйозна європейська традиція для музикантів — мати власний платиновий диск. Коли Ви будете його мати?

— Таку нагороду дають за кількість проданих екземплярів. У нас наразі важко порахувати, скільки насправді продано. Найменша кількість нашого проданого альбому — 5000—6000 копій, є, звісно, більш успішні — 8000. Це — легальні копії, але така ж, коли не більша кількість, піратських. Для нашої країни це не є серйозним показником, але він — чесний і неперебільшений. Я знаю декотрих виконавців, що називають дуже завищені цифри своїх дисків. Це легко перевірити — я на тому ж заводі замовляю свою продукцію і знаю, яку кількість дисків насправді замовляють інші. Зазвичай, до реальної цифри дописують ще один нуль. Тож не завжди вірте тому, що вам кажуть про тираж.

“ДИВІТЬСЯ ВГЛИБ СЕБЕ — ЦЕ НОРМАЛЬНО”

— А коли кажуть про український музичний прорив у Європу, — варто вірити? Це — коли багато реклами навколо нашої участі в якомусь розкрученому фестивалі “там” і не зовсім відповідний їй об'єму результат.

— Я розумію, що це —

камінь у город Сашка Помарьова, але те, що він зробив — це, у певному сенсі, подвиг. Участь у “Євробаченні” він значною мірою профінансував сам. Це — патріотичний крок, він усе це робив із найкращими намірами, я його підтримую.

Якби я це робив, то це було б із сарказмом — я би просто хотів познайомитися з європейцями, із того, як вони здеградували і яку стали музику слухати.

— Як це приємно почути після патетичних заяв про те, що українська музика має бути, як європейська.

— Їй не треба бути, вона й так європейська. З нами все гаразд, не треба тільки комплексувати і дивитися в різні боки — на захід чи на схід. Треба вглиб себе дивитися, у нас усе є, і все буде нормально.

— Останнім часом львівські музиканти дивляться вглиб Карпат. Вас, як і Руслану, там також “пробило” на нові речі?

— Мені не хотілося робити чогось штучного в Карпатах — перевдягатися в гуцульське вбрання тощо. Головне — завжди залишатися природним і справжнім, нічого штучного не вигадуючи. Я просто там був і робив музику, яка має мало спільного з гуцульським фольклором. Хіба що в одній пісні — “Із янголом на плечі” — у нас присутній гуцульський лад, оце й усе. Та це не пов'язано з перебуванням у горах. Там просто добре — повітря, зелень, приємні люди. Гори височіють над усім, і звідти ближче до Бога. Цього літа я поїхав у Карпати зі студією, знімальною групою. У мистецького об'єднання “Дзига” є хата на самій горі, я маю право брати від хати ключі. Було чоловік 20—30, і щодня постійно ще хтось під'їжджав. Нам було добре, і цей настрій передався відеокліпові “Запроси мене у сні”, знятому переважно в Карпатах на пісню Володимира Івасюка.

— До його постаті зверталося чимало музикантів...

— Я також звертався до нього раніше. Спочатку виникла ідея запису альбому, бо страшенно дратували версії, які з'являлися протягом 10—15 останніх років. Я любив Івасюкові пісні з дитинства, слухав ранні версії “Смерічки” і Ротару. На жаль, теперішні версії пані Софії дуже вже московські, трохи загубилося івасюківське зерно. Особливо мене дівали новітні версії, коли збирають нібито українських нібито зірок, які масово нищать “Червону руту”. Я вирішив зробити свою версію, вона максимально проста, я співав так, як це відчуваю. Я пропустив це через себе, я це люблю, і намагався з любов'ю знову нагадати людям про Івасюка.

— Як вирішили нагадати

думки про те, щоб видавати другий том, бо цих пісень дуже багато, але то велика праця — адаптувати ці речі до сучасних умов, щоб їх могли сприймати люди, які повстанських пісень не співають. Знаю, що завдяки цьому альбому дуже багато людей довідалися про повстанські пісні. Люди одне в одного переписують слова, пробують підібрати гітарні акорди. Це приємно, бо це річ, яку треба було пустити в народ. Я ці пісні знав так, як знають народні, — невідомо, де їх вчилися, але знаеш, і все. Щось підказала бабуся, познайомилися якісь книжко-пісенники. І сьогодні ще продовжується ця інерція, далі люди дарують збірки повстанських пісень. Буде час, займусь другим томом — “Наші партизани”.

— Якщо на заході України “Повстанські пісні” сприйняли “на ура”, то на Сході — як певну екзотику. Як для себе відчуваєте східно-західний поділ держави?

— Треба українськомовним українцям перестати кривитися, коли в компанії хтось говорить російською — бо це його мова з дитинства. Дуже значний внесок до цього поділу роблять носії мови. Просто треба пам'ятати — як ти ставишся до оточуючих, так і до тебе ставитимуться. Треба більше толерантності, цей бар'єр потихеньку ламається, гребля тріснула, процес пішов.

— До речі, про греблю. Може “Плач Єрмії” раптом поїхати з концертом, щоб підняти бойовий дух наших воїнів? (Наша розмова відбувалася саме у розпал тузлинських подій. — Ред.)

— Зовсім не хочу займатися подібною діяльністю і не буду. Бо це смішно. Треба займатися природним — просто виступати з концертами, не для того, щоб агітувати, а щоб люди послушали музику і поезію, сприйняли це і дали мені свою енергію, так як я їм даю свою. І все. Нічого не треба робити більше.

• Людмила ПУСТЕЛЬНИК

П'ять років тому вперше в Україні було відкрите відділення "Літературна творчість" в Інституті філології Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Хтось зіронізує: "Хіба можна навчити бути письменником?"...

Про особливості спеціальності "Літературна творчість" я дізнавалась у викладачів кафедри теорії літератури й компаративістики, бо саме вона випускає таких спеціалістів. У розмові беруть участь завідувач кафедри професор М. К. Наєнко, а також професор О. Г. Астаф'єв.

Михайло Кузьмович Наєнко: Ідея відкриття цього відділення народилася років сім тому. Разом із тодішнім Головою Спілки письменників України Юрієм Мушкетиком ми десь у 1996-1997 роках побували в ректораті й висловили ідею про відкриття такої спеціальності. Після розпаду Радянського Союзу Літературний інститут ім. М. Горького продовжував запрошувати до себе початкуючих літераторів із України, але СПУ відмовляла йому, бо навряд чи в Росії "вчили" б на українських письменників. Тому я, як тодішній декан філологічного факультету, разом із Юрієм Мушкетиком розуміли, що "Літературна творчість" має бути відкрита в нас як окрема спеціальність.

Цього року ми матимемо перший випуск фахівців відділення "Літературна творчість".

— **А як добираються кадри викладацького складу?**

М. Н.: Спецкурси в нас читали (або продовжують читати) такі

Студент — явище вічне та невичерпне. Фах і покликання, стан тіла й душі, похвала та лайка. "Майбутня еліта" перед великим стрибком у велике майбутнє "відривається", виражається, студіює життя якнайрізноманітніше. Перша школа самовираження — творчість... Творчість стає професією. Про це сьогодні розповідатимуть та розпитуватимуть не хто інший, а самі студенти. Усе це — їхня творчість.

ЧИ МОЖНА НАВЧИТИ БУТИ ПИСЬМЕННИКОМ?

відомі письменники, як Юрій Мушкетик, Василь Фольварочний, Валерій Шевчук, Володимир Яворівський, Оксана Забужко, Раїса Іванченко, Етері Басарія, Роман Іваничук, Віктор Кордун, Ігор Кравченко, Юрій Ярмиш, Олексій Дмитренко, Василь Юхимович (нині вже покійний) та інші. "Телемистецтво" читала Неля Даниленко, "Кінорежисуру" — Тарас Ткаченко, "Літературну періодику" — Віталій Святовець, "Риторичку" — народний артист України Анатолій Паламаренко.

— **Яка подальша доля студентів цього відділення?**

М. Н.: Це залежить од того, що вміє робити випускник. Людина з вищою філологічною освітою може працювати в усіх сферах філології, якщо ж абітурієнт вибрав собі спеціальність "Літературна творчість", то він має займатися насамперед творчістю. Взагалі останні п'ять років наш університет випускає фахівців із так званими вільними дипломами. Є проект про Національний університет, у якому говориться, що 70-80 % випускників держава береється працевлаштувати. Але коли ці проекти будуть втілюватися в життя?..

— **Що б Ви хотіли змінити або доповнити надалі в цьому відділенні?**

М. Н.: В майбутньому, очевидно, ми будемо ділити студентів за жанрами, тобто — на поетів і прозаїків, що дасть змогу активніше працювати з ними в цьому, вужчому, руслі. Драматургів ми, напевне, об'єднаємо з прозаїками. На жаль, зараз мало початківців, які б писали саме п'єси. Можливо, активізує інтерес до жанру драматургії Василь Фольварочний, який почав читати курс драматургічної творчості.

Олександр Григорович Астаф'єв: Хотілося б, щоб викладачі, а й діаспорні письменники, зарубіжні митці, лауреати премій (чому б і не Нобелівської?). Причому це мають бути люди різних естетичних смаків, світоглядів, уподобань, представники різних літературних течій: від реалізму до авангарду. Але тут виникають проблеми з оплатою...

— **Чи матимуть ваші студенти пільги при вступі до Національної спілки письменників України?**

М. Н.: Ні. Перевага надається тому письменнику, який показує

себе справжнім творцем; він може не мати спеціальної освіти, але випускати у світ прекрасні твори.

Уже кілька наших студентів саме з цього відділення стали членами Спілки письменників. Це — Олесь Лященко, Олесь Мамчич, Олександр Стусенко й Олег Здорик, студенти сучасних четвертих-п'ятих курсів. Їх прийнято до СПУ не "за пільгами", а за те, що вже нині виявляють літературний талант.

— **Які у вас побажання для студентів?**

М. Н.: Бажаю їм бути талановитими і йти у велику літературу "семимильними кроками". А також виробляти свій індивідуальний почерк. Ми усвідомлюємо, що "навчити на письменника" фактично неможливо, тому завдання нашого відділення — не стільки навчити писати, скільки огранити талант, дати йому ази творчості минулого (бо в літературі залишаються ті, які мають свій, неповторний голос). І, звичайно, доносити правду, істину про свою епоху, про свій час.

Розмовляла випускниця відділення "Літературна творчість" Інституту філології **Ніна ДУЗІНКЕВИЧ**

Наталка БІДА

Народилася 1981 р. у селі Воскресенка Запорізької області. З 1998 р. навчаюся в Київському Національному університеті імені Тараса Шевченка. Люблю поезію, живопис, події і писати листи додому.

ІДЕЇ НЕНАПИСАНОГО РОМАНУ

*

Ти зникаєш суєту,
П'яною ходою
Розтинаючи
Хвилі
Килима
Ти витрачаєш купу енергії,
Силкуючись сподобатись
Тиші
Ти вживаєш у їжу
Розум

*

Плинно стікають уста із помад
Плинно не з'являється метода
оригінально вигадувати вірші
Плинно втомлююсь їх не писати
Плинно виводжу вдих із тебе
Не поспішаю

*

Втисни жменю гарячих
вій у
моє промерзле
тіло

І відійди

Я збережу
Тавро
На собі
На дітях
На

*

За рихтуванням
одягу твого
Опилююся
золотом розтертого
єства
й виношую
собор поганський
у
власній плоті
вливаючи
Ти в Я

*

Лист-уришок
цитований
із текстів
власних
пам'ятей
і
необґрунтованих
інтуїтивних
намагань
зрозуміти
логіку
збігу подій

Отче наш,
Ти,
Що єси на небесі...
Най святитси
Імя Твоє,
Най буде
Воля Твоя...
Во віки віків
Амінь.

Церква. Служба Божа. Вогонь загоряється і ... гасне. Все перемишується: день із ніччю.

— Я люблю Тебе Господи! Ти єдиний, — вона вклоняється, цілує ікону і встає з колін. — Ідемо додому.

Вже пізно, — коло дверей знову повертається, хреститься і, виходячи, виносить із собою святість неділі.

Вже й справді пізно. Так завжди закінчує службу отець Василь.

На дворі літо. Ґазди посідали собі на лавочку біля церкви та й мудрують: "Може дасть їм Бог сего літа гарні жнива, а може — гей, гей! — знову уперіщить градом. Як тогорішну пшеницю побило!?"

Баба Катерина прибирає в церкві: задуває та й заносить свічки, розстеляє верети, витирає церковне начиння.

— Вчора їм казала свій не-

Ніна ДУЗІНКЕВИЧ

НЕДІЛЯ, або З НЕДІЛЕЮ ВАС, ЛЮДИ ДОБРІ!

вістці помий вікна, помий вікна! — не помила. Боєси роботи, як вогню. А малий чисто віфолотень. Взяв вчора таку файну бабу (хліб) та й поніс хлопцем аби горівку запивали. То всьо го вчит отої Марійки Штифанишиної Богдан. То єго робота.

Бабу слухав, притакуючи їй, паламар — старий, сивий, із кострюбатим носом і великими страшними бровами дід Павло.

— Як то файно було за нашої молодости. Було рано в церкву файно си зберемо, мама причеше, чисту сорочку дасть. А квіток начепимоси!

Слухай, Павле! — баба так монотонно говорила, що дід, чекаючи коли вже можна буде закрити церкву, задрімав. А тут раптом на тобі — баба щось ще з нього хоче.

— Що хоч?

— Та ти знаєш, що Палагина Оксана привеласи якогосьи з міста.

Дід такої новини не чув:

— Так що?

Баба зовсім не звертала увагу на дідові відповіді, а говорила собі далі:

— Та бігме! Ади вчора була м їм у Федорової Дуньки, тої, знаєш, що коло кладки живе. Вна ми трохи родичков є. Так вна казала, що такий високий, трохи циба-тий, ще й якусь борідку має. Каже, що файний, але я м його не виділа.

— Має гроші? — дід виявився практиком.

— Та відей, бо купив і такі ковтки, що мають по два камінці в кожному, то так си світєт, що ну, — баба від того захоплення аж руками сплеснула. Ні сержок, ні камінців вона не бачила, але її

розказувала Федорова Дунька.

— Кажеш, кульчики купив. Гм? — дід явно був задоволений таким ходом розмови. Він трохи побоювався язикатої баби. Але...

— Слухай, а що твоя внука — ота, Славкова — не ходит до церкви. Я ї якостьу виділа, та в такі красні сукенци, що гей-гей. Гріх тобі сі жаліти, файну внуку маєш, коло сина живеш, син всьо дбає. Та й невістка кажуть, нічо. А то правда, що вна вчора молоко перевернула с піт корови. Гій, гій — я вже скільки років коло корови си знаходила, а такого трафунку ще зі мною не було.

Дід почав вовтузитися на місці. Він зовсім не любив обговорювати людей, особливо членів своєї родини.

Баба була добрим психологом. Помітивши, що її слухач уже нервує, швидко змінила тему:

— Ти си вчора їздив на базар?

— А що?

— Та я ті виділа, як йшов їс на гостинець, та таку торбу на плечах їс тєг.

Дід мовчав.

Баба продовжувала:

— Чи то ти своїй Ганнусі знов ніс до Томачі. Ото доньку маєш. Ніби твоя, а насінне бозна звідки таке. Та то ти і твоя жінка такі чесні, до церкви ходет. А вна? Мій Василь колісь сі на неї задивлев, хотів си ї жинити. Не дала. Прости, Павле, що таке говорю. Файна, то файна, та й голос файний має, але не ґаздиня. Ади зразу видно по дівці, яка буде.

Дід устав. Підійшов до ікон, почав молитися. Баба замовкла, бо не можна було, коли чоловік молиться, говорити.

Перехрестився ще раз. Поці-

лував іконку, взяв хліб:

— Ну що, пішли?

— Ой-ой-ой! Як мене мої плечі болет. Вчора м взяла фасоль торішнєх тай хотіла змолотити. Та вже не могу, ой не могу, — Катерина засовувала свої шухляди, де клала гроші, замикала (хоч кожного разу мала сказати, що "не боїтси злодія"), зачиняла комірчину.

Павло чекав уже на дворі. За цей час він встигав набити люльку і випустити перші хмарки диму.

Нарешті з дверей церкви показувалася постать баби Катерини — ще на ходу щось шепочучи, чи жуючи — і вони разом йшли додому.

Жили на одній вулиці. Разом гралися в дитинстві, разом діувалос-парубкувалосся, потім і кумами стали. Одним словом — сусіди.

Дід Павло давно звик до бабиного язика. А вона знала, що не любить дід, коли чіпають його онуку, та ще доньку, яка в місті. Знала, та під'юджувала деколи діда, щоб той понервувався. А дід любив слухати бабині теревені, теревені "польського радіо", як прозвала бабу Катерину на селі молодь.

Отак вони йшли. Дві згорблені постаті в літньому промінні сонця. Грубі руки, нехитрий убір, проста мова — вони знали одне одного з півслова.

Ішли. А надворі був час обіду. Час відпочинку і ... спогадів.

На піску гралися діти. А мені, як у старі добрі часи, хотілося лише сказати:

— З неділею Вас, люди добрі!

ОБ'ЄДНАННЯ...

“УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО” ІГНОРУЄ

Нарешті сталося, будьмо-гей! — заявили оптимісти, вітаючи початок омріяного об'єднання всіх сучасних козацьких структур. Окремі “незалежні аналітики” знову заговорили про загострення політичної конкуренції між найбільшими і більш-менш авторитетними козацькими організаціями — “Українським козацтвом” генерал-лейтенанта Івана Біласа і “Козацтвом України” носія багатьох звань і орденів Анатолія Поповича. “Біласівці” відверто зігнорували з'їзд, хоча запрошення їм у Генеральну Канцелярію особисто приносив сам гетьман Анатолій Попович (за його ж словами). З одного боку, це сприйнялося як невдача об'єднаної процесу, з іншого — як адекватне продовження конфлікту, що почався, коли Анатолія Поповича “попросили” з “Українського козацтва” і він створив альтернативну структуру. Не виявили своєї активності в об'єднанні й “Козацьке військо запорозьке України” Д. Сагайдака, і “Військо Запорізьке” П. Заболотного (Запоріжжя), і Спілка козацьких організацій В. Дубогая (Донецьк) тощо. І коли не участь одних (явно проросійських деструктивних сил) — блага для новоствореної спілки, то відсутність інших викликає низку логічних запитань.

Так чи інакше, одним із офіційних підсумків з'їзду стало об'єднання 19 козацьких і громадських організацій в Національну Спілку “Об'єднане козацтво України”. Хоча й тут деякі “незалежні козаки” й дослідники громадського руху не стримуються, щоб не визначити номінальності козацького статусу окремих “об'єднаних” організацій, що творяться, за їх же словами, “під дахом різних громадських структур і державних установ”.

ІЗ КОРОЛІВСЬКОГО КЛУБУ — В БУДИНОК УЧИТЕЛЯ

Такі передстартові чинники зумовили сьогоднішню актуальність “Другого всеукраїнського з'їзду козацьких та громадських організацій”, що традиційно відбувся на свято Покрови Пресвятої Богородиці. Поза всім, подія демонструє хоч якісь зусилля і процеси щодо об'єднання десятків козацьких організацій та “побратимських” структур. Розмах, масштабність і амбіційність цьогорічного з'їзду достатньо подивували найзатішніших песимістів. І хоча місце проведення “чорної ради” було порівняно скромним, як на торішній королівський клуб “Томас”, але означило здорову орієнтацію на епіцентр уваги націонал-патріотів. Будинки Центральної Ради (тепер — Учителя), до того ж, зібрав здебільшого — делегованих генералів, полковників, іншу старшину та поважних гостей. У порівнянні з приблизно двомастами торішніх учасників, теперішні 400 з гаком мали набагато прогресивніший вигляд з точки зору об'єднаної процесу. Реєстрація виявила шість міжнародних козацьких організацій, 27 — регіональних і 22 “побратимські” громадські об'єднання. Окрім того — представників “Козацтва України” із Малайзії, Японії, Росії, Італії, Швеції.

МЕР ПІДТРИМУЄ

Рівень організації теж, очевидно, значно зріс. Певною мірою цьому посприяла і підтрим-

ВІЙНА ПРОТИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Минув рік од тієї події у житті сучасних козаків, що її одні сприйняли із безмежним скепсисом, інші — як “епохальну дату в розвитку і відродженні козацтва”. Ідеться не про що інше, як про Об'єднаний з'їзд козацьких та громадських організацій, проведений з ініціативи Міжнародної організації “Козацтво України”. Верховний отаман Анатолій Попович був проголошений Гетьманом козацтва, оприлюднено також інформацію про створення Національної Спілки “Об'єднане козацтво України”.

Гетьман об'єднаного козацтва Анатолій Попович (у центрі) координує діяльність 19 козацьких і громадських структур

ка Київської міськдержадміністрації. І хоча пан міський голова Олександр Омельченко не зміг завітати на з'їзд, оскільки їздив на відкриття церкви Покрови Пресвятої Богородиці у с. Мар'янівку, — його вітальне звернення прозвучало від отамана “Козацьких військ України”, заступника мера Володимира Ялового. Столичний голова повністю підтримував ідею об'єднаної з'їзду, як і відродження новітньої козацької держави, остаточно продемонструвавши це на вечірньому прийомі козацької старшини відповідними відзнаками й нагородами.

Щодо з'їзду, то він проходив за класичним сценарієм ділової урочистості з елементами національної екзотики. Виділялися своїми теоретично-публіцистичними виступами з перспективи і методології розвитку об'єднаного козацтва гетьман Анатолій Попович, генерал-майор козацтва Юрій Сенюк, директор Інституту українознавства Петро Кононенко, згадуваний Володимир Яловий, поєднавши з'їзд із науково-практичною конференцією. Далі — гарячі виступи козаків і гостей з регіонів України, японських самураїв Сато Матсуйоші і Кан Масакі, козака з Малайзії Сві Хі Сонга, прийняття резолюції і нових членів “Об'єднаного козацтва України”, культурно-мистецька програма, бучний куліш-фуршет на 500 осіб... Загалом, можна говорити про початок об'єднання таких козацьких структур, як “Козацтво України”, “Козацькі війська України”, “Козацька територіальна оборона” (Верховний отаман — Віктор Седих), “Міжнародний союз козацтва” (із Олександром Хорофейком на чолі), Міжнародна академія козацтва (віце-президент — Михайло Ямненко). “Українське реєстрове козацтво” (гетьман — Анатолій Шевченко) теж заявило про участь в об'єднаному процесі, але, за словами Анатолія Поповича, гетьман Шевченко від'їжджав у справах за кордон і, певно, не зміг повернутися до з'їзду.

Окрім того, об'єднання підтримали присутні на з'їзді козаки Центральної Школи Бойового Гопака із Верховним Учителем Володимиром Пилатом, які нещодавно взяли участь у міжнародному фестивалі бойових мистецтв “Козацька слава”. Анатолій Попович,

як традиційний головний організатор фестивалю, між тим, виокремив вагомість цієї події для “Об'єднаного козацтва України”. Адже Школи національних бойових мистецтв — потужні джерела відродження козацтва.

В ОБ'ЄДНАНОМУ КОЗАЦТВІ — 300 ТИСЯЧ КОЗАКІВ І КОЗАЧОК

Утім, головним у доповіді гетьмана був звіт об'єднаних козаків: “Сформувалася гетьманська рада, розпочато створення політичного консультативного комітету, об'єднаного комітету штабів “Об'єднаного козацтва України”. Розроблено правові основи, з'явився збірник програмних основ... На сьогоднішній час “Об'єднане козацтво України” нараховує понад 300 тисяч козаків і козачок, більше 150 різних структурних козацьких підрозділів...”

Стосовно перспективи і механізмів дій нової об'єднаної структури, то “необхідно укласти угоди з Кабінетом Міністрів, Верховною Радою та Адміністрацією Президента України, утверджувати повноважну функцію вищого органу громадського суспільства — Національного Конгресу Громадянського Суспільства України, створювати координаційні Ради об'єднаного козацтва при місцевих органах влади, співпрацювати з органами МВС у забезпеченні громадського порядку...”

ЗАСИЛЛЯ ЗАСУХ, ВОЛКОВИХ, СУРКІСІВ, ЗВ'ЯГІЛЬСЬКИХ...

У свою чергу, генерал-полковник козацтва Володимир Яловий від інтерпретації козацької ідеї перейшов до внутрішньої війни у державі: “**Козацька ідея, ідея вільних людей — самоорганізація громади, ідея місцевого самоврядування територіальних громад...** Звичайно, право громадського самоврядування записане ще в “Руській Правді” Ярослава Мудрого і в Русько-литовських статутах 1586 року. Політика як управління спільними справами є моральною тоді, коли закони писані не заперечують, а органічно доповнюють закони неписані, коли право легальне до-

Коронований у Кракові король Руси-України Орест I

повнює право легітимне, коли правова легальність не суперечить моральній і суспільній легітимності... **Треба вирвати місце самоврядування з лабет державної виконавчої влади, позбавити місцеві держадміністрації неприродних їм функцій органів виконавчої влади. Зараз на рівні місцевого самоврядування йде війна проти самоврядних громад. Це війна за власність народу, конфлікт між “прихвизаторами”, олігархами й українським народом”.**

Війна проти місцевого самоврядування була актуальною в багатьох виступах учасників і гостей. Згадувався і тиск на столичного мера Олександра Омельченка, й арешти окремих голів сільських і міських рад. Захисту в козаків просив пан Ігор з-під Києва: “Ми вже сім років боремося проти засилля банди Засух на Київщині. І сім років нам не дають актів на землю. Недалеко ж Волков собі 140 га луку прихватив, Суркіс — 150 га, а ще — Звягільський, Засуха... Усі вони безцеремонно забирають у нас землю...”

Врешті прийняли “Програму спільних дій”, де, окрім іншого, йдеться про створення робочої групи для доопрацювання Закону України “Про козацтво”. Цей закон, як зазначив нардеп і голова “козацької фракції” (72 народні депутати) Володимир Нечипорук, може бути прийнятий іще на нинішній сесії.

Об'єднане козацтво, до того ж, планує створити “козацьку фінансово-банківську інфраструктуру”: Міжнародний козацький банк, недержавний, пенсійний, гарантійний, лізинговий та інвестиційний фонди. А ще — створити “козацький підрозділ альтернативної військової служби”. Утім, реалії вказують на певну фантастичність не лише цих планів, але і об'єднаного козацтва найближчими роками. Так, найбільша структура такого типу “Українське козацтво” у черговий раз ігнорує організаційні стартання й амбіції Анатолія Поповича. На наше прохання прокоментувати з'їзд і неучасть “Українського козацтва” Генеральна Канцелярія “УК” в особі заступника гетьмана Тараса Чухліба заявила, що все це, м'яко кажучи, несерйозні зібрання, на томість 14 жовтня “Українське козацтво” проводило велику раду в Києві за участю 800 представників усіх структурних підрозділів організації. Є лише одне козацтво — “Українське козацтво”, і один гетьман — Іван Білас, підсумував Тарас Чухліб. Мабуть, забув пан Тарас назвати ще й коронованого Біласом у “почесні гетьмани” Л. Кучму...

• Олександр СОЛОНЕЦЬ

ПОДІЇ

ВІД ІНДУСТРІАЛЬНОГО ДОНЕЦЬКА ДО КОЗАЦЬКОЇ ПРИСТАНІ...

Усеукраїнський фестиваль народної творчості “Козацькому роду нема переводу”, який пройшов на Донеччині, зібрав до свого кола понад сорок творчих колективів із 15 областей нашої держави. Стартувавши в столиці шахтарського краю, він, відтак, жвавим поступом прокотився містами й селами області і, врешті, ніби “на закуску”, буквально-таки вибухнув сузір'ям талантів на старовинній, овіяній славою Козацькій пристані. Нагадаємо: саме це історичне місце на мальовничих берегах Сіверського Дінця стало свого часу для запорожців і надійним форпостом, і затишною домівкою, що проводжала в далекі походи й зустрічала опісля з перемогою. До речі, сьогодні тут, неподалік від містечка Райгородок Слов'янського району, встановлено поклонний хрест. Взагалі ж, протягом найближчих років планується повна відбудова Козацької пристані — з усіма її колишніми укріпленнями, церквами та кузнем.

А поки що, аби віддати данину пам'яті доблесним лицарям минувшини, сюди, до поклонного хреста, з прилеглих донбаських селищ позтікалося безліч народу. Як годиться, спочатку із щирими вітаннями до учасників та гостей фестивалю звернувся голова Слов'янської райдержадміністрації Григорій Горебець. Після цього слово було надано гетьманові “Українського реєстрового козацтва” Анатолію Шевченку. Причому, думки обох промовців щодо відродження козацьких традицій, по суті, співпали: це неодмінно сприятиме патріотизму молоді, загальному підвищенню духовності суспільства.

І полетіли над Козацькою пристанню дзвінкоголосі веселі пісні й іскрометні жарти... Аж голова запаморочилася від усього цього розмаїття. Особливо ж емоційно були сприйняті глядачем виступи народно-хореографічних колективів, серед яких слід, мабуть, насамперед відзначити “Джерельце”, “Барви” та “Юність Донбасу”. У рамках театралізованого свята відбулася також демонстрація кращих творів народних умільців — гончарів, лозоплетільників, вишивальниць, різьбярів тощо.

І хоча принадилися в цей день до Козацької пристані сила-силенна охочого люду — все одно кожний без винятку був нагодований гарячим кулішем та традиційними нашими “із сиром пирогами”. Завершився ж фестиваль величезним нічним багаттям просто неба, ну, і, звичайно ж, “рішучими намірами” всіх учасників збиратися тут відтепер якомога частіше.

ПРЕМ'ЄР КРИМУ ОБЦЯЄ

У Севастополі відбулася виїзна нарада генеральної старшини “Українського реєстрового козацтва”, де затверджено план реалізації Національної програми відродження та розвитку українського козацтва у Криму. Було вирішено створити спільну українсько-російську козацьку дивізію з центром у м. Севастополі.

Окрім того, гетьман УРК Анатолій Шевченко разом із супроводжуваними його отаманами Василем Бондаренком та Валерієм Костюком були прийняті прем'єром кримського уряду Сергієм Куниціним. А. Шевченко зазначив, що реєстрове козацтво здійснює духовно-патріотичну роботу з молоддю, створює (в тому числі, і в курортній зоні) козацькі ліцеї, табори відпочинку тощо. Натомість Сергій Куницин, побажавши, як годиться, реєстровикам усіляких гараздів, дав слово сприяти їм у всіх “добрих справах” на благо матінки України.

• Едуард ЩУР